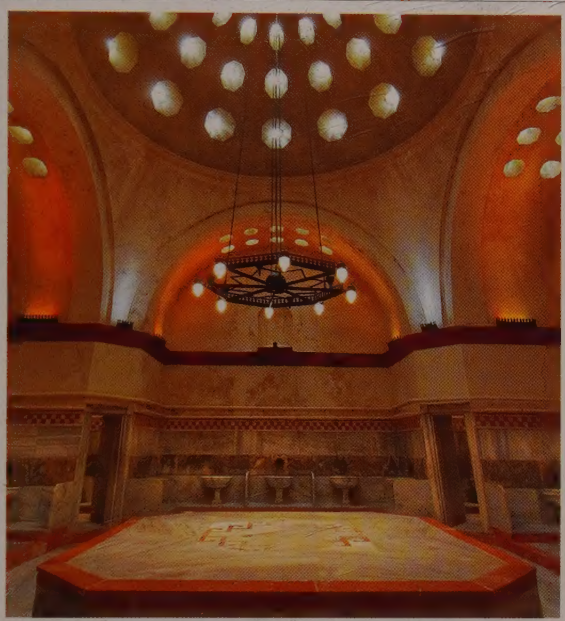
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İSTANBUL'UN 100 HAMAMI

İstanbul 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

İSTANBUL'UN YÜZLERİ SERİSİ - 46

KÜLTÜR A.Ş.

İSTANBUL'UN 100 HAMAMI

AKİF KURUÇAY

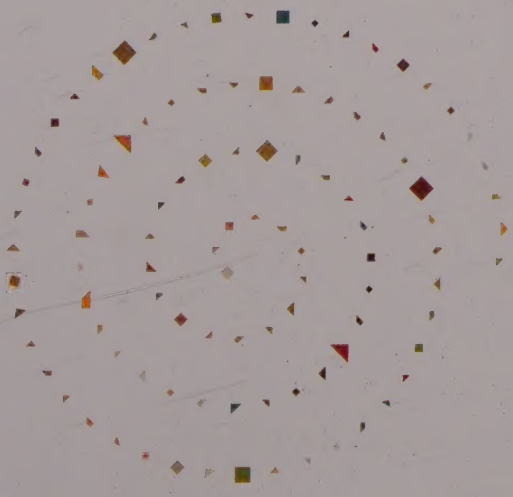
İSTANBUL'UN

100

HAMAMI

AKİF KURUÇAY

İSTANBUL'UN YÜZLERİ ~ 46

Bu kitap İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın katkılarıyla hazırlanmış ve basılmıştır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları
İSTANBUL'UN YÜZLERİ ~ 46
İSTANBUL'UN 100 HAMAMI
Akif Kuruçay

Genel Yayın Yönetmeni
Kültür A.Ş. Genel Müdürü
Sabri Dereli

Yayın Koordinatörü
Kültür A.Ş. Kültürel Projeler ve Tanıtım Müdürü
Fatih Yavaş

Editör
Alper Çeker

Yayın Danışmanı
Doç. Dr. Mesut Aydıner

Konsept Yönetmeni
Dündar Hızal

Danışma Kurulu
Ahmet Kot
Ömer Faruk Şerifoğlu

Fotoğraflar
Mustafa Cemil Efe
Akif Kuruçay
T. Cem Yaman

Grafik Tasarım
Tuğrul Peker
Yasemin Özdemir

Kapak Görseli
Galatasaray Hamamı

Baskı Yılı
2012

Proje Yapım
Kristal Reklam Hiz. Ltd. Şti.
Tel: 0 212 217 97 77
Fax: 0 212 273 37 27
www.kristalreklam.net
info@kristalreklam.net

Copyright © Kültür A.Ş. 2010
ISBN 978-605-5592-96-7

Yayınevi Sertifika No: 15321
Matbaa Sertifika No: 23035

Maltepe Mahallesi Topkapı Kültür Parkı Osmanlı Evleri 34010
Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
T. 0212 467 0700 F. 0212 467 0799
www.kultursanat.org / kultursanat@kultursanat.org

İÇERİK

07
Sunuş

08
Takdim

11
Giriş

AVRUPA YAKASI

36
Acemoğlu Hamamı

38
Acı Hamam

39
Ağa Hamamı

41
Ağa Hamamı

42
Akbıyık Hamamı

43
Arabacılar Hamamı

46
Arasta Hamamı

47
Ayşe Kadın Hamamı

48
Bahçeli Hamam

49
Bakırköy Hamamı

50
Balat Hamamı

52
Bayezid Hamamı

55
Beşiktaş Hamamı

56
Bostan Hamamı

59
Büyük Hamam

60
Cağaloğlu Hamamı

65
Çavuşbaşı Hamamı

66
Çemberlitaş Hamamı

70
Çinili Hamam

74
Çorlulu Ali Paşa Hamamı

74
Çömlekçiler Hamamı

76
Çukur Hamam

77
Çukurcuma Hamamı

78
Davutpaşa İskelesi Hamamı

79
Eski Yeni Hamam

80
Eyüb Türbe Hamamı

82
Firuz Ağa Hamamı

83
Galatasaray Hamamı

87
Gedikpaşa Hamamı

90
Hacı Evhaddin Hamamı

93
Hacı Kadın Hamamı

95
Hacı Kadın Hamamı

96
Hançerli Sultan Hamamı

97
Haseki Hürrem Sultan Hamamı

102
Havuzlu Hamam

105
Havuzlu Hamam

107
Haydar Paşa Hamamı

108
Hoca Paşa Hamamı

109
Horhor Hamamı

112
Hürriyet Hamamı

114
İbrahim Paşa Hamamı

115
İshak Paşa Hamamı

116
İstinye Hamamı

117
Kadırga Hamamı

119
Kılıç Ali Paşa Hamamı

121
Koca Mustafa Paşa Hamamı

125
Kulaksız Hamamı

126
Kutb İbrahim Efendi Hamamı

127
Küçük Hamam

128
Küçük Mustafa Paşa Hamamı

129
Küçük Ayasofya Hamamı

131
Küçükpazar Hamamı

134
Mahmud Paşa Hamamı

136
Mehmed Ağa Hamamı

139
Merkez Efendi Hamamı

141
Mihrimah Sultan Hamamı

144
Nişancı Paşa Hamamı

145
Ortaköy Hamamı

146
Osman Paşa Hamamı

147
Örücüler Hamamı

149
Perşembe Pazarı Hamamı

150
Piri Mustafa Paşa Hamamı

151
Piri Paşa Hamamı

152
Sarıyer Hamamı

153
Sefa Hamamı Fatih

154
Sefa Hamamı Şişli

155
Sofular Hamamı

157
Sultan Hamamı

158
Sultan Süleyman Hamamı

161
Sütlüce Hamamı

162
Şengül Hamamı

163
Şifa Hamamı

165
Tahta Minare Hamamı

167
Tahtakale Hamamı

169
Vezneciler Hamamı

171
Yeni Hamam

172
Yeşildirekli Hamam

173
Zeuksippos Hamamı

174
Zincirlikuyu Hamamı

ANADOLU YAKASI

180
Ağa Hamamı

182
Altunizade İsmail Paşa Hamamı

183
Ayazma Hamamı

184
Aziziye Hamamı

185
Kuzguncuk Batak Hamamı

186
Beykoz Hamamı

188
Beylerbeyi Hamamı

189
Bulgurlu Hamamı

192
Büyük Hamam

194
Çarşı Hamamı

195
Çinili Hamam

197
İcadiye Dağ Hamamı

198
Kartal Hamamı

199
Köçeoğlu Hamamı

200
Küçük Hamam

201
Maltepe Hamamı

202
Rum Mehmed Paşa Hamamı

203
Selamsız Hamamı

204
Selimiye Hamamı

206
Toptaşı Hamamı

209
Yoros Kalesi Hamamı

SUNUŞ

Sevgili İstanbullular,

Kıtaların ve kültürlerin buluşma noktasında yer alan İstanbul üç imparatorluğa başkentlik yapmış bir şehirdir. Tarihinin her döneminde bir "dünya kenti" olan İstanbul siyasî, iktisadî ve kültürel bir merkez olma niteliğini halen korumaktadır. Küreselleşmenin etkilerinin güçlü olarak hissedildiği ve şehirlerin büyüyüp dünyanın küçüldüğü zamanımızda önemini ve cazibesini korumaya devam etmektedir. İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti olarak seçilmesi bunun açık bir göstergesidir.

2010 Avrupa Kültür Başkenti sürecinde birçok etkinliği başarıyla gerçekleştirdik. Bu faaliyetler arasında İstanbul ile ilgili yayınlarımız önemli bir ağırlık taşımaktadır.

Şehrimizin tarihi, kültürel ve edebi değerleri üzerine yazılmış eserleri okuyucularla buluşturmaya önem veriyoruz. Bu eserlerin hem İstanbul'un dünya ile diyaloğunun zenginleşmesine hem de İstanbul'da kentlilik bilincinin gelişmesine büyük katkı sağlayacağına inanıyoruz. Tarih, kültür, bilim, sanat, edebiyat gibi pek çok sahada İstanbul'un farklı yüzlerini tanıtan "İstanbul'un Yüzleri" serisini de İstanbul kent kültürüne bir katkı olarak yayınlıyoruz.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak İstanbul ile ilgili nitelikli yayınları bundan sonra da sizlerle buluşturmaya devam edeceğiz. Geçtiğimiz dönemde yeni müzeleri, tiyatro salonları ve sanatsal aktiviteleri ile dinamik bir kültürel merkez haline gelen ve kültür-sanat alanında uluslararası bir cazibe merkezi olan İstanbul'u her geçen gün daha ileriye taşıyacağız.

İstanbul'un 2010 Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi nedeni ile başlattığımız "İstanbul'un Yüzleri" serisinin yayına hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Bu vesileyle tüm İstanbullulara sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Kadir TOPBAŞ
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

TAKDİM

Eski İstanbul'da saray ve konaklardaki özel hamamların yanı sıra; mahallelerde halka açık hamamlar bulunurdu.

Halk hamamlarının çoğu çifte hamamdı, yani kadınlar ve erkekler ayrı hamamları paylaşırdı. Tek hamamlarda kapıya asılan havlunun renginden o günün kadınlara mı yoksa erkeklere mi ayrıldığı anlaşılırdı.

İmparatorluk İstanbul'unun hamamları yalnızca cinsiyete değil, aynı zamanda dinlere göre de ayrılırdı. Gayrimüslimlerin hamamlarında birer havuz olurdu; Türk hamamlarında bu tarz uygulamalara yer verilmezdi.

Hamamlar, temizlik işlevinin yanında bir kültürü de yaşatırdı. Evlenecek kızlar için gelin hamamı, loğusa kadınlar için kırk hamamı gibi adetler vardı. Özellikle kadınlar hamamlara yanlarında yiyecek de götürerek kalabalık gruplar halinde giderlerdi.

İstanbul'un ihtişamlı hamamlarından pek azı günümüze gelebilmiştir. Bununla birlikte yok olan hamamların bir kısmı yeniden şehre kazandırılmıştır. Hamam kültürü ise eski canlılığını yansıtmasa da devam etmektedir.

Kültür A.Ş. olarak, son yıllarda ivme kazanan restorasyon çabalarıyla yaşatılmaya çalışılan hamam mimarisi hakkında değerli uzmanların araştırmalarına dayanan bir kitap hazırladık. Elinizdeki eser, İstanbul'daki hamamların tarihi seyri hakkında bir giriş ve bunlar arasından yüz tanesine ait bir seçkiden oluşuyor. Bu seçkiyi yaparken okuyuculara İstanbul'un çok renkli tarafını da yansıtmaya özen gösterdik. Hamamlar bazen kitabeleri, bazen mimarları, bazen mimari özellikleri, bazen de işletmecileri ile dikkat çekip bu çalışmada kendisine yer buldu.

Sizleri "İstanbul'un Yüzleri" dizisinin bir başka ilgi çekici kitabı ile baş başa bırakırken, sayfalar arasında zevkli dakikalar geçirmenizi ümit ediyoruz.

Kültür A.Ş.

GİRİŞ

Hamamlar, pak medeniyetimizin berrak bakiyeleridir. Tarihimizi, mimarimizi, temizlik anlayışımızı, hayat kalitemizi, zevkimizi günümüze yansıtma kabiliyetine sahip olmaları bakımından her biri paha biçilmez birer belge niteliğindedir. Müslüman Türklerden çok önceki devirlerde kurumsallaşmış köklü yapılar olmasına rağmen,adeta dünya yüzeyinde fikir birliğine varılmışçasına Türklerle mâledilmiş medeni bir olguya işaret etmektedir. Farklı medeniyetlerin süzgecinden geçerek oluşum sürecini devam ettiren ve"Türk hamamı" parantezinde en olgun ve en mükemmel formuna erişen hamamlar, İstanbul ve Anadolu'nun dört bir yanındaki anıtsal örnekleriyle bu savı pekiştirmektedir.

Önceki medeniyetlerden edinilen teknik bilgiler, Türk hamamının geliştirilmesinde etkili olmuştur. Ancak Türk hamamındaki kalıcılığın, cihanşümul şöhretin altında yatan esas neden, onu özgün ve mükemmel bir tasarımla yeni baştan meydana getiren asıl kudret, insanı merkez alan, onu maddi ve manevi ihtiyaçlarıyla bir bütün halinde değerlendiren, insan ve mekân ilişkisini estetik değerler üzerine inşa eden, ufku çağları aşan imparatorluk kültürümüzdür. Ecdadımızın ürettiği hamam yapılarının, toplumsal kurum ve mekânların evrildiği, bir başka biçime dönüşebildiği çağımızda, zamanın akıcılığına ve modern hayatın yıkıcı hızına yenik düşmeksizin ayakta kalabilmiş ve halen işliyor olmaları üzerinde düşünülmeye değer bir konudur.

Hamamların insanlık tarihinde ortaya çıkışları inançla ilişkilendirilmiş işlevleriyle alakalıdır. Tüm ilahi dinler temizliği şart koşmaktadır. Bilhassa İslam dini, Peygamberimizin dilinden temizliği "imanın yarısı" olarak tanımlar; maddi ve manevi kirlerden arınmada bedenin su ile teması esastır. Günlük ibadetlerin bir rüknü olan abdest, ruhsal ve bedensel temizliği bir bütün halinde sembolize eden gusül gibi bireysel temizlenmeyi zaruri gören ilahi hükümler, doğal olarak temizlik müesseselerinin kurulmasına ve yayılmasına zemin oluşturmuştur.

Geçmişi ilk medeniyetlere kadar uzanabilen hamamların Roma döneminde karakteristik özelliklerine kavuştuğu, Osmanlı döneminde ise altın çağını yaşadığı görülmektedir. Milattan önce 300'lü yıllarda eski Yunan'da görülen hamam yapıları mekânsal ve işlevsel özellikleriyle Roma hamamlarına örnek teşkil etmiştir. Romalılar selefleri gibi hamamları birer sağlık kurumu olarak düşünmüşler, ilaveten bu yapıları spor ve eğlence mekânları olarak da işlevlendirerek bir nevi toplumsal deşarj mekânları oluşturmuşlar; akabinde imparatorluğun birçok bölgesinde bu mekânların inşa edilmesine özen göstermişlerdir. İstanbul'un fethiyle Bizans'ın (Doğu Roma) imparatorluk birikimini de ele geçiren Osmanlı, hamamların o zamana kadarki mimari özelliklerini ve sosyal fonksiyonlarını yeniden yorumlamış, mükemmel bir bütünlükte, kendine özgü bir formla yeniden üretmiştir.

İstanbul hamamlarının şekil atası olarak imparator Septimus Severus'un Hipodrom'da (bugünkü Sultanahmet meydanı civarı) yaptırdığı Zeuksippos Hamamı'nı gösterebiliriz. Bunun yanında Arkadios Hamamı, Konstantinos Hamamı, Eudoksia Hamamları ünlü Bizans hamamları arasında anılabilir. Ne yazık ki Roma hamamlarının özgün planlarını kanıtlayacak kayda değer hamam kalıntıları bulunmamaktadır. Ancak fetih sonrası başlayan hızlı imarlaşma hamlesinde Bizans hamamlarının Müslüman mimarlara ilham verdiği, yapılan birkaç fonksiyonel değişiklikle eski hamam planlarının yeni eserlerde kullanıldıkları bilinmektedir. Değerli sanat tarihçimiz Semavi Eyice, Şehzadebaşı'nda Kalenderhane Camii yanında yapılan kazılarda bir Bizans hamamına ait olduğu düşünülen kalıntılar bulunduğundan söz etmektedir. Yine Eyice'ye göre Küçük Ayasofya Camii yakınlarında mevcut bulunan Çardaklı Hamam'ın Bizans hamam kalıntıları üzerine, Bizans hamamından faydalanılmak suretiyle inşa edildiği hamamın haç şeklindeki plan detayından anlaşılmaktadır. Nihai olarak, biçim özelliklerini net olarak yansıtan kalıntılara ulaşılamasa da Bizans hamamlarının mimari özellikleri ve toplumsal işlevi (büyük oranda) Osmanlı hamamlarına tevarüs etmiştir.

Mimari özellikleri

Türk hamamının mimari tertibine değinildiğinde bu genetik geçiş rahatça görülebilir. Şöyle ki, hamam dört ana bölümden oluşur:

Soyunmalık: Roma hamamlarında Apodyterium veya Vestarium denen bu yer, Türk hamamlarında camekân olarak adlandırılmıştır. Burada duvarları çevreleyen taş ya da ahşap sekilerin üzeri sedirlerle donatılmıştır. Genelde tek kattan oluşan soyunmalık bölümü bazı hamamlarda üç kata kadar çıkabilmektedir. Burada aydınlatma için camekân feneri bulunmaktadır. Ortada ise, süsleme amaçlı mermerden işlemeli ve fıskiyeli bir havuz ekseriyetle yer almaktadır. Bu minik havuzlar, su sesinden zevk alan, su sesinin dinlendiriciliğine inanan Türk milletinin hamam kültürüne kazandırdığı estetik bir ayrıntıdır. Bu kısımda bir idare odası, kahve ocağı, peştamal ve temiz çamaşır dolapları vs. bulunmaktadır.

Soğukluk: Roma hamamlarında, Tepidarium ya da Alipterium denilen yerdir. Türklerin soğukluk dediği bu bölüm, vücudun hamama hazırlandığı yer olarak bilinir ve aslında ılıktır. Duvar kenarlarında oturma veya uzanma amaçlı alçak mermer sekiler bulunmaktadır. Aynı zamanda sıcağa duyarlı, nefes darlığı çeken kimseler bu sekileri yıkanırken kullanmaktadırlar. Bu alanda ön temizlik yapıldığı için tıraşlıklar, tuvaletler yer almaktadır.

Sıcaklık: Roma hamamlarında bu kısma Caldarium yada Sudatorium adı verilmiştir. Türk hamamında burası binanın merkezidir. Hamamın ısıtma sistemine en yakın yer olmasından dolayı çok sıcaktır. Bu bölüm iki kısma ayrılabilmektedir. Tek kişilik yıkanma bölmelerine halvet denmektedir. Buralar için genelde köşeler seçilir. Mermer plakalarla ana bölümden ayrılan halvetlerde kapı kullanılmaz. İkinci kısım ise, halvetlerin ortasında kalan geniş alanda sıralanmış kurnalar ve yıkanma sekilerinin bulunduğu yerdir. Genelde duvarlar mermerle kaplanmıştır. Sıcaklık bölümünün tam orta yerinde dinlenme, terleme, keselenme ve masaj için yerden yaklaşık 50 cm. yükseklikte bir göbek taşı bulunmaktadır. Bu bölüm, hamamın kubbelerindeki göz göz pencerecikler tarafından aydınlatılmaktadır. Bu pencereciklere fil gözü denmektedir.

Külhan: Roma'da Hypocausten denilen bu kısım, Türklerde cehennemlik olarak da adlandırılmaktadır. Binanın arkasında bulunan bu bölüm, hamamın ısıtmasının sağlandığı yerdir. Külhanda yakılan odunlar bir taraftan su kazanını ve depolanan suyu ısıtırken, alev ve dumanları cehennemlikte dolaşarak döşemeleri ısıtır ve tüteklik adı verilen toprak borulardan geçerek dışarı atılır. Bu işlem sayesinde de hamamın duvarları ısıtılır.

Hamam binalarındaki ana unsur sıcaklıktır. Geleneksel Türk hamamında bu alan kare şekilde planlanmıştır ve ekseriyetle dört halvet ve üç eyvanla desteklenmiştir. Hamamlarda ısı kaybını önlemek için kalın, mukavemetli duvarlar yapılmıştır. Duvarlara bir mekan teşkili için yapılan büyük nişler eyvanları oluşturur; bu kısımların içinde oluşturulan küçük nişlerle de sakin köşeler, halvetler oluşturulmak amaçlanmıştır. Hamamda kullanılan temel tavan örtü biçimi kubbedir. Kubbeler tipik olarak dört ya da sekiz köşe üzerine oturtulmuşlardır. Soyunmalık kısımlarını kapatan kubbelerin tepe noktalarına genellikle aydınlık feneri konulmuştur. Sütunların silindir, oluksuz ve sade olmalarına özen gösterilmiştir ve taşın yapısıyla uyumlu ya mukarnas ya baklava dilimli başlıklar kullanılmıştır. Köşelerdeki kirişleri güçlendirmek ve sütunlarla duvar arasındaki açıklığı örtmek için hamamlarda genel olarak sivri kemer stili tercih edilmiştir. Halvet bölümlerinin sınırlandırılması için kubbeye kadar şebeke adı verilen duvarlar örülmüştür. Daha sonraları şebekeler insan boyu uzunluğunda yapılmış, böylelikle halvet bölümü şeffaflaştırılarak sıcaklıkta mekânsal bir bütünlük elde edilmiştir. Sivil ve dini yapılarda sıklıkla kullanılan alçı pencereler birçok hamamda uygulanmıştır. Alt pencereler düz atkılı, üsttekiler de genelde kemerli tasarlanmıştır.

Hamam binalarının en şaşaalı ögelerinden biri de cümle kapılarıdır. İç kapılara nemli ortamdan kaynaklanan olumsuz şartlar yüzünden pek özenilmemiştir. Camekanla soğukluk arasındaki kapının üzerine buhar kaçışını önlemek amacıyla külah (yaşmak) eklentisi düşünülmüştür. Hamamların ihtiyaç duyduğu su, dere, çay, nehir gibi akarsulardan, ya da özel kuyu ve sarnıçlardan temin edilmiştir. Su topraktan yapılmış borular kanalıyla hamamın deposuna akıtılmış, buradan deponun dış yüzeyine ve duvar örgüsü içine yerleştirilmiş olan mahsen nişine gelerek, ihtiyaca göre mekanlara dağıtılmıştır. Depo sıcaklık bölümüyle bitişik yapılmıştır. Pis sular ise sıcaklık bölümünün zeminine verilen meyil sayesinde, kendiliğinden bir akışla zeminde açılmış deliklerden döşemenin altındaki toplama borularına, buradan da atık su kanalına akıtılmıştır.

Büyük hamamlarda soyunma mahallerinde şadırvana da yer verilmiştir. Hamam su tesisatının en önemli detayları arasında kurnalar gelmektedir. Kurnalar yıkanma esnasında dökünmek için gereken suyu haznesinde toparlayan mermer aparatlardır. Kullananın tercihine göre suyun arzu edilen sıcaklığa düşürülmesine yarayan kurnaların süslemeli musluklu ayna taşları, sanatsal yönden kıymetli parçalardır. Klasik dönemde sular taş çörtenlerden akıtılmış, sonra tunç çörtenlere, lülelere ve Lale devri itibarıyla da musluklara geçilmiştir. Genelde kullanılan palmet motifli musluklarının yerini daha sonraları sarıklı musluklar almıştır. Çiftli mus-

lukların devreye girdiği son yüzyıllarda çeşitli akımların etkisiyle musluk başları çeşitlenmiştir, abartılı süslemeler kullanılmıştır.

Sıcaklığın ortasında, merkezi kubbenin tam altında mekânın planına göre dörtgen ya da sekizgen şekilde renkli mermerlerle kaplanmış yerden yaklaşık 50 cm yükseklikte göbektaşı bulunmaktadır. Bazılarının üzeri geometrik şekillerle süslenmiştir. Göbektaşı, üzerinde dinlenmenin, terlemenin ve masajın yapılabileceği bir alandır. Camekan bölümünde kahve ya da çay pişirmek amacıyla ocaklar yapılmıştır. Bazı ilkel örneklerine rastlanabileceği gibi oldukça gösterişli olanları da vardır. Klasik dönemde hela ve tıraşlıklar soğukluk kısmına eklenerek soğukluk kısmı daraltılmıştır. Tıraşlık aynaları içinde mermer işçiliğinin en şık örneklerine rastlamak mümkündür.

Hamam kültürü ve gelenekleri

Türk hamamları, çifte ya da tek olmak suretiyle iki ayrı planda inşa edilmiştir. Çifte hamamlar, aynı anda erkeklere ve kadınlara hizmet verebilen büyük yapılardır. Bu tür hamamlar, İslami usule uygun olarak, kadınların ve erkeklerin yolu kesinlikle birbiriyle kesişmeyecek şekilde planlanmışlardır. Ayrıca kapıların ana cadde üzerine denk getirilmeden plana yerleştirilmesi, mahremiyeti muhafaza eden ince bir anlayışın ürünüdür. "Kuşluk hamamı" olarak da adlandırılan tek hamamlar, nispeten daha küçük düşünülmüş, kadınların ve erkeklerin münavebeli olarak kullandıkları mahalle hamamlarına denmektedir. Bu tür hamamlar, günün belli saatleri iki grup arasında bölüştürülerek ya da günler pay edilerek kullanılmıştır. Kadınların ya da erkeklerin kullanımına açık olduğu vakitler hamam kapısına asılan farklı renkteki peştamallar vasıtasıyla belirtilmiştir. Bazı tarihî çifte hamamlarda yapılan bilinçsiz tadilat ve oynamalar yüzünden, maalesef, günümüzde erkek ve kadınların aynı sokaktan ve hatta aynı kapıdan giriş yapabildikleri görülebilmektedir.

Erkekleri yıkayan görevlilere tellak, kadınları yıkayanlara ise natır denmiştir. Bu görevliler, yıkama ve keseleme işinden sorumludur. Günümüzde tellak ve natır adıyla pek anılmasa da bu görevlileri icra eden kimselere rastlamak mümkündür. Osmanlı döneminde Arnavut tellakların şöhreti bilinmektedir. Lale devrini kanlı bir ayaklamayla sona erdiren Patrona Halil Bayezid Hamamı'nda tellak olarak çalışan bir Arnavut'tur ve bu elim hadise sonrasında padişah fermanıyla Arnavut tellakların İstanbul hamamlarındaki çalışmaları yasaklanmıştır. Yine ilginç bir tarihî bilgi de bazı devşirme devlet adamlarının saray hizmetine ilk başladıkları dönemlerinde padişahlara yahut sarayın ileri gelenlerine

tellaklık yaptıkları yönündedir. Bunların en ünlüsü Sokullu Mehmed Paşa'dır. Tellaklar, edebiyatımız üzerinde de derin izler bırakmıştır. Halk ve divan edebiyatı temsilcisi pek çok şair tellakları güzelliğin bir metaforu olarak dizelerinde kullanmışlardır. Övgü ve maksatlarında ileri gidenleri de olmuştur.

Hamam personeli arasında külhancılar, peştamalcılar, meydancılar, odacılar, yanaşmalar (ayak işlerine bakan kimseler) gibi görevliler de bulunmuştur. Günümüzde iş yükünün azalması (misalen ısıtma işlemi modern teçhizatla yapılabildiği içim pek az hamamda külhan teşkilatı kullanılmaktadır) ve işlerin birleştirilerek daha az personel tarafından yerine getirilmesi nedeniyle klasik hamamlar için sözü edilen görevlerin birçoğunun ortadan kalktığı gözlemlenmiştir.

Türk hamamındaki davranışlar, temelde inançla sınırlandırılmıştır. Bu çevrili alan içindeki insani ve sosyal ihtiyaçların giderilmesinde sonsuz çeşitlilik vardır ve ne yapılırsa yapılsın letafete ve nezakete (edep-erkân)dikkat edilmesi lazım gelir. Hamamlardaki tertibin kanun ve nizamlar çerçevesinde kontrolüne azami önem gösterilmiştir. Esnaf loncaları tarafından görevlendirilmiş muhtesipler (zabıta), işletmeleri sıklıkla denetlemişler, şer'i hükümler çerçevesinde genel ahlaka mugayir davranışlara izin vermemişlerdir. Muhtesipler, hamam nizamnamelerinde belirtilen hususların dışına taşan uygulamalarda sorumlulara ceza vermekte de yetkili kılınmışlardır. Taşköprizade Ahmet Efendi'nin Mevzûât-ı Ulûm adlı eserinde yazdığına göre avret mahallinin gösterilmesi, hamam duvarlarına tasvir asılması, masaj yapılması hamamlarda mutlak surette yasaklanmış, cezaya tabi eylemler arasında sıralanmıştır. Tarihte düzene aykırı gayrı ahlaki tutum ve davranışlara sahne olmuş hamamların var olduğu da bilinen bir gerçektir. Hatta bu hamamlar içerisinde padişah fermanıyla yıktırılanlar bulunmaktadır.

Tarihî bilgi ve belgelere dayanan disiplin göz önünde bulundurulduğunda bazı oryantalist ressamların ya da gezginlerin naklettikleri hamam enstantanelerinin (resimler, gravürler, yazılar) sığ, basmakalıp bir düşünce dünyasının fantastik mahsulleri olmaktan öteye gidemediği rahatlıkla görülebilir. Yabancı gezginlerin Türk hamamları hakkında yazdıkları metinler, konuyla ilgili en eski yazılı belgeler olması bakımından önemlidir. Lakin çoğu şahsi izlenimlerden yola çıkılarak üretilen bu tarihsel metinlerin içeriğinde bilimsel belgelerle örtüşmeyen yerlerin (hele ki kadınlar kısmını anlatan) bulunabildiği de tespit edilebilmektedir. Fakat şu da var ki, hamamların, dışarıdaki hareketlilikten soyutlanmış, toplumsal pozisyonu erkeklerin hâkimiyet kurdukları alandan keskin bir hatla ayrılmış kadınların dünyasındaki etkisinin, (doğal olarak) erkeklerinkine oranla daha derin boyutlarda olduğu bir

gerçektir. Hamamların kullanılma biçimi, mahalle kahvehanelerinin kullanılma biçimiyle paralellik gösterir. Tıpkı erkeklerin sosyal hayatında fonksiyonel bir rol üstlenen kahvehaneler gibi, hamamlar da, birincil işlevlerinin dışında, kadınların evreninde bir sosyalleşme, haber alıp verme mekânları, eğlencelik yerler olarak kabul görmüşlerdir. Sabah saatlerinde girilen hamamlardan akşamüzeri çıkılması bunun bir sonucudur.

Zihnimizde hemen oluşuveren, kadınların başını çektiği hamam adet ve eğlence betimlemelerinin tarihi sanıldığı kadar eski değildir. Hamamlarda kadın etkinliklerinin yoğunlaştığı dönem Tanzimat'tan sonrasına rastlar. Ekrem Işın "Toplumsal Mekanlar Olarak Hamamlar" adlı makalesinde "kadınların gündelik hayata dahil olması bu dönemin tipik bir özelliği" olduğunu yazmıştır. Işın'a göre Tanzimat'la birlikte mahalle hamamlarına olan ilginin yükselişi kadınlar ve hamam arasındaki mesafeyi kısaltmış, şer'i tutumların görece daha katı uygulandığı erken dönemlerin aksine kadınlar hamam faaliyetlerine özgürce iştirak edebilmişlerdir. Bu özgürlüğün hamam muamelelerine de yansıması elbette kaçınılmaz bir sonuçtur. Nitekim döneme özgü yaşanan toplumsal gevşemeler bünyesinde kadına tanınan bu serbesti, kadınlara özgü bir dil ve anlatım zevkiyle hamam adet ve geleneklerine yansımakta gecikmemiştir. Erkeklerin de sazlı sözlü hamam eğlencelerine rast gelmek mümkündür; cemiyette pek hoş karşılanmayan bu tür eğlenceler, ekseriyetle tulumbacı, yeniçeri ve külhanbeyi sınıfına mensup kimseler tarafından tercih edilmiştir.

Gelin, lohusa, kırk, sünnet, asker hamamları gibi birçok geleneksel merasim, hamam kubbelerinin altında gerçekleştirilmiştir (Bu etkinliklerle ilgili detaylı bilgi için kitabımızın sonunda verdiğimiz kaynakça listesindeki eserlere müracaat edilebilir.). Sosyal hayatımızın merkezinde, insanlar arası yoğun bir iletişim trafiğine sahne olan hamamlardaki düzen ve intizamın sağlanması sadece nizamname, talimatname gibi yukardan aşağı emirler silsilesiyle sağlanmamıştır. İçeriğinde hamam adabından tafsilatlı biçimde söz eden adabı muaşeret kitaplarının da yaptırımların halk arasında kanıksanmasında yararı olmuştur.

Kullanılan hamam araç gereçlerinin şıklığı göz kamaştırıcıdır. Kadın zevkinin en ince detaylara işlediği bu araç gereçler etnografik bir hazinedir. İpek peştamallar, futalar, fildişi oymalı taraklar, oyalı bohçalar, dantel işlemeli havlular, tombak ibrikler, maşrapalar, bakır taslar, kirdenler, lengerler, gülabdanlar, sedef kakmalı nalınlar, damgalı sabunlar başta olmak üzere hamamda kullanılan tüm enstrümanlar, estetik bir bütünü tamamlayan kusursuz sanat eserleridir. Bu eşyalar yapıldıkları malzemelere ve sergileniş biçimlerine göre, kadınların içinden geldiği sosyal tabakayı da yansıtabilen rekabet objeleridir. Gelir düzeyi yüksek tabakadan

olan kadınlar, genelde konak hamamlarını tercih etmiş olmalarına rağmen aralarında bu gizli rekabete katılmaktan kendilerini alamayan, mahalle hamamlarındaki gösteriş ve sefaya iştirak edeni çokçadır. Literatürde kadınların hamam yolculuğunu yazılı ve görsel olarak betimleyen tarihî belgeler gayet ilgi çekici ve renklidir: Evlerdeki hummalı hazırlık tamamlandığında, önde hanımefendi, arkada başlarında taşıdıkları oyalı, işlemeli çamaşır- azık bohçaları ve elleriyle kavradıkları diğer malzemelerle kalabalık bir halayık grubunun adeta bir hamam alayı oluşturmaları; kafilenin konaktan hamama intikali, malzemelerin törensel bir edayla hamamdaki teşhiri harikulade bir görgünün mahsulüdür.

Gelenekler insanların ihtiyaç duyduğu müddetçe yaşar. Hamam gelenekleri modern zamanlar içinde anlamını yitirmiş olabilir. Fakat hamam kubbelerinin altında vücudun temizlenmesi ve dinlendirilmesiyle uyandırılan ruh ve beden arasındaki o muhteşem insicam, tecrübe edenler için hâlâ keşfedildiği günkü kadar yeni ve etkileyicidir. Ülkemize gelen ve "hamam sefası" ile tanışan yabancıların hamamda geçirdikleri vakitlerden çokça etkilendikleri, hamamcılarla yaptığımız sohbetlerde dile getirilmiştir. Tarihî hamamları işleten hamamcıların bu merakı ve talebi doğru okumaları, tarihimize ve geleceğimize karşı "geleneksel Türk hamamı adabına sadık kalmak" noktasında kendilerini sorumlu hissetmeleri gerekir. Bu öz bilinç, dünyada milli kimliğimizle eşleştirilen hamam olgusunun yaşatılmasında alınacak didaktik önlemlerden daha etkili olacaktır kuşkusuz ki.

Türk hamamının bir kültürel fenomen olarak kapladığı alan,başlı başına araştırılması gereken bir mevzudur. Kitabımız İstanbul hamamlarının fiziki durumlarını tespit eden küçük bir envanter olma özelliğindedir. Hamamların Türk mimarisinden edebiyatına, tiyatrosundan minyatürüne kadarki tesirleri mutlaka incelenmelidir. Bu çalışmaya, meraklısına ufak da olsa fikir verebilmesi amacıyla, eklediğimiz sınırlı sayıdaki örneğin konuyla derinlemesine ilgilenen okuyucular için yüzeysel kalacağı muhakkaktır.

1537-40 yılları arasında İstanbul'da yaşayan Luigi Bassano da Zara dönemin gündelik yaşantısına dair çok önemli bilgiler verir. Saraydaki görevi dolayısıyla saraydaki işleyişi, yaptığı seyahatler neticesinde de halkın yaşantısını, imparatorluğu donatan sivil yapı ve kurumları çıplak gözle kayıt altına almıştır. Türklerin temizlik anlayışından övgü dolu sözcüklerle bahseden Bassano da Zara'nın İstanbul hamamları hakkındaki notları, bu alandaki en tafsilatlı ilk yazılı kaynaklar arasında zikredilebilir. İtalyan yazarın yazdıkları, hamam ritüelini baştan sona başarıyla resmetmektedir:

Erkekler hamamında...

"Hamama giren önce hamamın bakıcısıyla konuşur, sonra da yüksekçe bir yere oturan giriş parasını alan görevliye uğrar. Bundan sonra soyunulur. Ancak soyunurken her yerini göstermemeye, peştamalsız ortaya çıkmamaya dikkat etmelidir, yoksa müşteri hamamdan dışarı atılır. Soyunduktan sonra müşteri üzerinden çıkardıklarını katlayıp koyar. Üzerine de sarığını, başlığını bırakır. Bunlara bakmak için birini peylemek gerekmektedir. Gömleğini çıkartmadan önce hamamdan müşteriye büyük bir peştamal verilir, müşteri bununla örtünür.

Bundan sonra hamamın birinci kesimine girilir. Buradan hamamın büyüklüğüne göre 15 kadar görevli vardır. Bunlar; tıraş eden, masaj yapan, yıkayan görevlilerdir. Bundan sonra çeşitli odalara gelinir, her biri bir öncekinden daha sıcaktır, bunların her yeri güzel mermerle döşenmiştir. Bunların her birinde 2 su borusu vardır, birinden sıcak diğerinden soğuk su mermer kurnalara akar. Taşan sular yerdeki deliklerden gider. Buradan hamamın ana kesimine gelinir, çok geniş olan bu kesimin yerleri, üzerinde düşmeden durmanın zor olacağı kadar cilalı mermerle kaplıdır. Burası da öteki odalar gibi kubbelidir, burada camdan ufak pencereler vardır, sıkıca kurşunla çerçevelenmiştir. Orta kubbe çok yüksektir. Kışın hamamlar gece yarısı ısıtılır (yazın herkes soğuk su dökünür) böylece çok odun yakılmamaktadır. Odun olarak insanın beli kalınlığında çam kütükleri ve az sayıda meşe kullanılır. Odanın ortasında mermerden dört köşe bir taş vardır. Bu damarlı bir somaki taşı olup dört parmak kalınlığında, bir insan boyu uzunluğunda ve yerden bir karış yüksekliktedir. Dört mermer top üzerine oturtulmuştur. İçeri girenler bunun üzerine boylu boyunca yatarlar. Bir masajcı müşterinin kollarını gererek çeker. Sonra tersine döndürerek gene müşterinin kollarını bir 'Herkül' gücüyle çeker. Buradan kalkınca müşteri istediği bir bölüme geçer. Odaların sıcaklığı değişik olduğundan herkes kendisine uygun sıcaklığı seçebilir. Merkezdeki yerin çevresinde süslü güzel hücreler vardır. Bunların her birinde bir kurna ve buna akan biri sıcak öteki soğuk bir musluk bulunmaktadır. Müşteri istediği kadar su kullanabilir, iki musluğun ayarını sıcak ettikten sonra açık bırakır. Bundan sonra kurnanın bitişiğindeki yere uzanır, buradaki görevli ona tasla su döker, bir başkası da yıkar. Eğer yeterince görevli yoksa bir görevli hem su döker hem yıkar. Parası olmayanlar kendileri yıkanır. Genellikle görevliler bahşiş koparmak için paralı kimselerin hizmetine koşarlar. Koyu, kalınca bezden yapılmış bir kese ile keselerler, eğer müşteri sabun getirmemişse hamam sabun vermez. Tıraş olmak ya da kıllarını aldırmak isteyenler için hamamın özel görevlisi vardır. Kıl almak için özel bir macun vardır. Türkler bedenin belli yerlerinde kıl kalmasını istemezler. Kadın-

lar bu konuda daha titizdirler. Bu iş de bittikten sonra daha önce giyilen peştamal çıkarılıp futa denilen bir başka peştamal giyilir. Bir görevli müşterinin arkasından bir leğenle onun ayaklarını yıkar. Bundan sonra müşteri eşyalarını bıraktığı ilk odaya gider. Nemli olduğu için burada ateş yakınında eşyaları kurutulmaktadır. Orada otururken gene görevliler müşterinin ayaklarını yıkar. Bunu yapana müşteri teşekkür anlamında sağ elini başına ve sonra ağzına götürür. Bundan sonra hizmet edenlere bahşiş verilir. Belli bir ücret yoktur, kimi bir, iki, üç akça verir, fakat çoğunlukla dört akça verilir. (16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Yaşam, Metin And, Akbank)"

Kadınlar hamamında...

"Kadınlar topluca gittikleri hamamda sabahın erken saatlerinden akşam yemeğine kadar kalırlar. Daha geç gidenler geceye kalırlar. Oysa kibar ailelerin kadınları kendi konaklarında hamam olduğu için halk hamamlarına gitmezler. Halktan, orta sınıftan kadınlar hamama haftada dört, kimi üç, kimi de bir kez giderler. Gidemezse kadın kirli ve kaba olmaktan çekinir. Ama bundan daha önemli iki neden vardır. Önce namaz kılmak için temiz olmak gerekir, sonra da hamam, evlerinden ayrılıp dışarı çıkmak için bir bahanedir... ... Bu kadınların halayıklarından biri başının üzerinde, yüksek fakat büyük olmayan leğen biçiminde bir kap taşır, bunun içine uzun pamuklu bir gömlek koyarlar. Bunların değeri dokunuşuna göre değişir. Yıkandıktan sonra nemi alan ve bedeni kurutan bu gömlekleri erkekler bile giyer. Ayrıca beyaz gömlekler, temiz çoraplar, bol sayıda havlular da aynı kabın içine konur. Bu kabın üzeri ipek ve sırma yapraklar işlenmiş bir örtüyle örtülür. Ayrıca yanlarına kilim ve yastık da alırlar. Hamama gelince kilimi yere sererler, bakır kap yere konur, hanım buna oturur, hizmetçiler onun iki yanında durarak onu yıkarlar, yıkanması bitince orta sıcaklıkta bir odada dinlenir. Kimi kadınlar yanlarında yemek de götürürler, hamamın iştah açıcı havası içinde yerler... (16. Yüzyılda İstanbul Kent-Saray-Günlük Yaşam, Metin And, Akbank)"

İstanbul'un hamamları

İstanbul hamamları hakkında değerli araştırmacı A. Süheyl Ünver "başlı başına bir tarihtir ve bu tarih İstanbul'un fethiyle başlar" demektedir. Ünver'in bu yaklaşımı şu ana kadarki tespitlerimizi destekler niteliktedir. Zira İstanbul hamamları parantezinde medeniyetlerin, yani Doğu ve Batının meczinden neşet eden zarif, özgün bir mimari açılımdan söz etmek mümkündür,

fakat kültür ve inanç ayrılığından kaynaklanan bir farklılaşmanın da doğal olarak yeni bir tarih yaratmadaki belirleyici rolünü vurgulamak zorundayız. Örneğin Fethin hemen akabinde camiye dönüştürülen bir takım kiliseler için duvarlardaki tasvirlerin örtülerek kıblenin tayini yeterli olmuşken, o dönem bir Bizans hamamı olan Azepler Hamamı için çok farklı bir uygulamaya gidilmiştir. Fatih'in emriyle hamam "mimari tarzı değiştirilerek" yeniden yapılmıştır. Buyruktaki "adap" kaygısı yeterince dikkat çekicidir; bu kavram hayattaki ilke ve hassasiyetlerin bütününü temsil emektedir. Ayrıca Fetih öncesi kamusal amaca hizmet eden bir takım yapılardan günümüze yetişenler varken hiçbir Bizans hamamının bunu başaramaması üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

İstanbul tarihi ve sosyal hayatı konusunda sıklıkla başvurulan Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nde hamamlarla ilgili şöyle der: "...İstanbul' şehrinin içinde ve dışında, dört mevleviyet yerde toplam 151 hamam vardır. Ancak hakîr Habeş, Sudan, İsfehan ve Mısır ülkelerinde seyahatte iken İstanbul şehri içinde 17 hamam daha yapılmıştır, bunları görmedim, ancak yukarıda yazılan hamamların hepsine girerek gezip görmek nasip olmuştur" (Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul, Hazırlayanlar: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, s. 290)

Hamamlar gelir getiren müesseseler oldukları için camilerden sonra en tercih edilen sosyal yapılar olmuştur. Gerek müştakil biçimde, gerekse içinde birçok sosyal ihtiyacı karşılayacak nitelikte tesislerin bulunduğu dev külliyelerin bir parçası olarak inşa edilmişlerdir. Bu yapıların çok iyi paralar kazandırmaları, diğer hayır eserlerinin yaşatılmasına da olanak sağlamıştır. Baniler, vakfettikleri hamam yapılarından elde edilen gelirleri diğer sosyal kurumlara aktararak bir nevi döner sermaye sistemi kurmuşlar, sistem sayesinde farklı yerlerde birden fazla eser yaptırma imkânı elde etmişlerdir.

15. ve 16. yüzyıllarda, özellikle de Kanuni Sultan Süleyman dönemi Osmanlısında külliye ve halk hamamlarının inşaasında müthiş bir artış yaşanmıştır. Devlet kademesindeki paşalar arasındaki imaret yarışı kimi zaman ikbal, imtiyaz ve iktidar elde etme amacına dönük yaşanmıştır; kimi zamanda bu eserler sahiplerinin elindeki gücü, yaptırımı gözler önüne seren göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Dönemin mimarı Sinan'la da, 18. yüzyılın sonlarına kadar sürecek olan klasik Osmanlı mimarisi etkin olmaya başlamıştır. Böylece imparatorluk sınırları içerisinde ve bilhassa İstanbul'da muhteşem hamamlar inşa edilmiştir. Bu ilginç imaret yarışı bazı tarihçilerce imparatorluğun bütçesini sarsan etkenler arasında sayılmıştır. Mimar Sinan'la ağırlık verilen külliye inşaatlarına ekonomik sıkıntıların daha çetin hissedildiği sonraki

yüzyıllarda (özellikle 18. yüzyıl) sonra pek rastlanmamıştır. Bu değişimle birlikte mimari özelliklerine pek müdahale edilmeyen hamamların artık daha küçük ölçeklerde inşa edilmesine dikkat edilmiştir..

Hamam işletmesini döndüren iki temel unsur: su ve yakacaktır. Tarihte hamamları ayakta tutacak miktarda suyun kaynağına ulaşmak, hamam inşa etmekten daha zer, daha meşakkatli bir iş olarak görülmüştür. Bu nedenle hamam yaptırmayı düşünen hayır sahiplerinin işletmelerini çevirecek suyu bulmadan bu işe kalkışmalarına müsaade edilmemiştir. Bu ihtiyaç başlangıçta tekke, dergâh gibi yerlerde suyun temininden mesul abkeş adıyla bilinen dervişlerin öneminin artmasına, bu insanların mühendislik bilgi ve tecrübelerini hamamlar için kullanmalarına olanak sağlamıştır. Hamamların ısıtılması da orman ve koruluklardan kesilen odunlarla yapılmıştır. Sayıları iyice artan büyük hamamlar yüzünden İstanbul'da zamanla su ve yakacak sıkıntısı baş göstermiştir. Padişah III. Mustafa, o güne kadar genelde çifte hamam tipinde yapılan halk hamamlarının yapımına kısıtlamalar getirmiştir. I. Mahmud döneminde inşa edilen Cağaloğlu Hamamı, Osmanlı'da inşa edilen son büyük hamamdır. Tasarruf tedbirlerine başvurulsa bile mevcut hamamların odun ihtiyacı o gün için zaten ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. Hamam yapma yasağı Sultan Abdülmecid'e kadar uygulanmıştır. Sultan, ısıtma için kesinlikle odun kullanılmaması, hamamda ısıtmanın linyit ile sağlanması şartı ile inşaatlara izin vermiştir. Günümüzdeyse hamam işletmecileri linyite göre daha ekonomik buldukları talaşa yönelmişlerdir ve hamamların çoğunda ısıtma talaşla yapılmaktadır.

Hamamlar arasında hiç para kazanamayanlar, kar etmeden çalışanlar da vardır. Bu istisna hamamlar sık yapılması lazım gelen temizlik ihtiyacını karşılayacak parası olmayan toplumun yoksul kesimlerine bilabedel hizmet vermiştir; hizmetin kesintisiz sürdürülebilmesi için de, önlem olarak bu hamamları çevirecek vakıflar kurulmuştur. Ki bu vakıfların da akarları tahmin edileceği üzere bir başka hamam olmuştur.

Hamam yapımlarının birden durma noktasına gelmesinde, sonra da gerilemesindeki en önemli ve belki de tek neden modern yapıların ortaya çıkışı, özel banyoların evlere girişidir. Yeni konut tipinin artmasıyla müşteri sıkıntısı çekmeye başlayan hamamların birçoğu, vakıf özellikleri ihlal edilmek suretiyle şahısların tasarrufuna verilmiştir. Bunlardan pek azı da işletmecileri ticari hedefleri tatmin edildiği müddetçe yaşama olanağı bulabilmişlerdir.

Osmanlı'da diğer pek çok müessese gibi hamamların da idare ve kontrolü bir süre Evkaf Vekâleti tarafından yürütülmüş,

anlaşmazlıklar Evkaf Mahkemeleri tarafından halledilmiştir. Evkaf Vekâleti Cumhuriyetin ilanıyla kaldırılınca kontrol Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne intikal etmiştir. Vakıflar'ın gelir getiren bütün kaynakları paraya çevirmek için elinden çıkartarak şahıslara devretmesi tarihte eşine zor rastlanır bir tarih yıkımına, ister istemez, neden olmuştur. Modern hayat koşullarında fazla rağbet göremeyen tarihî hamamlar, gelişen şehrin ortasında kaldıkları, yerlerine yapılacak modern binaların daha karlı sayılacağı fikri gibi keyfi bir takım düşüncelerle tahrip ve imha edilmeye başlanmıştır.

Özellikle 1950 sonrasında başlatılan, bugünkü popüler adıyla, "kentsel dönüşüm projeleri", İstanbul'un paha biçilmez kültür zenginliklerinin bir bir yok olmasına çanak tutmuştur. Yol genişletme çalışmaları, imar düzenlemesi türünden gerekçelerle devlet eliyle yapılan bu yıkımlardan Mimar Sinan'ın eserleri bile kurtulamamıştır. (A. Süheyl Ünver'e göre Sinan'a ait olup da yıktırılan hamamlar içerisinde Haseki Hamamı, Mehmed Paşa, Sarıgüzel, Koca Mustafa Paşa, Müftü, İbrahim Paşa hamamları vardır.) 1956'da yıktırılan İstanbul'un ilk hamamlarından Murad Paşa Hamamı, 1957'de yıktırılan Fındıklı Hamamı (Sinan'ın eseridir) bu bahanelerin kurbanı olmuş iki önemli İstanbul hamamıdır. Son asırda yıkılan hamamların arasında ödenmeyen vergi borcu yüzünden ve varisleri arasında çıkan ihtilaflardan dolayı yıkılanlar da vardır.

Tarihî ve mimari değeri yüksek bir takım hamamlarımızın korunması hakkında bazı mimar ve sanat tarihçilerimizin gösterdikleri çabalar takdire şayandır. Gayretleri sayesinde işlevini yitirmiş olanlara bir misyon yüklenerek yeniden işlevlendirilmiş, böylece hiç olmazsa binanın koruma altına alınmasını sağlamışlardır. İlk iş restore edilen bu türden hamamlar genellikle çarşı yapılmışlardır. Teşebbüs yeterince iyi niyetli olsa bile, süreç içinde bazı talihsiz durumların yaşanmasının önüne de geçilememiştir. İşlevini kaybeden hamamlardan bazıları, uğradıkları bilinçsiz restorasyonlar yüzünden tarihsel misyonlarından da olmuşlardır. Bunun en net örneği Üsküdar iskelesindeki Küçük Hamam'dır. 1991'de restore (=yıkıp yeniden yapma) edilen şimdiki binasının Sinan'ın yaptığı orijinal hamamla yakından uzaktan alakası yoktur.

Kitabımı hazırlarken gezdiğim birçok İstanbul hamamı yukarıda sözünü etmeye çalıştığım olumsuz durum ve tutumların birer mağdurudur. Gezip gördüğüm hamamlardan pek azı insana gelecek adına ümit aşılayabilir. Tahrip edilmiş halde bekleyen tarihî hamamlar bütün İstanbul'un gözü önünde tamamen yok olmaya terk edilmiş gibidir. Haydar Paşa, Ayşe Kadın, Arasta, Çavuşbaşı, İshak Paşa, Sütlüce, Zincirlikuyu, Altunizade İsmail Paşa gibi hamamlar ilgisizlik yüzünden yok olma sürecine girmiş

görünmektedir. Çinili (Zeyrek), Çömlekçiler, Havuzlu (Ayakapı), Küçük Ayasofya, Selimiye, Havuzlu, İcadiye, Küçük Mustafa Paşa, Kulaksız, Havuzlu (Kumkapı), Kuzguncuk Batak hamamları vb. ise oldukça korunmasız görünen, derhal müdahale edilmesi gereken hamamlar arasındadır. Kapısına zincir vurularak içeri girilmesine, görülmesine dahi müsaade edilmeyen hamamlarımızın varlığı ise ayrı bir felakettir.

Mücavir alanları içindeki tarihî hamamlara kayıtsız kalmayan Eyüp ve Zeytinburnu Belediyelerine de yeri gelmişken İstanbullular adına teşekkür etmeliyim. Merkez Efendi Hamamı Zeytinburnu Belediyesi'nin, Eyüp Türbe Hamamı ise Eyüp Belediyesi'nin koruması altında restore edilmektedir. Dilerim diğer belediyelerimiz de sınırları içerisindeki söz konusu yapılara ellerinden gelen ilgiyi gösterir, onları koruma altına alırlar. Çünkü İstanbul hamamlarının günümüzde en muhtaç oldukları şey ilgidir. Hepimizin bu eserleri şehrin hafızaları olarak bellememiz, müşterek zenginliğimizin birer numunesi olarak kabul etmemiz gerekir.

İstanbul hamamlarını konu eden çalışmalar

İstanbul hamamları bahsi engin bir deryadır. Özellikle İstanbul hamamlarını merkeze alan müstakil çalışmaların bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıda oluşu bu deryada kulaç atmayı zorlaştıran bir sorundur. Aynı zamanda hevesli araştırmacıların iştiyakını kırabilecek bir sorundur da. Hem kendi çalışmamın değerlendirilmesinde okuyuculara bir fikir vermesi hem de bundan sonraki çalışmalara rehberlik edebilecek küçük bir liste olması amacıyla değindiğim başlıca kaynaklara sırasıyla anmayı gerekli görüyorum. Ama özde tek bir amaca hizmet eden bu kaynakların da farklı dönemlerde, farklı araştırma teknik ve kapasitelerine sahip kimseler tarafından yapıldıkları, dolayısıyla içeriklerinde birbiriyle çelişir görünen bazı bilgi ve görüşler barındırabilecekleri unutulmamalıdır (ve bu bütün disiplinlerdeki araştırmalar için de geçerlidir):

Sadece İstanbul hamamlarını konu eden eserler vermeseler de İstanbul hamamlarıyla ilk ilgilenenler yabancı mimar ve sanat tarihçileri olmuştur. Cornelius Gurlitt adında bir Alman mimar Die Baukunst Konstantinopels adını verdiği ve 1907-1912 yılları arasında yayımlanan kitabında birkaç İstanbul hamamına yer ayırmıştır.

Diğer bir araştırmacı Avusturyalı sanat tarihçisi Heinrich Glück'tür; Heinrich Glück, tabiri caizse bilimsel arenada kapsamlı Türk hamamı araştırmalarının miladıdır. I. Dünya Savaşı yıllarında Türk sanatı ve mimarisi üzerine İstanbul ve Anadolu'da

yaptığı inceleme ve araştırmalarını 1921'de Probleme des Wölbungsbaues: Die Bader Konstantinopels adıyla kitaplaştırmıştır. Mimar ve sanat tarihçilerimizin ana kaynak kabul ettiği kitapta yer alan kusursuz plan çizimleri sahayla ilgili çalışmalarda halen kullanılmaktadır. Glück'ün detaylı şekilde incelediği 22 İstanbul hamamı şu şekildedir: Çukur Hamam, İshak Paşa Hamamı, Bayezid Hamamı, Mihrimah Sultan Hamamı (Edirnekapı), Koca Mustafa Paşa Hamamı, Langa Hamamı, Çinili Hamam (Zeyrek), Ağa Hamamı (Samatya), Ayasofya Hamamı (Haseki Hürrem Sultan Hamamı), Kızlarağası Hamamı, Aksaray Hamamı, Çukurçeşme Hamamı, Gedikpaşa Hamamı, Çardaklı Hamam (Küçük Ayasofya), Tahtakale Hamamı, Mahmud Paşa Hamamı, Süleymaniye Hamamı, Cağaloğlu Hamamı, Çemberlitaş Hamamı, Haseki Hamamı, İbrahim Paşa Hamamı, Ahmed Ağa Hamamı.

A. Süheyl Ünver'in Yeni Türk Mecmuası'nın 84. Sayısının eki olarak 1939 yılında basılan İstanbul Hamamlarının İstikbali başlıklı makalesi, İstanbul hamamlarının durumuna ciddi bir endişeyle etraflıca eğilen ilk makale olması bakımından çok önemlidir.Ünver, bu makalede İstanbul hamamlarının istatistiğinin yapılamadığından söz etmiş ve sebepli sebepsiz yıkılan birçok kıymetli hamamın varlığından "... son yirmi beş senedir İstanbul'da yıkılan hamamların haddü hesabı yoktur..." şeklinde esefle bahsetmiştir. Ünver'in o yılların İstanbulunda çalışır vaziyetteki hamamların sayısını 20-25 arasında bildirmesi de gayet çarpıcıdır.

İstanbul hamamları söz konusu olduğunda, iki önemli şehir tarihçisi, Reşad Ekrem Koçu ve Şinasi Akbatu akıllara gelmektedir. Bu iki araştırmacımızın da ömrü çalışmalarını tamamlamaya yetmemiştir. Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nin tamamlanan ciltlerinde itinayla yazılmış hamam maddelerine hamamın mevcut durumunu belgeleyen çizimler, planlar, edebi metinler de ekleyerek meraklıları için mükemmel bir kaynak yaratmıştır. Koçu'nun eserindeki çizim ve bilgilere ben de kitabımda yeri geldikçe başvurdum.

Şinasi Akbatu ise hayatını İstanbul hamamlarına vakfeden kıymetli bir şehir tarihçisidir. Gezip gördüğü bütün hamamları en ince detaylarına varana dek kayıt altına aldığı fişlerden oluşan çalışmasını toparlamak, bir eser vücuda getirmek kendisine ne yazık ki nasip olmamıştır. 1973'te İstanbul Yıllığı'nda yayınladığı İstanbul hamamları listesinin kıymeti bu minvalde tartışılmazdır.

Neşet Köseoğlu'nun Eylül 1952 tarihli 128. TTOK Belleten'inde yayımladığı İstanbul hamamları listesi, Akbatu'nun

listesinden 25 yıl önce yayımlanmıştır.

Günümüz itibariyle İstanbul hamamlarını konu edinen en muteber, en kapsamlı kaynak, çalışmamızda sıklıkla başvurduğumuz M. Nermi Haskan'ın İstanbul Hamamları adlı eseridir. 1995'te yayınlanan kitapta 237 hamam incelenmiştir. O yıllarda bu hamamlardan 60 adedi faaliyetini sürdürmektedir.

İstanbul hamamlarını işleyen ikinci kitap Orhan Yılmazkaya tarafından yazılmış, 2002 yılında yayınlanmıştır. Kitap çalışır vaziyetteki 50 İstanbul hamamını konu alan güzel bir hamam rehberidir.

Suriçi örneğinde mevcut tablo

Tahmin edileceği gibi, çalışır durumdaki hamamlar günbegün azalmaktadır. Misalen Neşet Köseoğlu 1952 yılı TTOK Belleten'inde "en az yüz yıl evvelki İstanbul hamamları"nı listelemiştir. "İstanbul tarafında bulunan hamamları ihtiva" eden listeden bugün "Tarihî yarımada" şeklinde tabir ettiğimiz Suriçi kastedilmektedir. Köseoğlu listesinde yer alan 91 adet hamamı semtleriyle birlikte tespit etmiştir. Listedeki hamamların 36 tanesinin halen çalışır durumda olduğu belirtilmiştir.

Orhan Yılmazkaya'nın 2002'de yayınlanmış kitabında ise Suriçi tabir edilen aynı bölgede çalışır gösterilen sadece 28 hamam bulunmaktadır. Bu hamamlardan Çinili (Zeyrek) Hamam o gün için de çalışmadığı halde kitaba konmuştur. Bugünkü tespitimize göre Suriçi'nde Yılmazkaya'nın kitabındaki hamamlardan sadece 25 tanesi halen çalışır vaziyettedir. Bu sayıya henüz faaliyete başlayan Ayasofya Hamamı (Haseki Hürrem Hamamı) da eklenmelidir.

Çalışan hamamları önceleyen bu sayısal verilerden farklı olarak yine aynı bölgede yok olan hamamlara da pratik olarak baktığımızda şöyle bir manzara ortaya çıkmaktadır: Semavi Eyice'nin TDV İslam Ansiklopedisi'ndeki makalesi sadece Suriçi'nde 50'li yıllardan bu yana yıktırılan hamam sayısının 32 olduğunu bildirmektedir. Suriçi özelinde derlediğim bu sayıların anlatmaya çalıştığı kıssadan bize düşen hisse oldukça basit ve nettir: Çalışan tarihî hamamlarımız giderek azalmakta, diğerleri ise giderek yok olmaktadır.

***

Öncelikle önümdeki listeler ve kaynaklardan kendime hamam olarak işletilenler başta olmak üzere, restore edilerek işlevi değiştirilenler, bakımsız durumda depo-ardiye tarzı işlerde kullanılanlar, metruk vaziyettekiler, sadece kalıntılarına ulaşılabilenler

ve izi tamamen silinenlerden 100 adet hamam belirledim. Emaresine rastlanmayanlar da dahil olmak üzere tespit edilenlerin tamamına gittim. Ne var ki çalışan ve ayakta olan hamamların bir kısmında hamam sahipleri ya da çalışanlarının engellemeleri yüzünden arzu edilen düzeyde çalışma gerçekleştirilememiştir. Engel çıkartan işletmeci, mülk sahipleri olduğu gibi bu tür çalışmalara yakınlık duyan, önemseyen işletmeciler de olmuştur.

Sonuç olarak, bu çalışmada zamanın yıpratıcı etkisine, modern hayatın yıkıcı hızına, ilgisiz politikalara ve duyarsızlığa rağmen ayakta kalmayı başarabilmiş tarihî İstanbul hamamlarını tanıtmayı, uzun zaman önce yok olanların harabelerini ya da yakın zamanda yıkılanların son durumlarını yerinde görmeyi ve görüntülemeyi amaçlayan bu çalışmada birçok eksiğim olmuştur kuşkusuz, bu yüzden başta bu mühim mevzunun müşterisi tüm değerli üstatların ve okurlarımızın engin hoşgörüsüne sığınıyorum.

Kitaplarından, makalelerinden, çalışmalarından faydalandığım tüm kıymetli bilim insanları ve araştırmacı-yazarlara; mimar T. Cem Yaman'a; nezih bir çalışma ortamı sağlayan İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, Suna-İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Merkezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Kütüphanesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Kütüphanesi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi çalışanlarına; bilgisinden istifade ettiğim hamam sahipleriyle gayretli personellerine teşekkürü bir borç biliyorum. Ayrıca kitabelerin okunmasına yardımcı olan Yrd. Doç. İbrahim Demirci, Arş. Gör. Muhammed Mücahid Dündar ve hocam Doç. Dr. Ömer İşbilir'e; Yrd. Doç Dr. Şükrü Sönmezer ve danışman hocam Doç. Dr. Mesut Aydıner'e; maddi manevi desteklerini esirgemeyen Hande Solakoğlu ve Melek Elçin'e; gönül dostum Hasan Arslan'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Akif Kuruçay. 2011, Üsküdar

Acemoğlu Hamamı **Acı Hamam** Ağa Hamamı **Ağa Hamamı** Akbıyık Hamamı **Arabacılar Hamamı** Arasta Hamamı **Ayşe Kadın Hamamı** Bahçeli Hamam **Bakırköy Hamamı** Balat Hamamı **Bayezid Hamamı** Beşiktaş Hamamı **Bostan Hamamı** Büyük Hamam **Cağaloğlu Hamamı** Çavuşbaşı Hamamı **Çemberlitaş Hamamı** Çinili Hamam **Çorlulu Ali Paşa Hamamı** Çömlekçiler Hamamı **Çukur Hamam** Çukurcuma Hamamı **Davutpaşa İskelesi Hamamı** Eski Yeni Hamam **Eyüb Türbe Hamamı** Firuz Ağa Hamamı **Galatasaray Hamamı** Gedikpaşa Hamamı **Hacı Evhaddin Hamamı** Hacı Kadın Hamamı **Hacı Kadın Hamamı** Hançerli Sultan Hamamı **Haseki Hürrem Sultan Hamamı** Havuzlu Hamam **Havuzlu Hamam** Haydar Paşa Hamamı **Hoca Paşa Hamamı** Horhor Hamamı **Hürriyet Hamamı** İbrahim Paşa Hamamı **İshak Paşa Hamamı** İstinye Hamamı **Kadırga Hamamı** Kılıç Ali Paşa Hamamı **Koca Mustafa Paşa Hamamı** Kulaksız Hamamı **Kutb İbrahim Efendi Hamamı** Küçük Hamam **Küçük Mustafa Paşa Hamamı** Küçük Ayasofya Hamamı **Küçükpazar Hamamı** Mahmud Paşa Hamamı **Mehmed Ağa**

Hamamı Merkez Efendi Hamamı **Mihrimah Sultan Hamamı** Nişancı Paşa Hamamı **Ortaköy Hamamı** Osman Paşa Hamamı **Örücüler Hamamı** Perşembe Pazarı Hamamı **Piri Mustafa Paşa Hamamı** **Piri** Paşa Hamamı **Sarıyer Hamamı** Sefa Hamamı **Fatih Sefa Hamamı** Şişli Sofular Hamamı **Sultan Hamamı** Sultan Süleyman Hamamı **Sütlüce Hamamı** Şengül Hamamı **Şifa Hamamı** Tahta Minare Hamamı **Tahtakale Hamamı** Vezneciler Hamamı **Yeni Hamam** Yeşildirekli Hamam **Zeuksippos Hamamı** Zincirlikuyu Hamamı **Ağa Hamamı** Altunizade İsmail Paşa Hamamı **Ayazma Hamamı** Aziziye Hamamı **Kuzguncuk Batak Hamamı** Beykoz Hamamı **Beylerbeyi Hamamı** Bulgurlu Hamamı **Büyük Hamam** Çarşı Hamamı **Çinili Hamam** İcadiye Dağ Hamamı **Kartal Hamamı** Köçeoğlu Hamamı **Küçük Hamam** Maltepe Hamamı **Rum Mehmed Paşa Hamamı** Selamsız Hamamı Selimiye Hamamı Toptaşı Hamamı Yoros Kalesi Hamamı

Avrupa Yakası

1

ACEMOĞLU HAMAMI
FATİH

Acemoğlanları Hamamı adıyla da bilinen bu yapı Yeniçeri kışla hamamlarının kalan tek örneğidir.

Acemoğlu Hamamı Beyazıt'tan Şehzadebaşı'na giderken Balabanağa Mahallesi sınırları içerisinde, Şehzadebaşı Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Acemoğlanları Hamamı adıyla da bilinen bu yapı Yeniçeri kışla hamamlarının kalan tek örneğidir.

Fatih Sultan Mehmed dönemi eserlerinden olan Acemoğlu Hamamı'nın ilk adı Meydan Hamamı'ydı. Hamamın kitabesi olmadığından tam olarak ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında hamam kapsamlı bir onarımdan geçirilmiştir. Burası Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına kadar bir kışla hamamı olarak hizmet vermiş, bu tarihten sonra çarşı hamamına dönüştürülmüştür. Evliya Çelebi burayı Acemlere ayırmıştır.

Acemoğlu Hamamı'nın restore edilmiş hali

Hamamın ilgi çekici bir başka özelliği ise, 1778–1846 yılları arasında yaşayan Türk musikisinin büyük üstatlarından İsmail Dede Efendi'yle olan alakasıdır. İsmail Dede Efendi, "Hammamîzâde" lakabıyla tanınmaktadır. Cezzar Ahmed Paşa'nın yanında mühürdarlık yapan babası, daha sonra İstanbul'a taşınarak burada Acemoğlu Hamamı'nı satın almıştır. Babasının ölümü üzerine hamam İsmail Efendi'ye kalınca, o sıralar Yenikapı Mevlevihanesi'ne devam eden İsmail Efendi hamamı satarak gelirini dergâhın hayır işlerinde harcamıştır. Annesi hamamın satılmasına çok üzülmüştür. Bu esnada İsmail Efendi'nin meşhur Buselik şarkısı "Zülfündedir benim baht-ı siyahım", padişah III. Selim'in büyük beğenisini kazan-

Acemoğlu Hamamı, Fatih

Hammamîzâde İsmâil Dede Efendi

mış, padişah İsmail Efendi'ye yüklü bir bahşiş vermiştir. İsmail Efendi bunun üzerine derhal satılan hamam için kendisine darılan annesinin yanına koşarak elini öpmüş ve padişahın bahşişini ona ikram ederek kendisinden özür dilemiştir.

Acemoğlu Hamamı, günümüzde neredeyse üzerine çökercesine inşa edilen turistik bir otelin içinde kalmıştır. Otelin yapımı sırasında restore edilen hamam, otelin bünyesinde faaliyetini sürdürmektedir.

Acemoğlu Hamamı

2

ACI HAMAM
FATİH

~

Divanyolu Caddesi'nde, Doktor Emin Paşa Sokağı'nda Sultanahmet Hamamı adıyla faaliyetini sürdürmektedir. Hamamın banisi Molla Fenarizade Alaaddin Ali Efendi'dir. Hamam, Konstantinos Lips olan kiliseden dönüştürülmüş Fenari İsa Camii ve medresenin giderlerini karşılamak için yaptırılmıştır. Molla Fenarizade Alaaddin Ali Efendi, ilk Osmanlı şeyhülislamı Molla Fenari'nin yeğeniydi; kendisine de Rumeli Kazaskerliği görevi verilmişti. Bu zat caminin medresesinde uzun yıllar hocalık yapmış, birçok eser vermiştir.

Eskiden "Acı hamam, tatlı su" denmek suretiyle övülen Acı Hamam'ın suyu Topkapı Sarayı'na giden şebekeden sağlanmaktaydı. Tek hamam tipinde inşa edilen Acı Hamam mazide şehrin en sevilen hamamları arasındaydı. Günümüzde ise turistik olarak hizmet vermektedir.

Eskiden "Acı hamam, tatlı su" denmek suretiyle övülen hamamın suyu Topkapı Sarayı'na giden şebekeden sağlanmaktaydı.

▲ *Acı Hamam, Fatih*

▶ *Acı Hamam, camekan*

3

AĞA HAMAMI
FATİH

~

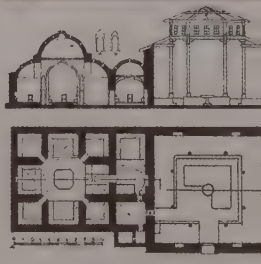

Ağa Hamamı, Fatih

Samatya'da, Orgeneral Nazif Gürman Caddesi ile Müşir Süleyman Paşa Sokağı arasında yer alan bu yapı, Kapı Ağası Yakub Ağa tarafından yaklaşık 1545 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Hamamın geliri, ağanın Kadıköyü'ndeki deniz fenerine ve Eyüp'teki mektebine vakfedilmiştir. Beyoğlu'ndaki Ağa Hamamı da bu zat tarafından yaptırılmıştır.

Hamam Kapı Ağası Yakub Ağa tarafından yaklaşık 1545 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Ağa Hamamı, geçmişte İstanbul'un en güzel ve en göz alıcı çifte hamamlarından biriydi. 1834'de İstanbul'a gelen ünlü İngiliz Ressam Thomas Allom hamamdan oldukça etkilenince, yapının camekân kısmının gravürünü yapmıştır.

▲

Plân ve Maktâ resim: Heinrich Glück

I. Dünya Savaşı yıllarındaki olumsuz havadan etkilenerek kesintiye uğrayan hamam, o ara yeniden faaliyete geçirilerek 1940'a kadar çalıştırılmıştır. Bu tarihten sonra kapanan hamamın binası atölye, imalathane, dükkân olarak kullanılmıştır. Ön kısmı yıktırılarak yerine dükkânlar eklenmiştir. Günümüzde hamamın fevkalade güzellikteki camekân kısmının yerinde, hamamın ön cephesini tamamıyla örten yeni bir bina yükselmektedir. Daha sonra caddeye bakan bölümdeki kömür deposu olarak kullanılan ilave yapılar yıktırılmış, hamam aslına uygun restore edilmeye çalışılmış ve proje 2008'de tamamlanmıştır.

Hamam, geleneksel dokusu bozulmamış bir bölgede olması ve turistik açıdan da önemli bir merkezde bulunması nedeniyle çarşı-lokanta olarak yeniden işlevlendirilmiştir. 1910 yılında yıkılan cephe yerine, yapının taş dokusuna zıt bir taş malzemeyle ve farklı bir mimari tarzla hamamın cephesi ve çatı

▲
Thomas Allom,
Samatya Ağa Hamamı gravürü

feneri yeniden tasarlanmıştır. Soyunmalık bölümlerine betonarme ara katlar eklenmiştir. Yol kotundan hesaba katılarak, soyunmalıkların altında bir bodrum kat oluşturulmuş, külhan duvarının önüne ise sıra dükkânlar yapılmıştır. Günümüzde soyunmalık bölümünün altındaki bodrum kat birleştirilmiş halde büyük bir market olarak kullanılmaktadır.

Thomas Allom, gravürü
▼

4

AĞA HAMAMI
BEYOĞLU

~

Ağa Hamamı, Beyoğlu

Kuloğlu Mahallesi'nde, Turnacıbaşı Sokağı ile Ağa Külhanı Sokağı'nın buluştuğu yerde bulunmaktadır. Hamam,1562 yılında Kapı Ağası Yakub Ağa tarafından yaptırılmış, gelirleri ise Kadıköyü'ndeki deniz fenerinin masraflarının karşılanması için vakfedilmiştir. Bu bölge, o tarihlerde yaptırılan bu fener sayesinde günümüzde "Fenerbahçe" olarak anılmaktadır. Yakub Ağa'nın Samatya semtinde de bir hamamı yer almaktadır.

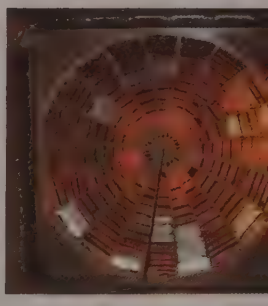
Hamamın geliri bugün Kadıköyü'nde Fenerbahçe olarak bilinen semtteki deniz fenerinin masraflarına harcanıyordu.

Küçük bir yapı olan Ağa Hamamı zaman içinde pek çok onarım geçirmiş, haliyle özgün görüntüsünü yüksek oranda yitirmiştir. Özellikle hamamın dış cephesi, Cumhuriyet sonrası dönemin mimarisine uydurularak yenilenmiştir. Hamamın avlusuna küçük bir merdivenden inilerek girilmektedir. Camekânın ortasında tarihî özelliği olmayan, fıskiyeli bir mermer havuz bulunmaktadır. Orijinali iki kat olan soyunmalıklara sonradan bir kat daha eklenmiştir. Sıcaklık üç halvet ve üç eyvandan oluşmaktadır. Göbek taşı dörtgen biçimindedir. Eyvan ve halvetlerde toplam yirmi kurna yer almaktadır.

Plân - Kroki: A. Bülend Koçu

İstanbul Ansiklopedisi'nde Reşad Ekrem Koçu'nun ifadelerinden anlaşıldığına göre, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Beyoğlu gece hayatının merkezinde bulunan bu yapı, günümüzde turistik bir hamam olarak işletilmektedir.

Hamamın aydınlık feneri.

AKBIYIK HAMAMI
FATİH

~

Akbıyık Hamamı, 1958

Şehrin en eski Türk yapılarından biri olarak kabul edilmesine rağmen günümüzdeki görüntüsü alelade inşa edilmiş bir apartmandan farksızdır.

Ahırkapı'da, Akbıyık Caddesi'nin bitiminde, Keresteci Hakkı Sokağı'nın köşesinde bulunmaktadır. Reşad Ekrem Koçu, hamamı şehrin eski Türk yapılarından biri olarak kabul etmektedir. Fakat günümüzde bu yapı, 1950'lerden sonra yapılmış alelade bir apartman görüntüsüne sahiptir. Böyle olmasının nedeni ise, geçirdiği tadilatta ahşap kısımların tamamıyla kaldırılıp yerine betonarme bina çıkılmasıdır. Uzun zamandır terk edilmiş durumda olan bina perişan bir haldedir. Hamamın içinde bulunan bazı kıymetli parçalar da ortadan kaybolmuştur.

Çifte hamam tipinde inşa edilen bu yapının hiçbir tarihi kaynakta yer almamasının yanı sıra, yapılış tarihini ve yaptıran kişiyi belirten herhangi bir kitabesi de bulunmamaktadır.

Akbıyık Hamamı, Fatih

Akbıyık Hamamı, 1945 (Resim: Nezih)

6

ARABACILAR HAMAMI
FATİH

~

Arabacılar Hamamı, Fatih

Balat'ın Atik Mustafa Paşa Mahallesi'nde, Yatağan Hamamı Sokağı ile Yatağan Külhanı Sokağı'nın kesiştiği yerdedir. Asıl adı Yatağan Hamamı olan yapı, halk arasında Çingene ya da Arabacılar Hamamı olarak bilinmektedir. Özgün mimarisi tek hamam biçimindeyken, şu an kadınlar kısmı olarak faaliyet gösteren ana binanın soğukluk kısmı hamamdan ayrılmak suretiyle içine bir takım eklemeler yapılmış, bugünkü erkekler kısmı elde edilmiştir.

Hamam, 1700'lü yıllarda Yatağan Camii yanındaki mahalle mektebine akar sağlaması için yapılmıştır. Kayıtlara göre hamam, Kara Hasanzade Mustafa Paşa'nın kızı Fatma Hatun'un vakfına aittir. Evliya Çelebi'nin hamamlar hakkında yaptığı yakıştırmalarda Lonca Hamamı'ndan bahsedilmektedir. Hamamın bulunduğu muhitin civarındaki Çingenelerin Lonca adıyla bilinen bir mahallede yoğunlukta oldukları düşünüldüğünde, Evliya Çelebi'nin sazendelere yakıştırdığı hamamın bu hamam olma ihtimali vardır. M. Nermi Haskan ise İstanbul Hamamları adlı çalışmasında Evliya Çelebi'nin yakıştırmasını Hançerli Hamamı'na uygun görmektedir.

Osmanlı döneminde balyos adı verilen Venedik elçilerinin İstanbul'daki iki adresinden biri bu bölgedeydi. Doğal olarak elçilik ve çevresi Venedikli tacirlerin oturduğu bir yerleşim olduğundan burası Venedik Lonca Mahallesi olarak adlandırılmıştı.

Bazı araştırmacılar ise, hamamın günümüze ulaşamamış Bizans hamamlarından birinin üzerine inşa edildiğini ileri sürmektedirler.

Hamamın günümüze ulaşamamış Bizans hamamlarından birinin üzerine inşa edildiği bilgisi bazı sanat tarihçileri tarafından iddia edilmektedir.

Arabacılar Hamamı, soyunmalıklar

Cehennemlik

Orijinal yapı, maalesef büyük bir yangında mahalleyle birlikte yanmıştır. Hicri 1156'da (M. 1743) yeniden yapılan hamam için Halil Hoca adındaki bir zat, âdet olduğu üzere, şöyle bir manzume yazmıştır (M. N. Haskan'ın İstanbul Hamamları adlı kitabında bu metinden "kitabe" olarak bahsedilmiştir. Hamamın kadınlar kısmının girişindeki kitabe yeri boştur. Yaklaşık 50 yıldır burayı işleten hamam sahibi kendisiyle yaptığım mülakatta sözü edilen manzumeden haberdar olduğunu; fakat binaya ait herhangi bir kitabenin mevcut olmadığını söylemiştir.):

Halil Hoca'nın Arabacılar Hamamı'nın tamirinden sonra tarih düşürerek yazdığı manzume:

Hoşa hammâm ne âyine-i safvet-nümâ el-hak
Ki aks idüp safâsı buldu suyun ehl-i istihmâm
Doğrusu bu, temizlik gösteren ayna (gibi) ne hoş bir hamam ki
safası yansıyıp yıkanmak isteyenler suyunu buldu.

Ne dil-cû cây-ı deryâ-dil mahall-i hâriku'l-âde
Ki âb u âteşi bir yerde etmiş cem' u istihdâm
Deniz gönüllü bir yerde gönül çekici olağanüstü bir yer ki,
suyu ve ateşi aynı yerde toplayıp hizmete sunuyor.

Tecerrüd pîşegâhın çille-gâhı anda halvetler
Ki her lülesi mecrâ-yı feyz-i Hazret-i Allâm
Ondaki halvet yerleri tecerrüd erbabı dervişlerin çile mekânıdır ki
her musluğu her şeyi bilen Allah'ın feyzinin aktığı kanaldır.

Arak-rîzân olub yıkanmasın mı her giren hûbân
Dil-i suzânı âşıklar gibi pür-tâb-ı âteş-fâm
Ona her giren güzel, ter döküp yıkanmasın mı ki,
onun yanan gönlü, âşıklar gibi parıltılı ateş ağızlıdır?

Meğer kim müşteri kızdırma kâr olmuş ana zirâ
Nezâfetle eder gasl eyleyen ahbâbı pâk-endâm
Müşteriyi kızdırma (ısıtma) o hamamın işi olmuştur;
çünkü yıkayan dostları temizlikle pak endamlı kılar.

Yapub Hâce Efendi oldu nâmı Hâce hammâmı
Kerem ıssı Halilullah ile kılsun ona ikrâm
Hâce Efendi yaptığından adı Hâce Hamamı oldu, kerem sahibi
(Allah) ona (İbrahim) Halilullah ile ikram eylesin.

Sorunca lüleden su gibi çıkdı pâk târihi
Tahâret ehline ola mübârek dâimâ hammâm
Musluktan sorunca (içince) su gibi temiz tarihi çıktı:
"Tahâret ehline ola mübârek dâimâ hammâm"
1156

Arabacılar Hamamı, çizim ve günümüzdeki durumu

Cumhuriyetten sonraki dönemde kapanan ve daha sonra yeniden açılan bu hamam, hâlâ hizmette olan ender tarihî hamamlar arasında yer almaktadır. Erkekler için sonradan düzenlenmiş olan sıcaklık kısmında yirmi kurna ve dikdörtgen biçiminde bir göbek taşı vardır. Kadınlar kısmındaki (gerçek hamam binasındaki) sıcaklığın tavanı mekâna genişlik ve ferahlık katan büyük bir kubbeyle kapalıdır. Burada da yirmi kurna bulunmaktadır, göbek taşı kubbeyle uyumlu halde büyükçe ve yuvarlakçadır.

Arabacılar Hamamı, sıcaklık

ARASTA HAMAMI
FATİH

Hamamın harabeleri Sultanahmet Meydanı civarında, Küçükayasofya Camii Caddesi'nin sol köşesinde bulunmaktadır. Yapı, 1609 yılında I. Ahmed tarafından Sultan Ahmed Camii'ne gelir sağlaması için yaptırılan bir vakıf eserdir.

Osmanlı'da hamamın bulunduğu bölge iki arasta-dan biriydi. Arasta Farsça kökenli bir kelimedir ve ordu pazarı manasındadır. Yani ordunun seferlerde geçeceği ana güzergâh üzerinde yer alan büyük şehirlerde, sadece askerlerin ihtiyaçlarına dönük eşyaların satıldığı çarşılara denmekteydi. İstanbul arastası Sultanahmet'te, hamamın bulunduğu bölgeydi. Hamamın diğer adı ise Sipahiler Hamamı'ydı. İsimden burasının askerlerin hizmetinde bir hamam olduğu anlaşılmaktadır.

Tek hamam tipine örnek olan yapıyı, Sultanahmed Camii'nin de mimarı olan Sedefkâr Mehmed Ağa yapmıştır. Hamam, 1912 yılında çıkan büyük bir yangında tahrip olmuş, daha sonra kurnaları başta olmak üzere yapının bütün mermer aksamı sökülerek satılmıştır.

Hamamın mimarı Sultanahmet Camii'nin de mimarı olan Sedefkâr Mehmed Ağa'dır.

Arasta Hamamı, Fatih

Arasta Hamamı harabesi.

8

AYŞE KADIN HAMAMI
FATİH

~

Ayşe Kadın Hamamı, Fatih

Süleymaniye Külliyesi'nin güneyinde, Kirazlımescit Sokağı ile Ayşe Kadın Hamamı Sokağı arasındadır. Günümüzde harabe halde olan hamamın yapıldığı tarih ve mimarı hakkında kesin bir bilgi yer almamaktadır. Yalnız hamamın Sadrazam Hüseyin Paşa'nın kızı Ayşe Hatun tarafından babasının külliyesine akar sağlaması için yaptırıldığı bilinmektedir.

Ayşe Kadın Hamamı küçük planlı tipik mahalle hamamına güzel bir örnektir.

Hamamın vakfedildiği medrese ise Saraçhane bölgesinde, su kemerlerinin yanı başında bulunmaktaydı.

Yapı, küçük planlı tipik bir mahalle hamamıdır. Hamamın suyu o tarihlerde yanındaki kuyudan dolapla çekilmekteydi. İstanbul'daki vakıf yapılar hakkında önemli bir kaynak sayılan Osman Bey'in Mecmua-i Cevami adlı eserinde adı geçen hamamın 1894'teki depremde yıkılmış olabileceği tahmin edilmektedir. 2005'te hamamın turistik amaçlı restoran, kafe, hamam olarak restore edilmesi gündeme gelmiştir. Fakat binayla ilgili somut bir adım henüz atılmamıştır.

9

BAHÇELİ HAMAM
BEYOĞLU

Hamamdan kalan en belirgin kısım: Mağazanın girişinde bulunan hamam kubbesi

İstiklal Caddesi ile Bahçeli Hamam Sokağı'nın birleştiği yerde, günümüzde bir mağazanın içinde kalmış bir haldedir. Hamam, 16. Yüzyılın son çeyreğinde III. Murad'ın haremağası Mehmed Ağa tarafından yine kendisi tarafından yaptırılan cami ve tekkeye akar sağlaması için inşa edilmiştir. Mehmed Ağa'nın Fatih Çarşamba'da bir hamamı, Üsküdar'da bir camisi ve çeşmesi, yine İstanbul sınırları içinde bir de sebili bulunmaktaydı. Mehmed Ağa, Osmanlı sarayındaki ilk siyahi ağa olarak bilinmektedir.

İstiklal Caddesi üzerindeki hamam günümüzde bir mağazanın içinde kalmıştır.

Hamamın mimarının Çarşamba'daki hamamın da mimarı olan Davud Ağa olduğu düşünülmektedir. Bu yapı, tek hamam tipinde inşa edilmiş küçük bir yerdir. Hamamın garip bir şekilde restore edilen kubbesi mağazanın girişinden kolaylıkla görülebilmektedir.

Kafelerin bulunduğu hamam sokağı.

BAKIRKÖY HAMAMI
BAKIRKÖY

~

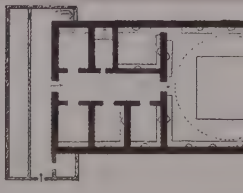

Bakırköy Hamamı

İstanbul Caddesi ile Hamam Sokağı'nın birleştiği yerde bulunmaktadır. Günümüzde aktif olmayan bu yapı, 1601 yılında Şaban Ağa tarafından camiyle birlikte yaptırılmış tek hamamdır. Hamam, caminin giderlerini karşılayan bir vakıf eseri olarak hizmet vermiştir. Gördüğü tadilatlar yüzünden dönemsel mimari özelliklerini tamamen yitiren hamam, 1980'li yılların başında kapatılmıştır.

2001 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sonucunda hamamın soğukluk ve ılıklık mekânları iki katlı mağaza olarak, sıcaklık bölümü ise özel satış ve sergi yeri olarak işlevlendirilmiştir. Hamamın restorasyon çalışması sırasında, özgün olmayan sıcaklık mekânı dışındaki mekânları yıkılmıştır. Hamamın yıkılan bölümleri, restitüsyon projesi dikkate alınarak betonarme sistemle tekrar yapılmış, buna rağmen cephe karakteri büyük oranda bozulmuştur. Bulunduğu yer itibariyle Bakırköy'ün merkezindedir ve etrafı alışveriş merkezleriyle sarılmış durumdadır.

Hamam binası mağaza, özel satış ve sergi yeri olarak parçalanarak yeniden işlevlendirilmiştir.

Bakırköy Hamamı (Taslak plân: R.E.K.)

Bakırköy Hamamı (Resim: Behçet)

11

BALAT HAMAMI
FATİH

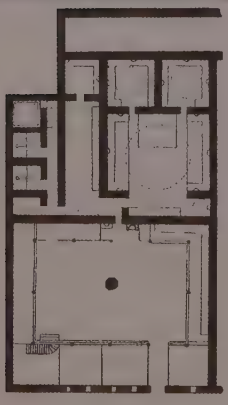
Balat Hamamı, Fatih

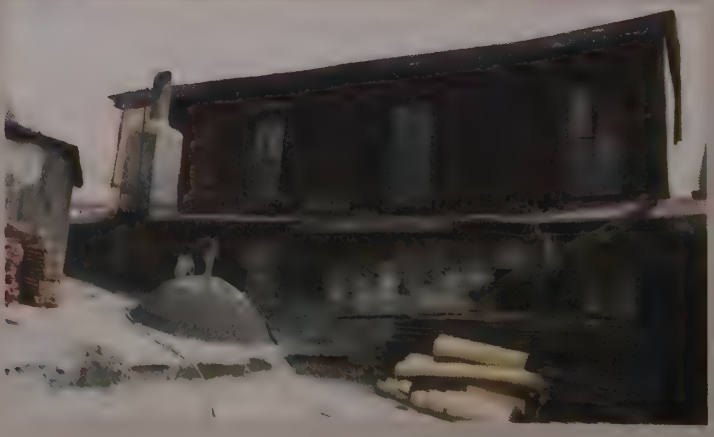
Bir Mimar Sinan eseri olan Ferruh Kethüda Camii'nin yanında, Düriye Sokağı ile Çavuş Hamamı Sokağı'nın birleştiği köşede yer almaktadır. Balat Hamamı,(yapılış tarihiyle alakalı çeşitli fikirler öne sürülse de) şehrin şüphesiz en eski hamamlarındandır.

Evliya Çelebi tarafından hanendelere münasip görülmüş bir hamamdır.

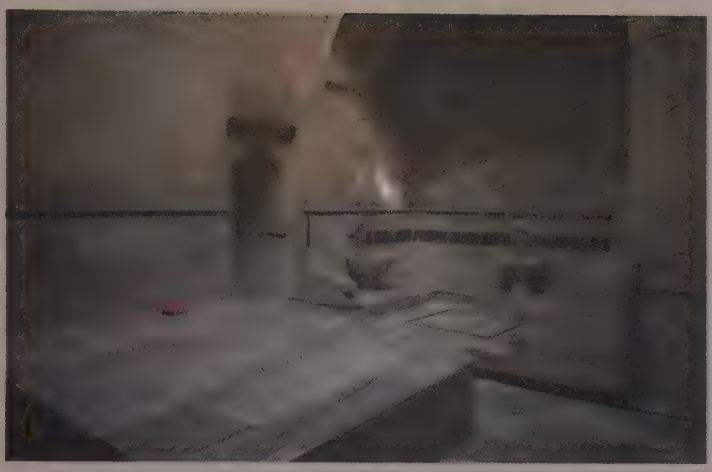
Yakın döneme kadar hakkında bir çalışma yapılmadığı için inşa tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. İstanbul uzmanı, tarihçi Reşad Ekrem Koçu'nun öncülük ettiği araştırmalar neticesinde pek çok önemli tarihçi, hamamın Fatih Vakfiyesi'ne ait olduğunu kabul etmiştir. Seyahatname'de de anılan bu hamam, Evliya Çelebi tarafından hanendelere yakıştırılmaktadır. Buradan o zamanların İstanbul'unda Balat'ın hanendeleriyle nam saldığı düşüncesine kapılmaktayız ki dönem itibarıyla gayrimüslimlerin ağırlıkta olduğu semt için böyle bir düşünce abes kaçmamaktadır. Balat Hamamı'na Çavuş Hamamı da denmektedir.

Balat Çavuş Hamamı (Plân - kroki: Hüsnü)

Ahşap aydınlık feneri.

Balat Hamamı, sıcaklık

Hamamda yer alan ve halk arasında"Yahudi batağı" olarak adlandırılan bölüm, sadece Musevi halkın kullanabildiği bir yıkanma yeri olarak bilinmektedir. Dinsel ve geleneksel kıstaslar yüzünden kendileri için ayrılan bu bölüme başka bir dine mensup hiç kimse girememekteydi.

1871'de hamamlara dair çıkarılan belediye nizamnamesine bakıldığında, 1.sınıf hamamlar arasında zikredilen ve çifte hamam tipinde oldukça sade inşa edilen bu hamam, bazı mimari özellikleriyle diğer hamamlardan ayrılmaktadır. Camekân kısmı büyük bir kubbeyle örtülü ve genişçedir. Sıcaklık kısmında sağlı sollu, üçer kurnalı iki halvet halvetlerin ortasında ise kare biçiminde bir göbek taşı vardır. Göbek taşı alışıldık düzenin tersine duvara bitişik haldedir.Yahudi batağı denen bölüme soğukluktan açılan bir koridorla ulaşılmaktadır.

Balat Hamamı, İstanbul'daki en eski hamamlarının içerisinde olup da halen çalışır durumdaki ender hamamlardan biridir; buna karşın yapı, görüntü olarak biraz kötü durumdadır. Umulur ki en yakın zamanda buraya ilgi eli uzanır ve hamam parlak günlerindeki şöhretine yeniden kavuşur.

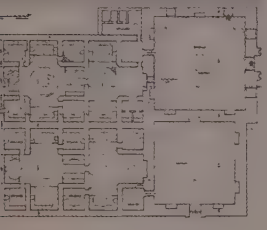
Hamamın soyunmalıkları.

BAYEZİD HAMAMI
FATİH

Bayezid Hamamı, Fatih

İstanbul'un en büyük ikinci çifte hamamı olarak bilinmektedir. Hamam-ı Kebir olarak da bilinir..

Bayezid Hamamı, plân

Divanyolu üzerinde bulunan hamam, Bayezid Külliyesi'nin bir parçasıdır. Bu büyük ve gösterişli hamam,Hamam-ı Kebir olarak da bilinmektedir. 16. yüzyıldaki tahrir kayıtlarına göre yapı, II. Bayezid'in eşi Gülbahar Hatun'un Trabzon'daki vakıfları arasında, o bölgede gelir sağlayan mülk ve araziler listesinde gösterilmektedir. Diğer bir bilgiye göre burası, Gülbahar Hatun'un Edirne'de yine kendi adıyla yaptırılan bir caminin masraflarını karşılamak amacıyla inşa edilmiştir. Böylece hamam Gülbahar Hatun'un vakfiyesi içinde sayılmaktadır.

İstanbul'un en büyük ikinci çifte hamamı olarak bilinen bu yapıda, fethin hemen akabinde yapılan eserlerde rastlanan haşmet kolaylıkla görülmektedir. Hamam, Evliya Çelebi'nin tasnifinde velilere uygun görülmüştür. Evliya Çelebi'nin eserinde geçen bir bilgiye göre evvelce hamamın yerinde bulunan ve şehri veba salgınından koruyan bir tılsımı olduğuna inanılan İmparator Theodosios Anıtı, hamam yaptırılırken yıkılmıştır. Anıttan bazı parçaların hamamın inşaatında kullanıldığı ve o parçalardan bazı örneklerin İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde olduğu bilinmektedir.

İnşa kitabesi bulunmadığı için hamamın tam olarak hangi tarihte tamamlandığı bilinmemektedir. Mimar Hayrettin tarafından yapıldığı düşünülen hamamın planının, Mimar Sinan'ın Edirne'deki Mihrimah Sultan Hamamı'yla neredeyse eşit olduğu tespit edilmiştir. Mimar Sinan'ın yaptığı hamam mimari özellikler bakımından Bayezid Hamamı'ndan daha üstün olmasına rağmen, Sinan'ın Mimar Hayrettin'den etkilendiği de düşünülmektedir. Hamamın müşterileri şehrin seçkin insanlarından oluşmaktaydı.

Hamam hakkındaki ilk detaylı inceleme, Avusturyalı sanat tarihçisi Heinrich Glück tarafından yapılmıştır.1930'lara kadar faaliyette olan hamam daha sonra şahısların eline geçmiş, uzun bir süre atölye, dükkân, depo olarak kullanılarak ihmal edilmiştir. Bu süreçte hamamın değerli sayılabilecek parçaları yok edilmiş ve yağmalanmıştır.

Bu kıymetli eser, yıllarca süren kurtarma çabaları sonucunda 2002 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi öncülüğünde yeniden projelendirilerek restore edilmeye başlanmıştır. Bu çalışmalar halen devam etmektedir. Restorasyon sonrasında İstanbul Üniversitesi'ne bağlı bir birim olarak kullanılacak Bayezid Hamam'ı, planetaryum ve sergi merkezi olarak hizmet verecektir.

Bayezid Hamamı, taçkapısı

BEŞİKTAŞ HAMAMI
BEŞİKTAŞ

~

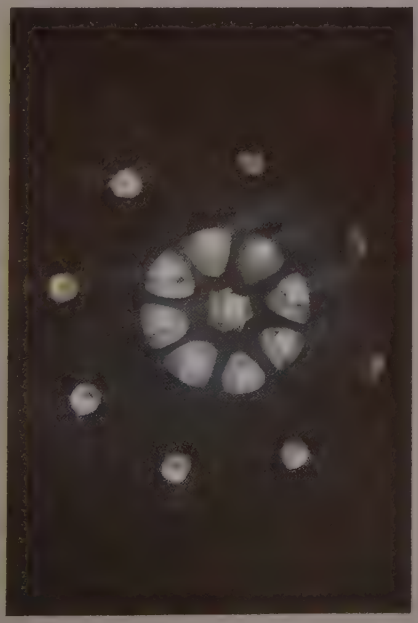

Beşiktaş Hamamı

Ihlamur Dere Sokağı ile Şair Veysi Sokağı'nın birleştiği yerdedir. Eski adı Köyiçi Hamamı olan Beşiktaş Hamamı'nın yapılış tarihi ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Evliya Çelebi'nin eserinde Beşiktaş'ta bulunduğunu söylediği üç hamamdan biri olduğu tahmin edilmektedir ve yine onun tasnifinde Beşiktaş Hamamı masumlara uygundur.

Beşiktaş Hamamı'nın eski adı Köyiçi Hamamı'ydı.

Hamam binasının birçok tadilat geçirdiği betonarme kısımlardan kolaylıkla anlaşılmaktadır. 1950'li yıllarda yol düzenlemeleri sebebiyle yıktırılan Mimar Sinan'ın yaptığı Sinan Paşa Hamamı'nın, içinde kapı sövelerinin de bulunduğu bazı parçaları bu hamama taşınmıştır. İç mekanın mimarisinde bir takım oynamalar yapılmıştır. Dikdörtgen biçimli ve tam ortasından bir kolona bitişen göbek taşının bulunduğu alan eski planda soyunmalık olarak kullanılmaktadır. Kadın ve erkek girişleri aynı sokaktandır.

Aydınlık

Beşiktaş Hamamı, halen faaliyette olan tarihî İstanbul hamamları arasındadır.

BOSTAN HAMAMI
FATİH

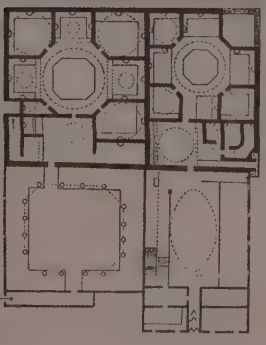
~

Bostan Hamamı, Fatih

Efsaneleriyle ünlü Bostan Hamamı günümüzün temizlik ve tertip bakımından göz dolduran hamamlarındandır.

Haseki Sultan Külliyesi'nin yakınlarında, Hekimoğlu Ali Paşa Caddesi üzerinde, Mucit Sokağı'nın köşesindedir. Halen faaliyette olan Bostan Hamamı'nın ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Bazı görüşler bu hamamın Fatih'in vakfı olduğunu ileri sürmektedir. Süheyl Ünver'e göre Fatih'in tellak dedesi bu hamamda çalışmıştır. Reşad Ekrem Koçu ise burasının, Kanuni'nin en makbul hasekisi Hürrem Sultan adına yaptırdığı bir hamam olduğu kanaatindedir.

Bostan Hamamı (Kroki-Plân: Hüsnü)

Hamamın Mimar Sinan eseri olduğu söylense de, eserlerinin tamamının geçtiği ana kaynakların hiçbirinde bu hamamın adı yer almamaktadır. Evliya Çelebi kitabında burayı bostancılara münasip bir yer olarak göstermiştir.

Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde Bostan Hamamı'na dair ilginç rivayetler anlatmaktadır. Buna göre hamamda bir kurna varmış ki, hamam kurulalı beridir Evliya Kurnası olarak bilinirmiş. Kurnanın şöhreti İstanbul kadınları arasında hızla yayılmış. Kısmeti çıkmayan kızlar bu kurnada yıkanır, abdest alır ve bir adak mumu bırakırsa çabucak kısmeti çıkıp evlenirmiş. Koçu, hamama ait diğer bir kurnanın da Şeftali Kurnası olarak ünlendiğini belirtmektedir.

Hamam hakkında anlatılan hikâyelerden biri padişahın kıyafet değiştirerek hamama yıkanmaya gelmesi, kendisini yıkayan tellak her ne kusur işlediyse adamın davranışına hiddetlenerek adamın boynunu vurdurmasıyla ilgilidir. Hamam da bir de Hünkâr Kurnası olarak anılan bir halvet yeri bulunmaktadır. İnanışa göre, Sultan II. Selim annesinin yaptırdığı hamama tebdil-i kıyafet yaparak girer ve yıkanır. O günden sonra kurnanın etrafı parmaklıkla çevrilir ve burada kimsenin yıkanmasına izin verilmez.1940 yılına kadar bahse konu olan kurnanın etrafında güzel bir demir parmaklık bulunduğunu Reşad Ekrem Koçu'dan öğrenmekteyiz.

Hamamın esrarengiz, ilginç hikâyelerinin yanında bir hatırası daha vardır. Meşrutiyetin ilk yıllarında yaşamış bir şerbet ustası olan Rüstem Ağa'dan bahsedilir. Şerbetçi Rüstem'in yaptığı nefis demirhindi şerbetini İstanbul'da yaşayan herkesin bildiği, sadece hamamın kapısında duran ve orada satış yapan bu adamın şerbetinden tatmak bahanesiyle hamama pek çok İstanbullunun geldiği anlatılmaktadır. Efsane ve söylencelerdeki hayal zenginliğine baktığımızda hamamın bilhassa kadınların rağbet ettiği anlaşılabilmektedir.

Bostan Hamamı iç görünüm

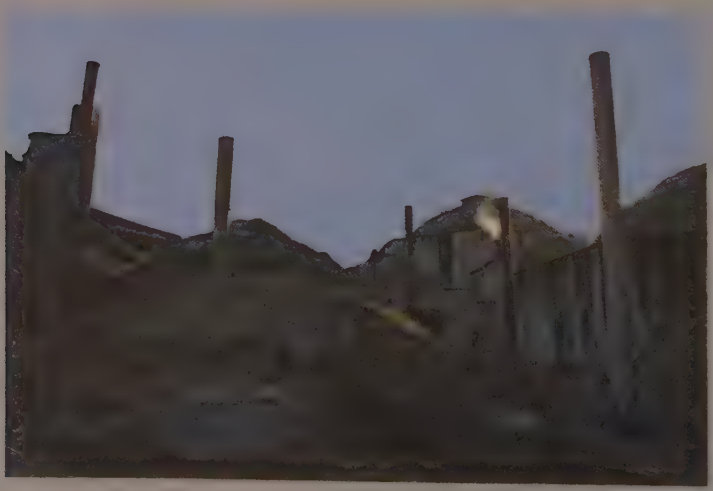

Camekân kubbesi

Hamamın sıcaklık kısmı Türk hamam mimarisini net biçimde yansıtan ögelere sahiptir. Kare planlı mekana, dört halvet ve aralarına yerleştirilmiş üç eyvan oranlı bir şekilde dağıtılmıştır. Fakat halvetlerden biri sonradan kapatılmak suretiyle halvet sayısı üçe indirilmiştir. Ayrıca yukarda sözü edilen efsunlı kurnalar yüzünde sıcaklıkta bir takım oynamalar yapılmış, örneğin halvetin biri daraltılarak (Şeftali kurnası) bir kısmı soğukluğa alınmıştır. Göbek taşı sekizgen biçimli, gayet büyüktür. Isıtması en iyi olan hamamlar içerisindedir.

Yaklaşık dört asırdır İstanbul'a hizmetini sürdüren Bostan Hamamı temizliği ve bakımıyla da muadilleri arasında başı çekmektedir.

Hamamın kubbelerinden görünüm.

15

BÜYÜK HAMAM
BEYOĞLU

~

Büyük Hamam, Beyoğlu

Kasımpaşa'da, Potinciler Sokağı'ndadır. Halen faaliyette olan Büyük Hamam, bir Mimar Sinan eseridir. Hamamı yaptıran Güzelce Kasım Paşa'nın, yine aynı yerde kendi adıyla anılan bir de camisi vardır. Sinan'ın eserlerini bildiren kaynaklarda caminin adı geçtiği halde hamamın adı bulunamamıştır. Yapım yılı tam olarak bilinmeyen hamamın, caminin yapıldığı tarih dikkate alındığında 1530'lu yıllarda inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Özgün yapısında büyük bozulmalar yaşayan Büyük Hamam, bir Mimar Sinan eseridir.

Evliya Çelebi, çifte hamam olarak tasarlanan yapıyla ilgili Seyahatname'de bu hamamın suyunu pek tatlı bulduğunu, hamamın oldukça hoş ve güzel yapıldığını yazmıştır. Ayrıca diğer hamamlara yaptığı yakıştırmalara benzer bir üslupla Büyük Hamam'ı pehlivanlara tavsiye etmiştir.

Soyunmalıklardan görünüm

Zaman içinde geçirdiği tamirler ve yapılan eklerle özgün mimarisini kaybeden yapı, bu haliyle de İstanbul'un faaliyette olan temiz ve güzel tarihi hamamlarındandır. Birkaç basamaklı merdivenden inilerek camekân kısmına girilmektedir. Camekân kargir aydınlık feneriyle ışıklandırılmıştır. Sıcaklık kısmında küçük kubbelerle örtülmüş on dokuz kurnalı altı halvet bulunmaktadır. Ilıklıktakiler ve kadınlar kısmındakilerle birlikte hamamda toplam altmış kurna vardır. Işığı güzel yansıtan geniş kubbenin altına altıgen bir göbek taşı yerleştirilmiştir. Yine sıcaklık içerisinde sonradan ekleme bir sauna odası yer almaktadır. Yapıya 1994 yılında bir de yüzme havuzu ilave edilmiştir.

CAĞALOĞLU HAMAMI
FATİH

~

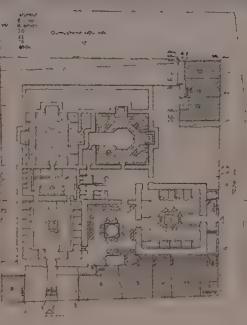

Cağaloglu Hamamı, sıcaklık

Sultanahmet'te, Yerebatan Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Cağaloğlu Hamamı, ilginç barok tarzı mimarisiyle dünya çapında efsaneleşen Türk hamamının günümüzde bilinen en güzel ve en gösterişli örneklerinden biridir. 1741 yılında I. Mahmud tarafından yaptırılan bu yapının gelirleri Ayasofya Kütüphanesi'nin giderlerine ayrılmıştır.

Hamam Barok üslubun Osmanlı'daki ilk ve en önemli örneklerinden sayılıyor.

Planları ve inşaatının ilk kısımları Mimar Süleyman Ağa tarafından yapılan hamam, daha sonra Mimarbaşı olan Abdullah Ağa tarafından tamamlanmıştır. I. Mahmud tarafından Yeni Hamam olarak adlandırılan hamam, günümüzde Cağaloğlu Hamamı olarak bilinmektedir. Yapı, Osmanlı mimari sanatında yabancı akımların etkisinin başladığı bir döneme aittir. Barok üslubun Osmanlı'daki ilk ve en önemli örneklerinden olan yapı, çifte hamam tipinde inşa edilmiştir. III. Mustafa dö-

Cağaloğlu Hamamı plân

Cağaloğlu Hamamı

Yâ mûfettiha'l-ebvâb, iftah lenâ hayra'l-bâb
Âb-rû-yi hulefâ Hazret-i Sultân Mahmûd
Menba'-ı cûd ü himem, mukassim-i erzâk-ı enâm
O Şehinşâh-ı rızâ-cûy-ı kerîm içûn
Her ne eylerse irâde, olur ahkâmına râm

Dil-nişîn böyle zemini görüb, ihyâya sezâ
Vakf içün eyledi fermân-ı binâ-yı hammam;
Himmet-i Şâh-ı cihânbân ile az müddette
Buldu bu cây-ı ferah-bahş derûn-i mezbûr-tâm

Görmedi çeşm-i hired böyle binâ-yı dilkeş;
Sebt-i erkâm ideli, levh-i beyâna, aklâm;
Heyet-i kubbe-i bâlâsı misâl-i gerdûn;
Merese câm-ı cihânbin-i ânın bedr-i temâm

Benzer âyine-i endâma, ruhâm-ı sâfî;
Ru-nümâ pertev-i âmmesinde sende nukuş-i ecsâm;
Tarh-ı vâlâsına mi'mar-ı hired dembeşte
Nakş-ı zibâsına serdâde, gürûh-ı ressâm

Havz-ı dilcûsı ider âb-ı hayâtı işrâb
Mevc-i âbı virir ahvâl-i Hızır'dan peyğâm
Câmekânı hele bir vechile olmaz tavsif;
İdelim hâme-i vasfında anın tayy-i kelâm.

Ferş olunsa ana layık mı değil atlas-ı çarh
Misli, gök kubbenin altında adîm-ü kemnâm
(Ve lemîm-i) serdî-i eyyâm ile ni'meti bî-tâb;
Böyle mi eyler idim medh-i Şeh'e serd-i makâm

Keremile o Şehinşâhı, hemân, âlemde
Nice âsara muvaffak ide, ber-vefk-i merâm
Lûle-i hâmeden etti cereyân bir târih
"Tarh-ı hakka ki behîn-i resmi, müferrih hammâm"
1154

Ey kapıları açan Allah, bize en hayırlı kapıyı aç. Halifelerin yüzsuyu Sultan Mahmud Hazretleri, Cömertlik ve kerem kaynağı; halkın rızıklarının paylaştırma yeri. O padişahlar padişahı, sebepsiz olarak cömertlik gösteren ve himmet kaynağı, canlıların rızıklarını paylaştıran Allah'ın rızasını aramaktadır; Allah neyi irade ederse onun hükümlerine boyun eğer.

Gönül eğleyici bu yeri canlandırmaya lâyık görüp vakıf olarak hamam yapılması için ferman buyurdu. Cihanın bakıcısı padişahın himmeti ile az müddette bu ferahlık veren yer, bu düşünceyi buldu.

Ustanın gözü, kalemler beyan levhasına yazmaya başladığından beri böyle gönül çekici bir bina görmedi. Yüksek kubbesinin görünüşü, feleğe örnek olur. Onun dünyayı gösteren her camı, dolunaydır.

Temiz penceresi boy aynasına benzer. Yüksek ışığında cisimlerin nakışları yüzünü gösterir; yüksek sekisine usta mimar hayran kalır; parlak nakışları için ressamlar topluluğu başını verir.

Gönül çeken havuzu abıhayat içirir, suyunun dalgası Hızır'ın hallerinden haber verir. Hele camekânı hiçbir şekilde vasfedilemez; onu betimlemek için kalemin tayy-ı kelâm etmesi gerek.

Feleğin atlası döşense ona lâyıktır. Gök kubbenin altında benzeri yoktur; günlerin hoyratlığıyla bulmasam padişahı övmek için bu makamda söz söyler miydim?

Kerem sahibi o padişahı Allah meramına uygun şekilde nice eserlere muvaffak etsin. Kalemin lülesinden bir tarih aktı: "Tarh-ı hakka ki bihîn resmi müferrih hamam."

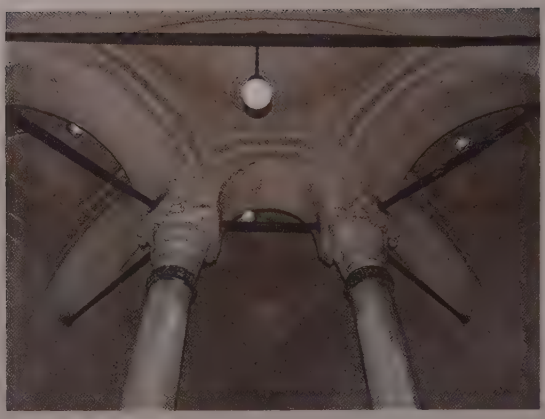
Soyunmalıklar

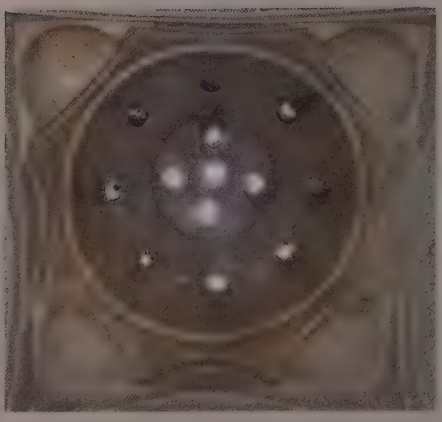
neminde şehrin odun ve su ihtiyacının artması bahane gösterilerek ekonomik tedbirler alınmış, çifte hamam yapımı da bu vesileyle yasaklanmıştır. Böylece o güne kadar oldukça geniş ve görkemli yaptırılan çarşı hamamlarının sonuncusu Cağaloğlu Hamamı olmuştur.

Camekân kısmına küçük bir merdivenle inilerek girilmektedir. Camekânın ortasında fiskiyeli mermer bir havuz bulunmaktadır. Sıcaklık bölümü kare planlıdır ve üç eyvanla üzerleri kubbe ile örtülü dört halvetten oluşmaktadır. Yalnız halvetlerden biri, son dönemlerde saunaya dönüştürülmüştür. İhtişamlı kubbe, oymalı mermer başlıklara sahip sekiz adet sütun üzerine oturtulmuştur. Ortadaki sekizgen formlu ve çiçek motifini andıran dilimli göbek taşı dikkat çekicidir. Toplam yirmi üç kurna vardır; kurnalar ve ayna taşları oyulmuş mermerdendir.

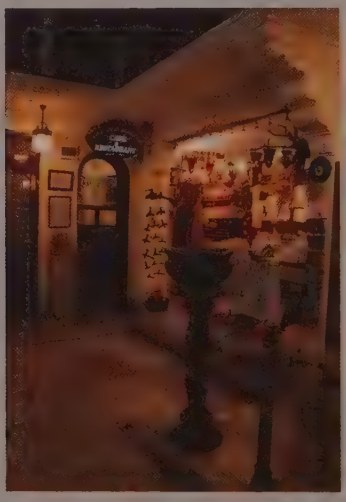
Avludaki havuz

(Sağda) İç kubbelerden biri; (Solda) mermer başlıklı sütunları

Günümüzün en görkemli ve popüler hamamlarından biri olarak hizmet veren Cağaloğlu Hamamı, ülke turizmine büyük katkı sağlamaktadır.

(Sağda) Hamamda eskiden kullanılan musluklar; (Solda) Hamam malzemesi ve hediyelik eşya satan mağaza

Hamamın ünlü misafirleri

ÇAVUŞBAŞI HAMAMI
BEYOĞLU

~

Çavuşbaşı Hamamı kalıntıları

Tophane'de, Sanatlar Mektebi Sokağı üzerinde, Tophane Ocağı Mescidi'nin yanında harabesi bulunmaktadır;mescitten de günümüze pek bir şey kalmamıştır. Çavuşbaşı Hamamı, Ömer Paşa tarafından bir zamanlar yine Tophane sırtlarında, Akarsu Yokuşu ile Coşkun Sokağı kavşağında bulunan camisine gelir getirmesi için yaptırılmıştır. Maalesef bu camiden de günümüzde bir iz bulabilmek mümkün değildir. Ketenci lakaplı Ömer Paşa, Trabzon, Mısır, Diyarbakır, Erzurum, Van ve Bağdat valilikleri ile vezirlik yapmış bir devlet adamıdır.

Çavuşbaşı Hamamı'nın banisi Ketenci Ömer Paşa, Evliya Çelebi'nin ilk yol arkadaşıydı.

Çavuşbaşı Hamamı kalıntıları

Önemli tarihçilerimizden Yılmaz Öztuna'nın iddiasına göre Çavuşbaşı Hamamı'nın banisi Ketenci Ömer Paşa, Evliya Çelebi'nin babasının manevi oğluydu. İlginçtir ki, Evliya Çelebi ilk uzun yolculuğunu Ketenci Ömer Paşa'nın yanında deniz yoluyla Trabzon'a yapmıştır. Yine Çelebi'ye göre hamam çavuşlara layıktır.

Bir süre mesken olarak da kullanılan Çavuşbaşı Hamamı, günümüzde harabe bir haldedir.

ÇEMBERLİTAŞ HAMAMI
FATİH

Çemberlitaş Hamamı

Sinan, bu eserini ustalığının son döneminde sadelikten taviz vermeden kusursuz bir biçimde tasarlamıştır.

Divanyolu'nda, Vezirhan Caddesi üzerinde, Bizans İmparatoru Konstantinos'un yaptırdığı ve Çemberlitaş olarak bilinen anıtın hemen yanındadır. Hamam, III. Murad'ın annesi NurbanuValide Sultan tarafından Üsküdar'daki Valide-i Atik Külliyesi'ne gelir getirmesi için yaptırılmış ve vakfedilmiştir. Hayır işlerini çok seven Nurbanu Valide Sultan, deyim yerindeyse İstanbul'u hamamlarla donatmıştır. Yaptırdığı diğer hamamlar Yeşildirekli Hamam (Üsküdar), Toptaşı Hamamı, Cibali Yenikapısı Hamamı ve Havuzlu Hamam'dır.

Rölöve, Yrd. Doç. Dr. Halil Onur

Üst satırları tahrip olan kitabesinin okunabilen kısımlarında şu mısralar yazmaktadır:

(....)

Göbek taşı

Sıcaklık, göbek taşı

Bi hamdillah bugün Sultan Murad (han devrinde)
Bu hamam-ı safâ-fer a'ceb cây-ı latif oldu
Cihân durdukca eyler nâmını merhûmenin ihyâ
Havâsı hoş, binâsı dil-keş ve âb-ı nazif oldu
Görüb itmâmını Sâ'i-i dâ'i didi târihin
Yapıldı Vâlide Sultan Hammâm-ı şerif oldu / 1584

Bu safa bahşeden hamam ne hoş bir mekân oldu
Âlem var oldukça yaptıran merhumenin ruhunu şâd eyler o
Havası hoştur, binası insanın gönlünü kendine çeker, önü temizdir bu hamamın
Sai-i dai (duâkar kişi) tamamlandığını görüp ona tarih düşürdü:
Yapıldı Valide Sultan Hamam-ı şerif oldu.

Tellak, köpüklü masaj yaparken

Burası Valide Sultan Hamamı, Valide-i Atik Hamamı ve Gül Hamamı isimleriyle de anılmaktadır. Evliya Çelebi'nin eserinde de hamamın adı, III. Sultan Murad Hamamı olarak geçmektedir.

Tuhfetü'l-Mimarin'deki bilgilere göre bir Mimar Sinan eseri olarak gösterilen bu hamam, kitabesinden anlaşıldığı üzere 1584 yılında inşa edilmiştir. Mimar Sinan'ın son dönem eserlerinden sayılan bu yapı, hamam mimarisinin en iyi örneklerinden biridir. Sinan, ustalığının son döneminde sadelikten taviz vermeden eserini kusursuz bir biçimde çifte hamam olarak tasarlamıştır. Hamam oldukça fonksiyonel ve zariftir. Bu nedenle sanat tarihçilerinin üzerinde durmayı en sevdikleri eserlerin başında gelmektedir.

Erkekler kısmının çatı feneri

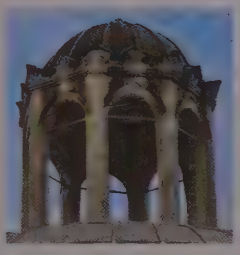
Hamam, I. Dünya Savaşı yıllarında tephirhane (Tephirhaneler tifo, kolera, dizanteri, veba gibi kitlesel tesiri yüksek bulaşıcı hastalıklarla mücadele için kurulmuş dezenfeksiyon yerleriydi.) olarak kullanılmıştır. Hamam Vakıflar tarafından satılarak şahıs mülkü olmuş, burası önce lokanta sonra halı mağazası olarak uzun yıllar çalıştırılmış ve nihayet 1988 yılından sonra da yeniden asli işlevine döndürülmüştür.

Hamamın kadınlar kısmının bir bölümü Sultan Abdülaziz döneminde artan şehircilik faaliyetleri bünyesinde yol açma çalışmalarına kurban gitmiştir. Söz konusu bölüm tıraşlanmak suretiyle hamam küçülmek durumunda kalmıştır.

▲
Avlu

Bu müdahale geleneksel hamam planlamasına da aykırı bir durum yaratarak, kadınlar ve erkeklerin aynı kapıyı kullanmalarına sebebiyet vermiştir. Binanın yola giden cephesine bugün hâlâ faaliyet gösteren dükkânlar eklenmiştir. Soyunmalıkların bulunduğu camekân kısmına merdivenle inilerek girilmektedir. Hamamın ilginç özelliklerinden biri de genelde kare biçimde planlanan sıcaklığın burada geleneksel formun dışında tasarlanmış olmasıdır. Bunun sonucunda 12 sütundan oluşan 12 köşeli, oldukça ferah, aydınlık bir sıcaklık bölümü ortaya çıkmıştır; ortada da bu genişlikle uyumlu devasa bir göbektaşı vardır. Sıcaklığın dört bir yanında da kubbeli halvetler bulunmaktadır. Sıcaklığın ferah görünmesine neden olan bir başka uygulama ise, sıcaklığın dört ayrı köşesine yerleştirilen halvetlerin geleneksel uygulamalarda tavanla birleşen mermer bloklarının bir insan boyu seviyesine indirilerek şeffaflaştırılmasıdır. Geçirilen bir tadilat sonrası yerinden kaldırılan ve uzun bir süre görünmeyen erkekler kısmının çatı feneri yenilerek yerine konmuştur.

▲
Kadınlar kısmının çatı feneri

Dünyaca tanınan Çemberlitaş Hamamı, İstanbul'un en popüler turistik hamamlarından biri olarak hizmetini sürdürmektedir.

19

ÇİNİLİ HAMAM
FATİH

~

Günümüzde ilgisizliğin bir kurbanı olan bu önemli binanın banisi Barbaros Hayreddin Paşa, mimarı Sinan'dır.

▲
Kesit, Çinili Hamam

Saraçhane başından, Bozdoğan Kemeri'nden aşağı inen Zeyrek yokuşu üzerinde, İtfaiye Caddesi'ndedir. Burası semtin eski adı Tezgâhçılar olduğu için Tezgâhçılar Hamamı, yaptıranı Hayreddin Paşa olduğu için Hayreddin Paşa Hamamı ya da Kaptan Paşa Hamamı olarak da isimlendirilmiştir.

Tarihçiler, 1546'da yapılan hamamın iç mekânlarının eşsiz İznik çinileriyle süslü olduğunu öne sürmektedir. Üst üste büyük yangınlar geçirmesi neticesinde hamama adını veren çinilerin çoğu yok olmuş, kalanlar ise yağmalanmıştır. Günümüzde erkekler kısmında mevcut bulunan çini levha ve birkaç çini sonradan yerleştirilmiştir. Geçirdiği felaketler nedeniyle bir süre kapalı duran hamam, daha sonra Ali Bey adında hayırsever bir İstanbullu tarafından tadil ettirilerek yeniden hizmete sokulmuştur. Geçirdiği son yangından sonra hamam vakıf malı olmaktan çıkartılıp şahıs malı haline getirilmiştir. Bu durum neticesinde yapı, yangın tehlikesinden çok daha büyük bir felakete maruz bırakılmıştır.

Hatayî nâzeninlerle nigârîstânı çini nider
Açılalıdan berû Hammâmı Hayreddin Paşanın

Bu övgü dolu sözler, 16. yüzyılın önde gelen şairlerinden Hayali'ye aittir. Preveze'nin muzaffer kumandanı Kaptanıderya Barbaros Hayreddin Paşa'nın, mimarların piri Sinan'a Beşiktaş'ta bulunan türbe ve camiye gelir sağlaması için yaptırdığı Çinili Hamam, Evliya Çelebi'nin gönlünde de

nakkaşlara layık bir yerdir. Böylesi övgülere mazhar olan bu yer, şimdilerde eski ihtişamından çok uzakta, metruk bir vaziyettedir.

Eser çifte hamam formunda, erkek ve kadın kısımları birbiriyle eşit planlarda, sade ve berrak bir üslupta yapılmıştır. Zamanla yükselen yol seviyesi nedeniyle hamama küçük bir merdivenden inilerek girilmektedir(M. Nermi Haskan 1947 yılında hamama düz ayak girilebildiğini yazmaktadır.). Camekân kısmın ortasında sonradan yerleştirilmiş fıskiyeli, oyma mermer bir havuz bulunmaktadır. Sıcaklık kısmı dört halvet ve halvetlerin arasına simetrik olarak dağılmış üç eyvandan oluşmaktadır.

Halvet kapılarının iki yanındaki nişlerin üzerinde bulunan çini plakalarda Farsça beyitler yazmaktadır; talik hatla iki kıta halinde yazılmış bu beyitler, edebiyatımızda "hammamiye" adıyla anılan türe bir örnektir.

Göbek taşı

Farsça plaka

Aşağıda yer alan beyitler ise, uğradığı felaketlerden sonra yok olma tehlikesiyle burun buruna gelen hamamı bin bir zahmetle ayakta tutmaya çalışan Ali Bey'i övmek maksadıyla, bir halk şairi tarafından yazılmıştır:

Reşk ider hüsnüne Kasr-ı Hevnak
Hünkâra lâyık bu germâbe elhak

Âli câmekânı gayet dilküşâ
Halvet sofalarda başkaca revnak

Pâkü pâkizedir çamaşur bisât
Boğçalarda bilem sırmalı saçak

Pak-ü pâkizedir çamaşur bisât
Boğçalarda bilem sırmalı saçak

Buyurun efendim buyurun ağam
İstanbul'a mahsus bu hamam ancak

Gel sual idersen hayrat sâhibin
Kaptan Paşa çekmiş kubbeye sancak

Barbaros Hayreddin Gaazi vakfıdır
Olmuşdu herîki kebirde ihrak

Bu kere Ali Bey tecdîden tâmir
Eyleyüb nâmını ibkaa kıldı bak.

Hülasa Çinili Hamam, söz ve göz sahiplerini derinden etkilemiş oldukça kıymetli bir eserdir.

20

ÇORLULU ALİ PAŞA HAMAMI
BEYOĞLU

Hamam binası günümüzde askeri bir tesisin içinde kalmaktadır

Kasımpaşa Mezarlığı ve Seferikoz Camii'nin karşısında, Tersane içinde askeri bir bölgede bulunmaktadır. Hamamın banisi Çorlulu Ali Paşa'dır. III. Ahmed zamanında sadrazamlık görevine getirilen paşanın İstanbul'da cami, kütüphane, medrese, darülhadis, tekke, imarethane, çeşme, şadırvan ve hamamdan oluşan pek çok hayır eseri bulunmaktadır.

1707 tarihinde inşa edilen hamam, günümüzde askeri bir sahanın içinde kalmakta olup askeri amaca hizmet etmektedir.

21

ÇÖMLEKÇİLER HAMAMI
EYÜP

Hamam Tezkiretü'l-Ebniye'de bir Mimar Sinan eseri olarak belirtilmektedir.

Eyüp'te, Abdurrahman Şeref Bey Caddesi üzerindedir. Dere Hamamı ve Akarçeşme Hamamı isimleriyle de bilinen eser, ne yazık ki faaliyette olmayan harabe hamamlar listesinde yer almaktadır.

Türk hamamı mimarisinin zirveye ulaştığı Klasik dönem hamamlarının yapı özelliklerini tam olarak yansıtamayan bu hamam, Tezkiretü'l-Ebniye'de bir Mimar Sinan eseri olarak belirtilmektedir. Çifte hamam tipinde inşa edilen ve Kanuni Sultan Süleyman'ın ölen oğlu şehzade Mehmed adına yaptırılan hamamın geliri, yine Sinan'ın yaptığı ve çıraklık eseri olarak nitelendirdiği Şehzade Camii'ne aktarılmak üzere vakfedilmiştir.

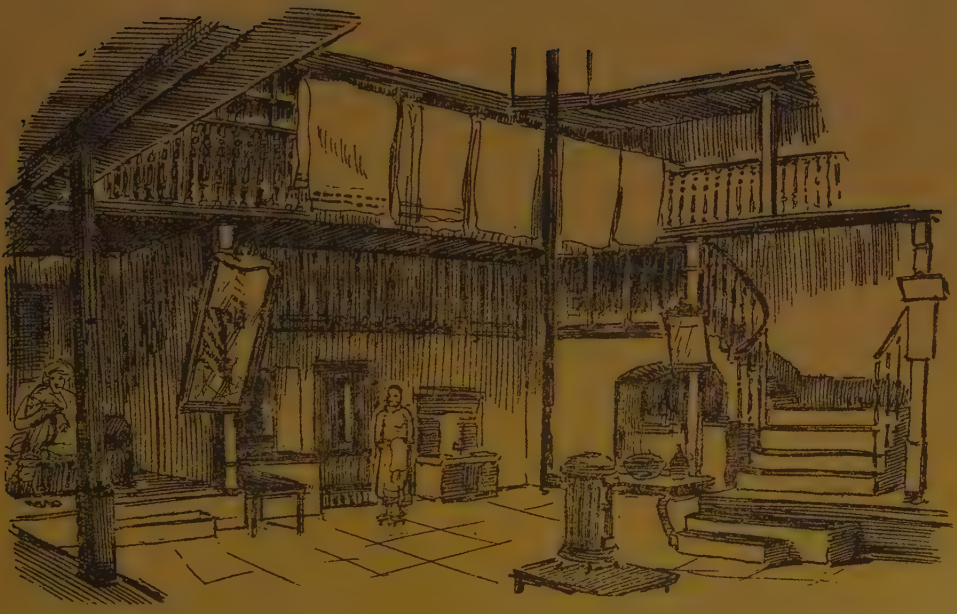

▲ *Çömlekçiler Hamamı*

Evliya Çelebi hamamdan övgüyle söz etmektedir. Hamamın içinin ne durumda olduğu perişan haldeki dış görüntüsünden anlaşılmaktadır. Eyüp Belediyesi'nin Türbe Hamamı'nı kurtarma konusunda gösterdiği hassasiyeti yine bir Mimar Sinan eseri olan Çömlekçiler Hamamı'nda da gösterilmelidir.

Çömlekçilerde Akarçeşme Hamamı

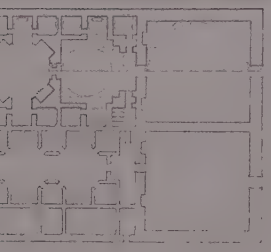
Akarçeşme Hamamı'ndaki camekan

ÇUKUR HAMAM
FATİH

~

Evliya Çelebi'nin dediğine bakılırsa hamamda 5.000 kişi aynı anda yıkanabiliyormuş.

İstanbul'un en büyük hamamı olarak bilinen Çukur Hamam, Fatih'in İstanbul'a yaptırdığı 5 hamamın sonuncusu olarak bilinmektedir. Sanat tarihçilerinin ve mimarların övgüyle bahsettikleri bu hamamdan günümüze ne yazık ki herhangi bir iz ulaşmamıştır.

▲
Çukur Hamam planı (Texier'den aynen iktibas)

Büyük hamam inşaatları, İstanbul'un fethini takip eden yıllarda ivedilikle başlatılmıştır. Fatih'in yaptırdığı Ağa Hamamı, Azepler Hamamı, Ebul Vefa Hamamı, Eyüp Hamamı ve Çukur Hamam 1463-1471 yılları arasında tamamlanmıştır. Bunların ve daha sonra yapılacak olan İstanbul hamamlarının en büyüğü olarak anılan Çukur Hamam hakkında Evliya Çelebi ilginç bilgiler aktarmaktadır. Burada yüz on kurna bulunduğuna ve sade camekânının bile beş bin kişiyi alabildiğini yazan Çelebi, çok sanatlı ve parlak bir bina olarak nitelendirdiği eseri kendi tasnifine göre mülhitlere yani dinden çıkmışlara münasip görmüştür. Hamamın gelirleri, II. Bayezid'in Edirne'deki külliyesine aktarılmıştır. 18. yüzyılın sonlarına kadar ayakta olan hamam bir süre erzak ambarı olarak kullanılmış, sonra da büyük bir depremde yıkılmıştır.

Fransız bir bilim adamı olan ve Fransa kralı tarafından antik eserleri araştırması için görevlendirilen Pierre Gilles, İstanbul'da 1544-1547 yılları arasında bulunmuş, çalışmasında Bizans eseri zannettiği Çukur Hamamı'ndan uzun uzun söz etmiştir.

Türk hamam mimarisinde de örneğine pek rastlanmayan bu kıymetli eser, Fatih Külliyesi'nin bir parçasıydı.

ÇUKURCUMA HAMAMI
BEYOĞLU

~

Firuzağa Mahallesi'nde, Çukurcuma Caddesi üzerinde, Çukurcuma Camii'nin karşısındadır. Sürahi Hamamı adıyla da bilinen eser, Bostanbaşı Hamamı'yla komşudur.

27. Osmanlı padişahı I. Abdülhamid'in eşi ve II. Mahmud'un annesi Fransız asıllı Nakşıdil Valide Sultan'dır. O da diğer hanım sultanlar gibi kendini hayır işlerine adamıştır. Günümüzde Beyoğlu sınırları içinde bulunan pek çok hamam varlığını Nakşıdil Sultan sayesinde sürdürebilmiştir. Onun tarafından vakfedilen su tesisleri, 1831'den sonra söz konusu bölgenin hamamlar ve çeşmelerle donatılmasına imkân sağlamıştır.

Reşad Ekrem Koçu'ya göre özgün yapısı ahşap olan eser o dönemlerde bir Ermeni vatandaşa aittir. Hamamın adı daha sonra Süreyya Hamamı olarak değiştirilmiştir. Tek hamam tipinde inşa edilen hamam, özellikle camekânında yapılan değişiklikler yüzünden orijinalitesini kaybetmiştir. Geniş bir kubbenin kapladığı sıcaklık kısmı gayet aydınlık ve ferahtır. Üzeri beşik kubbe ile örtülü bir halveti vardır. Orta yerde kare biçimli bir göbektaşı bulunmaktadır. Toplam kurna sayısı ise on sekizdir.

Çukurcuma Hamamı, günün belirli saatlerinde erkeklere ve kadınlara dönüşümlü olarak (kuşluk) hizmet vermektedir.

Diğer adı Süreyya olan hamamın hayırsever bir hanımefendi olan Nakşıdil Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır.

▲
Çukurcuma Sürâhi Hamamı (Plân: Ömer Tel)

◀
Hamamın giriş kapısı

DAVUTPAŞA İSKELESİ HAMAMI
FATİH

Davutpaşa İskelesi Hamamı

Yenikapı ile Kocamustafapaşa arasında, Helvacı Tahsin Sokağı ile Küçük Langa Caddesi'nin birleştiği noktada, Kasap İlyas Camii karşısındadır. Bu eser II. Bayezid döneminde Sadrazam Davud Paşa tarafından yaptırdığı camiye akar sağlamak maksadıyla inşa ettirilmiştir.

Eser, Küçük Hamam ve Zırhçı Hamamı isimleriyle de bilinmektedir. Zırhçı Hamam ismi, Davud Paşa ile Davud Peygamber arasındaki isimsel bağdan dolayı çağrışım yakalayan semtin demirci esnafının zamanla Hz. Davud'un mesleği olan zırhçılığı hamamın adında da yaşatmasından kaynaklanmıştır. Evliya Çelebi'nin hamam taksiminde ise burası zırhçılara layık görülmüştür.

Hamam özgün mimarisini kısmen kaybetmiş görünse de işlevini sürdürmektedir.

Davutpaşa İskelesi Hamamı iç görünüm

1485'te inşa edilen yapı çifte hamam planındadır. 19.yüzyılda yapılan eklemeler yüzünden hamam özgün mimarisini kısmen kaybetmiştir. 1960'lı yıllarda kadınlar kısmının bir bölümü kıraathane haline getirilmiş, daha sonra hamamın erkekler kısmındaki bazı bölümler de bozdurularak kıraathaneye eklenmiştir. Kare planlı sıcaklık kısmında geleneksel formun dışında bir takım mimari uygulamalara rastlanmaktadır. Dört halvetlidir ve toplamda on kurnaya sahiptir. Halvetler ikişerli grup halinde, kalın bir kemerle birbirinden ayrılmış durumdadır. Göbek taşı iki parça halindedir ve etrafında kurna yoktur.

Davutpaşa İskele Hamamı, tüm bu müdahalelere rağmen günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

25

ESKİ YENİ HAMAM
EYÜP

~

Eski Yeni Hamamı, dış duvar

Eski Yeni Caddesi olarak bilinen ve günümüzde Fahri Korutürk Caddesi adını taşıyan yolun Eyüp Meydanı tarafında, Eyüp Hamam Çıkmazı ile Kemikçi Çıkmazı arasındadır. Burası, Fatih Sultan Mehmed tarafından Eyüp Külliyesi'ne gelir sağlaması için yaptırılmış oldukça eski bir hamamdır. Yakınında bulunan Hoca Bali Camii nedeniyle halk tarafından Bali Hamamı olarak da bilinmektedir. Eserin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1582 yılında yenilenen hamam "Yeni" adıyla anılmaya başlanmış, eski olduğu bilindiği için de Eski-Yeni olarak adlandırılmıştır.

Eski Yeni Hamam günümüze kadar birçok farklı amaca hizmet etmiştir.

Tek hamam tipinde inşa edilen hamam, İstanbul Ansiklopedisi'nde belirtildiğine göre bir ara sinema olarak kullanılmış, bunun dışında şeker imalathanesi ve fırın olarak da faaliyet göstermiştir.

Şahıs mülkü olan hamamda şu an Anıtlar Kurulu'nun izin verdiği bir proje yürürlüktedir.

EYÜB TÜRBE HAMAMI
EYÜP

Hamamın kubbeleri

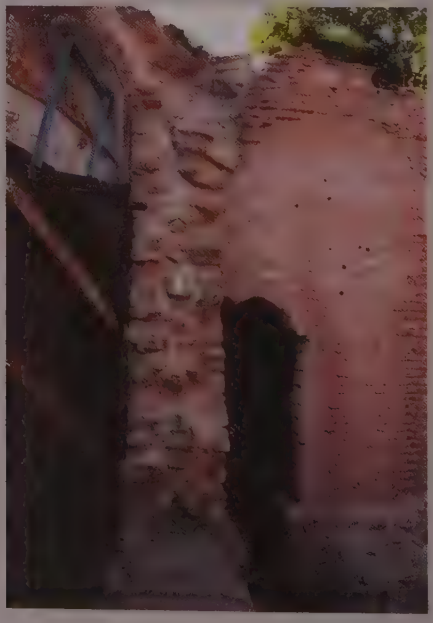
Eski adı Yusuf Muhlis Paşa Caddesi olan Fahri Korutürk Caddesi ile Eyüp Hamamı Sokağı arasında yer almaktadır. Eyüb Sultan Camii Hamamı ve Fatih Sultan Mehmed Hamamı olarak da bilinen yapı, Eyüb Sultan Külliyesi'nin bir parçasıdır.

Eyüp Belediyesi tarafından satın alınan hamamda restorasyon çalışmaları sürmektedir.

Evliya Çelebi kısa zamanda tamamlanan külliyenin hamamını, yaptığı tasnifle hastalara önerirken hamamı şu sözlerle tarif etmektedir: "Fatih Sultan Mehmed binasıdır, suyu gayet latiftir. Erkek ve kadınlar için çifte hamamdır; hastalar girse, Fatih Sultan Mehmed'in nefesleri eseri şifa bulurmuş."

Eyüp Sultan Türbe Hamamı (Plân: R.E.K.)

Restore edilen hamamdan bir kesit

Hamamın 1510 yılındaki deprem felaketine maruz kalıp yıkıldığı sanılmaktadır. Çünkü hamamın günümüzdeki yapısı, Sai Mustafa Çelebi'nin Mimar Sinan'ın ağzından aktararak kaleme aldığı Tezkiretü'l-Ebniye'de (Yapılar Kitabı) Mimar Sinan'ın eseri olarak geçmektedir.

Tarihi yapılar, 1950'li yıllarda Türkiye'nin geçirdiği değişimlerden ne yazık ki olumsuz yönde etkilenmiş; imar hamleleri, yol açma bahaneleri derken pek çok eser zarar görmüştür. Bu dönemi en ağır kayıplarla atlatan eserler de kuşkusuz hamamlar olmuştur. Arasta, Aksaray, Azepler, Cerrahpaşa, Çelebi Mehmed Ağa, Çapa, Fatih Çukur, Horhor Çelebi Mehmed Ağa, Haseki Sultan, Kızlarağası, Küçük Ağa gibi hamamlar bu yıllardaki tarih katliamının kurbanı olmuştur. Eyüb Türbe Hamamı da bu dönemde küçültüldüğünden, bu değişimden nasibini almıştır.

Yeniden faaliyete geçirilmesi düşüncesiyle hamam Eyüp Belediyesi tarafından satın alınmıştır ve hamamın restorasyon çalışmaları halen sürdürülmektedir.

◂ *Eyüp Türbe Hamamı*

FİRUZ AĞA HAMAMI
BEYOĞLU

~

Mekke ve Medine'nin vakfı olarak inşa ettirilen hamam günümüzde işletmecisi tarafından turistik olarak çalıştırılmaktadır.

Beyoğlu'nda, Çukurcuma Caddesi üzerindedir. Bostanbaşı Hamamı olarak da bilinen tesis turistik olarak faaliyet göstermektedir.

Tek hamam tipinde inşa edilen yapının 1831 yılından sonra yapıldığı düşünülmektedir. Burası geçmişte günün belli vakitleri kadınlara ayrılmış kuşluk hamamı olarak kullanılmıştır. İstanbul hamamlarıyla ilgili çalışmasına sıklıkla başvurulan Şinasi Akbatu'ya göre burası Mekke ve Medine'nin vakfıydı. Bostanbaşı Hamamı'nın Firuz Ağa Hamamı olarak da anılmasının nedeni Firuz Ağa Camii'ne yakınlığı olarak düşünülebilir.

Hamamın dış cephesi mozaik kaplı betonarme olup, camekân feneri ahşaptır. Sıcaklık kısmı iki halvetlidir. Göbek taşı ise kare şeklindedir. Hamamın toplam yirmi üç kurnası vardır.

Firuz Ağa Hamamı, günümüzde sadece erkeklere hizmet vermektedir.

▲
Hamamın girişi

▶
Firuz Ağa Hamamı, iç mekan

GALATASARAY HAMAMI
BEYOĞLU

~

İç mekan, kubbeden kesit

Beyoğlu'nda, Turnacıbaşı Sokağı'ndadır. Galatasaray Lisesi'nin bitişiğindeki yapı, İstanbul'da turistik çizgide hizmet veren hamamların başında gelmektedir.

Hamam, II. Bayezid tarafından Enderun-ı Hümayun'a öğrenci yetiştirmek amacıyla kurulan Galata Sarayı'nın bir parçasıydı. Geçmişte burası Enderun öğrencilerinin ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim gördükleri bir müessese olarak kullanılmaktaydı. Galata Sarayı bir cami, her biri iki yüz kişi alabilen üç koğuş, hamam, zabit dairesi ve mutfaktan oluşmaktaydı. Okulun kuruluşunu anlatan bir rivayete göre, II. Bayezid o vakitler ormanlık bir alan olan bu bölgede gezintiye çıkmış, bu esnada Gül Baba adında bir veliye rastlamış, veliyle sohbetleri neticesinde aralarında bir muhabbet doğmuştur. Sultanın veliye bir dileğinin olup olmadığını sorması üzerine de Gül Baba'nın Sultan'dan bir irfan mektebi kurmasını ve bu mektepten mezun olanların sarayın hizmetinde istihdam edilmelerini dilediği, Galata Sarayı'nın da bu vesileyle kurulduğu anlatılmaktadır.

Okulun tasarrufunda olan bu hamam, sonraki bir dönemde (bu okulun ömrünü tamamlaması, yerine kurulan diğer okulların başka yerlere taşınması vb. nedenlerden ötürü) bir halk hamamı haline getirilmiştir. Bu nedenle Evliya Çelebi'nin meşhur değerlendirmelerinde bu hamamın adı bulunmaz, çünkü Çelebi, halk hamamları üzerinde kanaatlerini belirtmiştir.

Galatasaray Hamamı İstanbul'un sayılı turistik hamamlarından biridir.

Galatasaray Hamamı girişi

Masaj yatağı

Hamamın halkın kullanımına girmesi tahminen1834 yılında gerçekleşmiştir. İlim-irfan mektebine hizmet için inşa edilen hamamın halkın kullanımına geçtikten sonra evvelki misyonundan hayli uzak bir görev üstlendiğini Reşad Ekrem Koçu'nun şu satırlarından anlamaktayız: "... Beyoğlu ve Galata'da bir içki âleminden sonra veya başka bir sebeple gecikenler ve evleri uzak semtlerde denizaşırı olan İstanbullular, Galata'nın ucuz, fakat pis Beyoğlu'nun nispeten temizce fakat azıcık daha pahalı otellerinde kalırlardı. Ayak takımından olanlar, onların arasında kalender meşrep olanlar Galata'nın ve Tophane'nin sabahçı hamamlarında yatarlar, efendi takımı da geceyi geçirmek için Beyoğlu'nda Galatasarayı Hamamı'nı tercih ederlerdi."

Tellak, köpüklü masaj yaparken

Hamamın sıcaklık kısmı ve göbek taşı

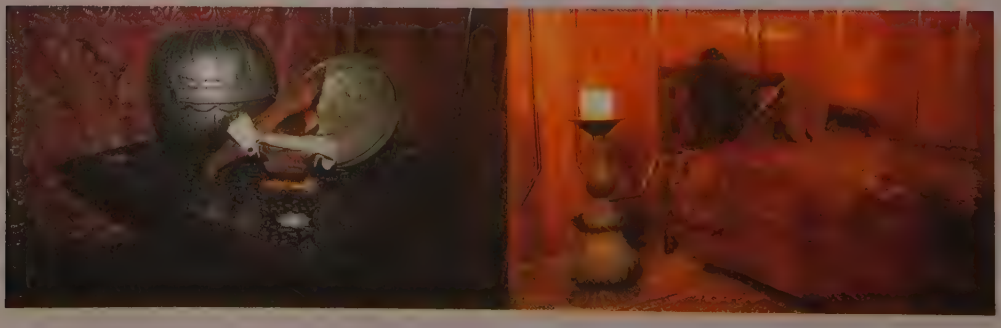
Hamam sonrası havuz başında dinlenme

1964 yılında geçirdiği kapsamlı tadilatla günümüzdeki görünümünü alan Galatasaray Hamamı'nın camekânı betonarme olarak değiştirilmiştir. Duvarlar çiniyle, aydınlık feneri vitraylarla süslenmeye çalışılmıştır. Soyunmalıkların bulunduğu alanlar özellikle turistlerin ilgisini çekecek muhtelif antik hamam aksesuarlarıyla, otantik objelerle donatılmıştır. Soyunmalıktaki bazı bölümler gösterişli bir tefrişatla masaj odası olarak düzenlenmiştir. Ortadaki fıskiyeli mermer havuz da bu düzenlemeler gibi yenidir. Görkemli bir kubbenin kapladığı sıcaklık kare planlıdır; köşelere dengeli bir tasarımla dağıtılmış ikişer kurnalı, üzeri bir kubbecikle örtülmüş dört halvet vardır ve asimetrik boyutlarda on yedi kurnalı altı eyvan bulunmaktadır. Sıcaklığa bitişik olarak, iki eyvan arasından geçilerek ulaşılan yedi kurnalı bir ılık halvet daha vardır.

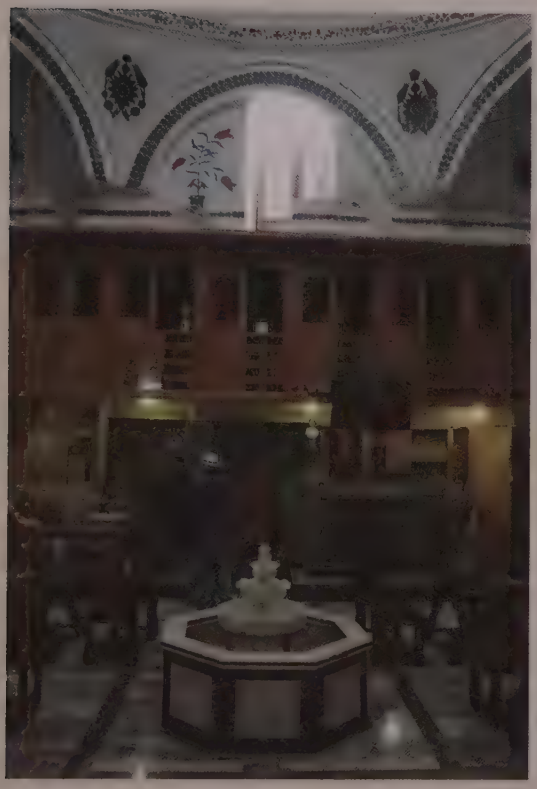
Galatasaray Hamamı, yerli-yabancı birçok turistin ilgisini çeken, pek çok ünlüye ev sahipliği yapan oldukça popüler bir hamam hüviyetinde İstanbul'a hizmet vermeyi sürdürmektedir.

(Solda) Hamamda kullanılan nalın, bakır taslar; (sağda) dinlenme koltuğu

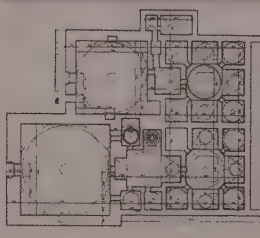

GEDİKPAŞA HAMAMI
FATİH

~

Külhanbeyi tabirinin doğmasına neden olan bekar odaları bu hamamdaydı.

Gedikpaşa Hamamı plân

Gedikpaşa Hamamı erkekler bölümü avlusu

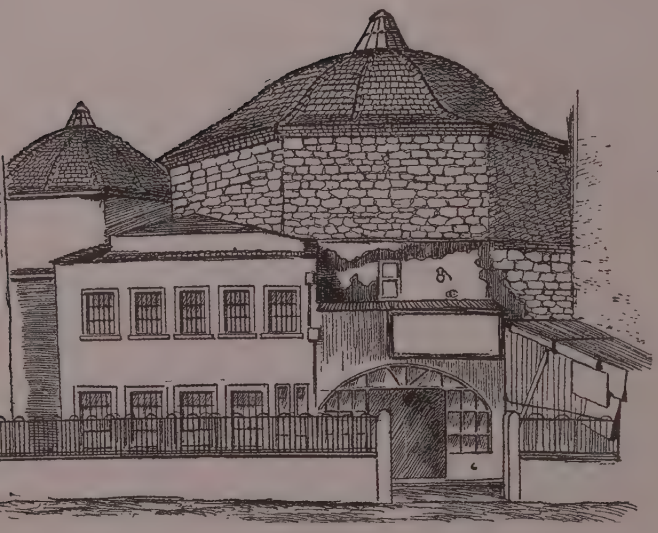
Gedikpaşa'da, Hamam Caddesi üzerindedir. İstanbul'un en güzel hamamları arasında bulunan Gedikpaşa Hamamı 1474 yılında Otranto fatihi olarak da bilinen Fatih döneminin önemli devlet adamlarından Gedik Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hamamın gelirleri, paşanın Afyon'daki cami ve medresesine vakfedilmiştir.

Gedikpaşa Hamamı, halk kültürüne "külhanbeyi" olarak geçen ilginç bir insan figürünün doğmasına olanak sağlamıştır. Evliya Çelebi Seyahatname'de külhanbeyi kavramını aydınlatan bazı malumatlara değinmiştir. Buna göre İstanbul'a gelen evli, bekâr, yaşlı, genç her kişinin aylık ya da yıllık bir ücret karşılığında kaldığı bekâr odalarından biri bu semtte yer almaktaydı. Hamamın külhanında kalan kimselerin başındaki kişilere de külhanbeyi denirdi. Hamamın külhanında barınan bu beyler, bulundukları muhite sahip çıkma ve sorunlarını kendi yöntemlerince çözme konusunda da becerikli kimselerdi. Külhandaki hikâyeler ve külhanbeylerinin namı kısa zamanda bir külte dönüşmüş, bu kült kendi kahramanlarını yaratmıştır.

Karikatürize bir külhanbeyi çizimi

Anlatıldığına göre, kendi içinde bir düzen ve disipline sahip olan külhana girmek öyle gelişigüzel gerçekleştirilmezdi. Külhana katılma merasimlerinde aday gençler külhanilerin piri kabul edilen ve rind meşrep bir adam olan Lâyhar Baba'nın ruhaniyetine okunan şu gülbankla kabul edilmekteydi:

Bu ocağın adı gerçek külhanıdır;
Yersizlere, yurtsuzlara mekândır.

Nice erler yetişmiştir külhandan
Kim bilir kim bugün nerde pinhandır.

Ana baba bucağına sığmayan
Yavrucuklar bu ocakta mihmandır.

Pirimizdir bizim koca Lâyhar,
Hak budur kim eşi gelmez sultandır.

Hû çekelim Lâyhar'ın ruhuna
Huuu!
Anın için bay ü gedâ yek-sandır.

▲
Gedikpaşa Hamamı Erkekler Kısmı (Resim: Nezih, 1942)

Gedikpaşa Hamamı'nın külhanı, böylesi bir geleneğe asırlarca ev sahipliği yapmış, öncü kabul edilmiştir. Herhangi bir kavga ve anlaşmazlık durumunda Gedikpaşa Hamamı külhanbaşısının sözü itiraz edilmeksizin kabul edilirdi. Hiyerarşik sıraya göre Gedikpaşa'dan sonra Mahmud Paşa, Bayezid, İbrahim Paşa, Ayasofya, Çinili ve Haseki Hürrem Sultan hamamlarının külhanları anlaşmazlıklarda son sözü söyleme yetkisine sahipti. Ayrıca adi suçlardan hükümlü kimselere hamam külhanlarında çalışma cezası verilir, bu kimseler külhanbeylerin himayesinde adeta bir ıslah edilme sürecine tabii tutulurlardı.

Yine başka bir söylenceye göre, III. Ahmed'in emriyle kurulan Tulumbacı Ocağı'nın ilk tulumba sandığı da burada uzun müddet muhafaza edilmiştir. Burası Evliya Çelebi'nin meşhur tasnifinde zeamet, yani tımar sahiplerine ayrılmıştır.

Çifte hamam tipinde Mimar Hayreddin tarafından inşa edilen bu hamam oldukça gösterişlidir. Erkekler kısmı, kadınlar kısmından büyükçe yapılmıştır. Sonradan yapılan havuz, sauna gibi eklentiler hamamın orijinalliğini büyük oranda bozmuştur. Fakat bu haliyle bile hamam görenleri büyüleyen zarif detaylara sahiptir. On altı basamaklı bir merdivenden inilerek camekâna girilmektedir. Kemer ve kornişler kalemişiyle, duvarlar lale motifleriyle tezyin edilmiştir. Sıcaklık kısmı, üzerleri kubbeciklerle örtülmüş üç eyvan ve dört halvetten oluşmaktadır

Gedikpaşa Hamamı iç mekan, kemer süslemeleri ve kubbe kesiti

ve bu kubbecikler eyvan ve halvetlerde farklı teknikler uygulanarak yerleştirilmişlerdir. Ana kubbenin altındaki göbek taşı dört köşelidir. Kadın ve erkek kısmında toplam kırk sekiz kurna vardır.

İstanbul'un en eski hamamlarından sayılan Gedikpaşa Hamamı, Türk hamam kültürüyle yakından ilgili yabancıların merakını giderebilecek donanımda turistik bir tesistir.

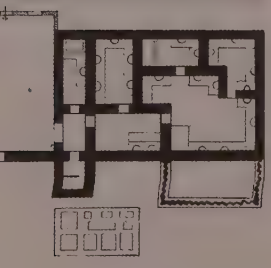
Gedikpaşa Hamamı girişi

HACI EVHADDİN HAMAMI
FATİH

Hacı Evhaddin Hamamı, Fatih

Hacı Evhaddin Hamamı temizlik ve kalite bakımından oldukça iyi durumda olan tarihi hamamlar arasındadır.

Hacı Evhaddin Hamamı planı (A. S. Ünver)

Yedikule semtinde, Hacı Evhad Caddesi üzerindedir. Hacı Evhaddin Hamamı, çalışmakta olan tarihi hamamlar içerisinde yer almaktadır. Bir Mimar Sinan eseri olduğu tahmin edilen hamamın, Hacı Evhad Camii'yle karıştırıldığı muhakkaktır. Sinan'ın eserleri arasında cami olmasına rağmen bu hamamla ilgili bir ibare yer almamaktadır. Hamamın camiyle aynı tarihlerde (1585) yapılma ihtimali kuvvetlidir. Bu iki eseri de Hacı Evhadüddin Ağa yaptırmıştır. Aynı bölgede bulunan Hacı Evhadüddin Tekkesi'nin de aynı zat tarafından kurulma ihtimali yüksektir. Ayvansarayi Hüseyin Efendi Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserinde, camiyi yaptıran Evhadüddin Ağa'dan"Âlemin cömert kasabı" diye bahsetmektedir.

Sıcaklık, kurnalar

Tek hamam tipinde inşa edilen bu küçük bina, zaman içerisinde büyütülmüştür. Burası, bazı hamamcılar tarafından Hacivat Hamamı olarak da adlandırılmaktadır. Yapının bulunduğu yer 1980'lere kadar bağlık bahçelik bir yerken, günümüzde hızlı kentleşme sayesinde hamamın etrafı yerleşim yerleriyle dolmuş durumdadır.

Camekânda, ılıklığa geçiş kapısıyla ikinci kata çıkan merdivenlerin başladığı yerde bulunan tuğra işlemeli mermer çeşme kaidesi görülmeye değerdir. Dikdörtgen biçimli göbek taşı duvara neredeyse bitişik yerleştirilmiştir. Sıcaklık sonradan eklenen kemerler yüzünden plansız ve dengesiz parçalandığı için yapıdaki halvet ve eyvan yerleşimi belirsizdir.

Eserin mimari özellikleri zaman içerisinde bozulmuşsa da, burası diğer hamamlarla kıyaslandığında temizlik ve kalite bakımından oldukça iyi durumdadır.

Camekân

HACI KADIN HAMAMI
FATİH

Hacı Kadın Hamamı, Fatih

Unkapanı'nda, Küçükpazar'daki Hacı Kadın Caddesi ile Hızır Bey Camii Sokağı'nın buluştuğu yerdeki Hacı Kadın Camii'nin arka tarafında bulunmaktadır. Hamamın banisi, yaptığı vakıflarla Osmanlı topraklarında pek çok yere hizmet götüren Osmanlı devlet adamlarından İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Sultan'dır.

Unkapanı semtindeki hamamın banisi Osmanlı devlet adamlarından İskender Paşa'nın kızı Mihrişah Sultan'dır.

Hacı Kadın Hamamı, günümüzde de hizmet veren tarihi hamamlardan biridir. Hamamın vakfiyesinde geçen ibarelere göre tek hamam olarak inşa ettirilen yapıya, sonraki dönemlerde kadınlar kısmı da ilave edilmiştir. Hadîkatü'l-Cevâmi'de Ayvansarayi "Kocamustafa Paşa semtinde camisi bulunan Hacı Kadın, bu caminin yanında bir çifte hamam inşa etmiştir; hamama mescidin suyunun fazlası verilir" diyerek bu hamamın durumuna işaret etmiştir.

Soyunmalıklar

Günümüzde burası Hızır Bey Hacı Kadın Hamamı adıyla da bilinmektedir.

HACI KADIN HAMAMI
FATİH

Samatya semtinde, Hacı Kadın Caddesi üzerindedir. Hacı Kadın Hamamı, sadece kadınlara hizmet veren küçük bir hamamdır. Tek hamam tipinde inşa edilen eser, geçmişte de kuşluk hamamı olarak kullanılmıştır.

Samatya'da tek hamam tipinde inşa edilen bir kuşluk hamamıdır.

Banisi, Sultan IV. Mehmed'in sır kâtibi olarak görev yapan Hüseyin Efendi'dir. Bu zat faydalı bilgiler içeren ve yerinde edilen sözleri konu edinen Temyiz adında bir de kitap neşretmiştir. Hamam oldukça küçük ölçekte tasarlanmıştır. Büyük bir kubbenin örttüğü sıcaklık kare planlıdır ve içinde halvet bulunmamaktadır.

Bir süre gün boyu hanımlara,akşamları da erkeklere hizmet veren hamam, günümüzde sadece kadınların hizmetindedir.

Hacı Kadın Hamamı
▼

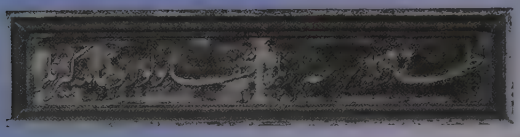

HANÇERLİ SULTAN HAMAMI
FATİH

II. Bayezid döneminde inşa ettirilen hamam günümüzde atıl bir haldedir.

Balat ve Eyüp arasında yer alan Ayvansaray semtinde, meşhur Hançerli Yokuşu üzerinde, Mahkeme Külhanı Sokağı'nın başındadır. Eser, II. Bayezid'in torunu Hanzade Fatma Sultan'ın vakfıdır.

1990 yılına kadar faaliyette olan tesis, daha sonra ekmek fırını olarak kullanılmış, bir süre önce de kapatılarak atıl bir halde kaderine terk edilmiştir. Yapının kapısının üzerinde yer alan 1846 tarihli kitabe Mehmet Rifat tarafından yazılmıştır ve şöyledir:

▲
Hamamın kitabesi

Taharetle irer Hakk'a erenler
Şifâ bulur bu hammama girenler.

Hançerli Sultan Hamamı, Fatih
▸

HASEKİ HÜRREM SULTAN HAMAMI
FATİH

~

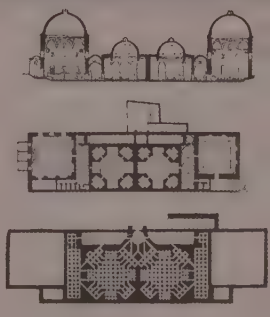
Haseki Hürrem Sultan Hamamı

Sultanahmet'te, Ayasofya ile Sultan Ahmed Camii arasındadır. Türk hamamı mimarisinin en görkemli örneklerinden sayılan Haseki Hürrem Sultan Hamamı, İstanbul'daki mevcut en büyük Türk hamamıdır. Bu eser, Kanuni Sultan Süleyman tarafından karısı Hürrem Sultan adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Ayasofya Hamamı, Sultan Hamamı, Hürrem Sultan Hamamı isimleriyle de bilinen hamam, imparatorluğun en şaşaalı yıllarına damgasını vuran isimlerin büyüklüğüne yaraşır bir eserdir. Evliya Çelebi hamama âyan ve eşrafın rağbet ettiğini yazarken, o meşhur tasnifine göre hamamı büyük şeyhlere münasip bir yer olarak yüceltmiştir. 1556 yılında inşa edilen eser, Haseki Külliyesi'ne gelir sağlamak amacıyla yaptırılmıştır.

Tarihi kaynaklarda belirtildiğine göre, daha önceleri burada Bizans'ın en büyük hamamı olarak bilinen Zeuksippos Hamamı bulunmaktaydı. Bu kadim Roma hamamının Mimar Sinan'a esin verdiği ve Sinan'ın dehasıyla bunu özgün bir forma dönüştürdüğü muhakkaktır. Yalnız Sinan bu hamamda genel üslubunun dışında farklı bir metot denemiş, kadınlar ve erkekler bölümünü tek eksen üzerinde toplamıştır. Külhanın bölümlerle irtibatını güçleştiren bu uygulama hamamın ısıtılmasında sürekli sıkıntıya neden olmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman tarafından karısı Hürrem Sultan adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Hamamın (üstte) uzunluğuna kesiti; (ortada) planı - Gülück'den; (altta) cehennemliğin planı

Haseki Hürrem Sultan Hamamı, camekân

Kitabesi

Hamamın kapısında yer alan kitabenin üst satırında bir kelime-i tevhid, sonraki satırlarda ise şu ibareler bulunmaktadır:

Eğer görmek dilersen ravza-i firdevs-i rıdvânı
Gelüb hammam-ı Sultan'a safâ bul eyle seyrânı

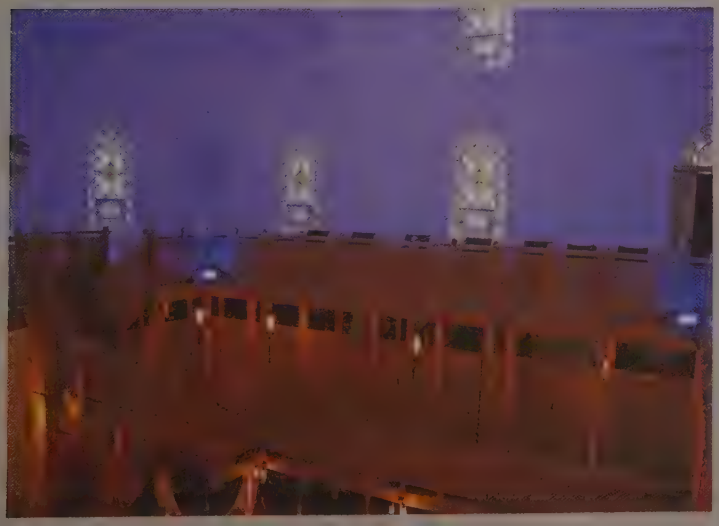
Eğer görmek istersen Firdevs cennetindeki Rıdvan'ı
Sultanın bu hamamına gel; şenlik bul ve onu seyreyle.

Revân olmuş içinde selsebil ve Kevser ırmağı
Sakahüm Rabbühüm'dür içene ol âbın elhânı

İçinde cennetin sebilleri ve Kevser ırmağı akıp gitmektedir
Sekahüm Rabbühüm'dür içene o suyun nağmeleri.

Hüdâyî girdi, gördü; bağ-ı adnin aynıdır ânı
Didi târih: Hammâm-ı behişt-âbâd-ı Sultanî / 1553

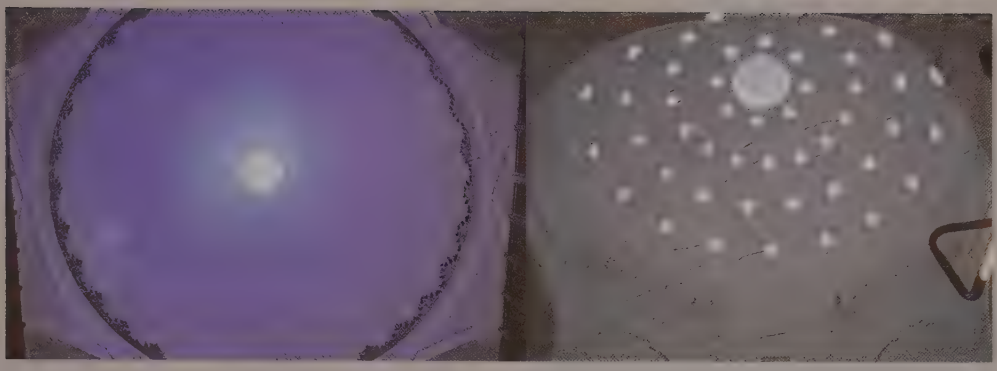
Hüdâyi girdi ve gördü onu ki Adn bahçelerinin aynısıdır
Tarih düşürdü: Mamur Sultan'ın cennet hamamı.

Soyunmalıklar

Yüzyıllarca hamam olarak kullanılmış bu dev tesis, I. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda bir müddet atıl kalmıştır. Burası daha sonra sırasıyla belediyenin benzin deposu ve devlet matbaasının ardiyesi olarak kullanılmıştır. Bu süre zarfında hayli ihmal edilen yapıda oluşan yıpranmalar, hamamı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya getirmiştir. Eser, 1950'li yılların sonunda tadilat geçirmiştir. Hamamın asıl restorasyonu ise 1989'da gerçekleştirilmiş, bu yenileme çalışmaları sayesinde eser adeta yeniden diriltilmiştir. Çalışmalar sırasında hamamın büyük oranda yok olmuş sanat tarihi açısından önemli olan mermer şadırvanları, mermer kurnaları, ahşap soyunmalık ve nişleri aslına uygun olarak restore edilmiştir. Bu başarılı yenileme sayesinde Türk mimarisinin en başarılı örneklerinden olan Haseki Hürrem Sultan Hamamı tarih mirasına geri kazandırılmıştır.

(Solda) Camekân kubbesi;
(Solda) Sıcaklık kubbesi

Hamamda dolaşım kolaylığı sağlamak amacıyla erkekler ve kadınlar bölümü arasında bir geçit açılmıştır. Yakın bir tarihe kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Kültür Ürünleri Satış Mağazası olarak kullanılmıştır. İstanbul'un en hareketli ve turistik bölgesi olan tarihi yarımadanın tam merkezinde bulunması, burasının yeniden işlevlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Hamamın potansiyelinden tam olarak randıman alınması ve binasının tekrardan hamam olarak kullanılabilmesi için yeni bir proje hazırlanmış, proje kapsamında binanın renovasyon çalışması 2010 yılı içinde tamamlanmıştır. Mekan, Ayasofya Hamamı adıyla yeniden hizmete başlamıştır. Son yıllarda eski işlevine yeniden dönem anıtsal hamamların içerisinde tek örnek olması bakımından bu gelişme ziyadesiyle mühimdir.

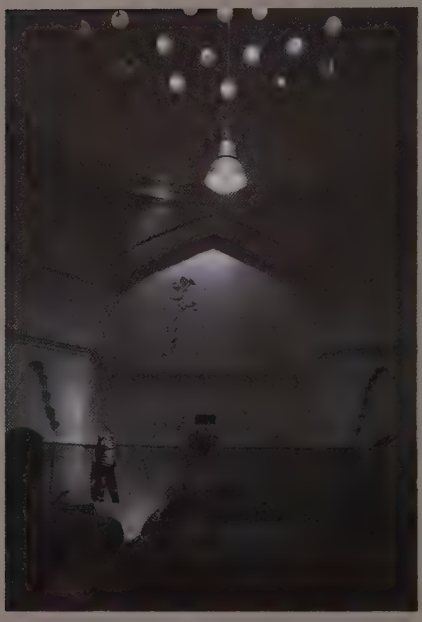
Yenilenmiş Ayasofya Hamamı'nda toplam altmış dört kurna bulunmakta, yirmi dört tellak ve natır çalışmaktadır.

Haseki Hürrem Hamamı

HAVUZLU HAMAM
FATİH

Hamam günümüzde iş merkezlerinin içinde kalmış bir halde mağaza ve depo vazifesi görmektedir.

Depo olarak kullanılan sıcaklık bölümü

Fatih'te, Türkeli Caddesi ile Nişanca Bostanı Sokağı arasında,Nişancı Bostanı Sokağı ile Derinkuyu Sokağı'nın birleştiği yerdedir. Günümüzde bu bölge tamamen iş yerlerinin içinde kalmıştır. Hamamın bir bölümü mağaza olarak kullanılmakta, sıcaklık kısmı ise bir depo vazifesi görmektedir. Hamam Orhan Yılmazkaya'nın 2002 yılında basılmış olan Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı-İstanbul Hamamları Rehberi'nde çalışan hamamlar arasında zikredilmiştir.

Hamamın kitabesinde şu sözler yazılıdır:

Mâşâallahu kân
Yapıldı mevkı'inde böyle bir rana güzel hammâm
Döküp âb-ı hayâtın eyle tathîr-i vücûd eyyâm/1304

Allahın dilediği olur, böyle güzel, süslü bir hamam yapıldı ki; onun hayat veren suyunu dökünüp her gün vücudunu pâk eyle!

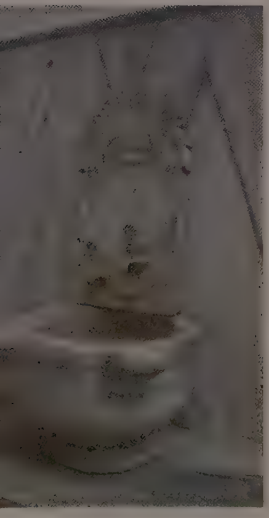
Kitabesi

Sıcaklık, ana kubbe

Hamam kurnası

Yapı ismini eskiden önünde bulunan ve günümüze ulaşmayan havuzlu meydandan almıştır. Hamamın Süleymaniye Camii'yle aynı yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir. Küçük bir merdivenden inilerek girilen camekân bölümünde fıskiyeli mermer bir havuz bulunmaktadır. Sıcaklığın dört bir yanında halvetler, halvetlerin aralarında ise eyvanlar yer almaktadır. Sauna eklentisi orijinal yapıyı bozmuştur. Diğer hamamlarda görülmeyen kemerlere oturtulmuş beşik kubbesindeki fanuslar Havuzlu Hamam'a mahsus bir mimari uygulamadır. Hamamın işlenmiş mermerden ayna taşlı orijinal kurnaları dikkate değerdir. Sekizgen formda büyükçe bir göbektaşı vardır.

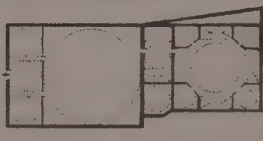
HAVUZLU HAMAM
FATİH

Havuzlu Hamam, Fatih

Haliç sahilinde, Abdülezel Paşa Caddesi ile Miralay Nazım Bey Caddesi'nin kesiştiği köşededir. Ayakapı Havuzlu Hamamı, Valide Sultan Hamamı, Gül Camii Hamamı ve Yenikapısı Hamamı isimleriyle de anılmaktadır. Eser, III. Murad'ın annesi Nurbanu Valide Sultan tarafından Valide-i Atik Camii'nin masrafları için yaptırılmıştır. Uzun zamandır kereste deposu olarak kullanılan hamamın yapısı tamamen bozulmuştur.

Hamam günümüzde mağaza ve depo vazifesi görmektedir.

Havuzlu Hamam (Ayakapı), plan

1582'de hizmete giren hamamın kitabesinde (kitabe şu an ardiye olarak hamama eklenen derme çatma bir kulubenin içinde kalmaktadır.) şu övgü dolu satırlar bulunmaktadır:

Bi, hamdillah bu cây-ı hurrem-âbâd
Hezârân sa'y ile çün buldu itmâm
Bu âli menzile denildi târih
Ki yüzü sûyudur şehrin bu hammâm

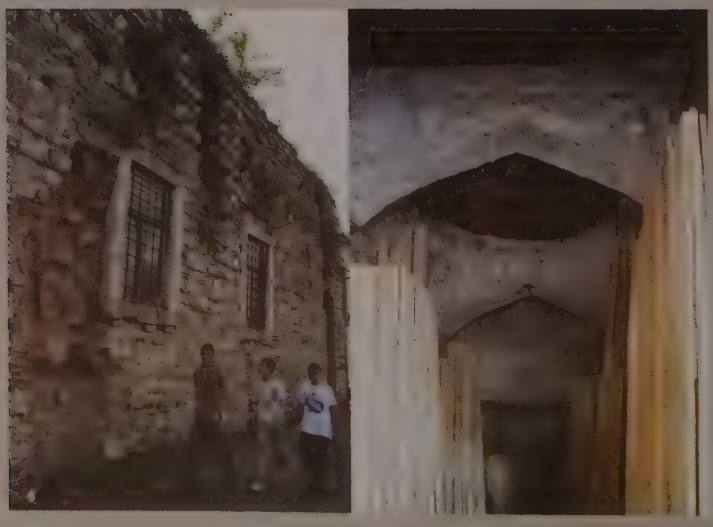
Ardiye olarak hamama eklenmiş kulübenin içindeki kitabe

Allah'a hamdolsun ki bu şenlik yurdu yüce mekân binlerce gayretle tamamlanıp kendisine tarih düşürüldü: "Yüzü suyudur şehrin bu hammâm" Yani; yüzsuyu=gözyaşı, nasıl insanın günahlarını yıkarsa, bu hamam da şehrin yüzü suyu mesâbesinde olup, şehrin gözyaşları olarak günahlarını yıkar; kirlerini pâk eder.

Bir Mimar Sinan eseri olan bu tesis, havuzlu olması açısından diğer hamamlardan ayrılmaktadır. Türk-İslam hamam kültüründe havuza rastlanmamaktadır. Türk hamamında temizlik kültürünü oluşturan unsurun temel dayanağı fıkhi kaidelerdir. İslam fıkhı temiz suyu akan su ile bağdaştırmış ve akan suyla temizlenilmesini hükme bağlamıştır. Bu nedenle Bizans ve Roma'dan alınan hamam mimarisinin başat özelliği olan yıkanma havuzları, klasikleşen Türk hamamında kullanılmamıştır. Türk hamamında su dökünülerek yıkanıldığı için çeşmeli kurnalar tercih edilmiştir. Osmanlı döneminde gayrimüslimlerin rağbet ettiği bu hamamda batak adı verilen özel kısımlar vardı ve bu bataklar sadece ait oldukları milletlerce kullanılmaktaydı. Bu durum tamamen bahsini ettiğimiz temizlik kültürüne yön veren dini tutumların yarattığı ihtiyaçlarla alakalıdır. Örneğin Balat Hamamı'nda Yahudi batağı, Tahta Minare Hamamı'nda da Ermeni batağı bulunmaktadır.

Buna göre Mimar Sinan'ın inşa ettiği bu hamama havuz eklemesi, gayrimüslim nüfusun çokça yaşadığı bu bölgedeki sosyal ihtiyacın doğru anlaşıldığı ve yatırımların hassasiyetle yapıldığı anlamına gelmektedir.

Bir zamanlar şehrin yüzsuyu olarak övülen Havuzlu Hamam, sahip çıkılması gereken paha biçilmez bir kültür varlığıdır.

Hamamın dış duvarları (solda); iç mekanı (sağda)

HAYDAR PAŞA HAMAMI
FATİH

~

Fatih'in Haydar Mahallesi'nde, Haydar Hamamı Sokağı'ndadır. Perişan vaziyette kaderine terk edilmiş bu hamam, Haydar Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Bu şaheser aynı zamanda paşanın inşa ettirdiği külliyenin de bir parçasıdır. Yavuz Selim'den III. Mehmed'e kadar devletin mühim kademelerinde görev alana ve şehit edilene kadar 60 yılını devlet hizmet ederek geçiren Haydar Paşa ancak 1956'da yılında yapılması başarılan Don-Volga Kanal Projesi'nin fikir babasıdır.

Eser plan itibarıyla, yine Mimar Sinan eseri olan Hürrem Sultan Hamamı'yla benzerlik göstermektedir. Çifte hamam olarak inşa edilen hamam, halk arasında Çukur Hamam olarak da bilinmektedir. Evliya Çelebi, hamamın derviş-lere bırakılması gerektiğini ifade etmektedir.

Döneminin nadide örneklerinden olan fakat bugünkü metruk haliyle yok olma sinyalleri veren bu görkemli hamamın koruma altına alınması elzemdir.

Çukur Hamam adıyla da bilinen tesis plan itibarıyla Hürrem Sultan Hamamı'yla benzerlik göstermektedir.

▲
Külliyenin ayakta kalmaya direnen dış duvarı.

◄
Haydar Paşa Hamamı, Fatih

HOCA PAŞA HAMAMI
FATİH

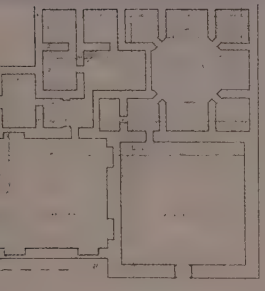

Hoca Paşa Hamamı, Fatih

Sirkeci'de, İbni Kemal Caddesi ile Hoca Paşa Hamamı Sokağı'nın birleştiği yerde, aynı adı taşıyan caminin yakınında bulunmaktadır. Eser, Fatih'in vakfiyesinde Sinan Paşa Hamamı olarak geçmektedir. Hamamın banisi Sinan Paşa, Fatih'in hocalarından ve vezirlerinden biriydi; paşa ayrıca edebiyatımızda divan nesrinin zirvesi kabul edilen Tazarrunâme'nin de sahibi, çok yönlü bir devlet adamıdır.

Hamam yapılan restore çalışmasıyla içerisinde kültür merkezinin de yer aldığı bir pasaj olarak işlevlendirilmiştir.

Hoca Paşa Hamamı, büyük ölçülerde planlanmış bir çifte hamamdır. Evliya Çelebi burasının hocalara ayrılmasının münasip olacağını yazmıştır. Yapı, 1988'de kapatılarak restorasyona alınmıştır. Günümüzde hamam Sirkeci-Hocapaşa arasındaki kentsel dönüşüm uygulamalarına uyumlu bir projelendirme çalışmasıyla, içerisinde kültür merkezinin de yer aldığı bir pasaj haline getirilmiştir.

Hoca Paşa'da Sinan Paşa - Hoca Paşa Hamamı restitüsyon planı

Yapının soyunmalık mekânlarının içine yer kazanmak kaygısıyla betonarme ara katlar eklenmiş, halvet hücreleri metal doğramalarla kapatılarak dükkân olarak işlevlendirilmiştir. Mekânlar arasında dolaşım kolaylığı sağlamak amacıyla geçitler açılmıştır. Hamam sıcaklık mekânlarının ön kısmına hamama ek bir yapı inşa edilmiştir. Sanat tarihi açısından önemli olan ahşap soyunmalıklar, mermer şadırvan ve göbek taşı gibi öğeler ne yazık ki yok edilmiştir. Ek kısım, hamam mimarisi taklit edilerek inşa edilmiştir.

HORHOR HAMAMI
FATİH

Horhor Hamamı, Fatih

Adını Aksaray'dan Fatih'e çıkan tarihi Horhor Yokuşu'ndan alan hamam, Aksaray Hamamı Sokağı'ndadır. Hâlâ faaliyette olan eser, tarihi İstanbul hamamları arasında yer almaktadır.

Horhor Hamamı çifte hamam tipinde inşa edilmiş olsa da günümüzde sadece erkeklere hizmet vermektedir.

Horhor semti, İstanbul'un en eski yerleşim bölgelerindendir. Çeşmeleriyle ünlü Horhor'un Roma ve Bizans döneminde de su akımının kontrol edildiği, şehir içindeki yönünün belirlenmesi için savak sisteminin kurulduğu bir yerdi. Bu sistem, bölgedeki ibadethane ve sarayların su ihtiyacına yanıt verebilecek kadar gelişmiş bir sistemdi. Bu yöntemde biriken

Horhor Hamamı avlusu

suların yarattığı ses horhor şeklinde tanımlandığı için semtin adına Horhor denmiştir.

Has Odabaşı Hamamı olarak da bilinen Horhor Hamamı, Kanuni Sultan Süleyman'ın has odabaşı olan Behruz Ağa'nın vakfına kayıtlıdır. Bu eser, Altımermer'deki bir caminin giderlerini karşılaması için yaptırılmıştır. Süreç içerisinde gördüğü tadilatlar nedeniyle yapının mimari özellikleri büyük ölçüde değişime uğramıştır.

Çifte hamam tipinde inşa edilen eser, zamanla bölgede iş yerlerinin çoğalmasıyla yoğun bir trafiğin göbeğinde kalmıştır. Bu durum, hamamın kadınlar kısmının kapatılmasına neden olmuştur. Camekâna birkaç basamaklı merdivenle inilmektedir. Üç kattan oluşan soyunmalıkların ilk katı perforje, diğer katları ise ahşap lale işlemeli korkuluklarla süslenmiştir. Ahşap aydınlık feneri oldukça güzeldir. Büyük bir kubbenin örttüğü sıcaklık kısmı dört eyvan ve dört sofanın bir daire ekseninde dağıtılmasıyla oluşmuştur. Sekizgen biçimli göbektaşı vardır.

Horhor Hamamı, 1947'den beri aynı aile tarafından üç kuşak boyunca işletilmektedir ve gayet bakımlı, temiz bir hamamdır.

Horhor camekân

HÜRRİYET HAMAMI
BEYOĞLU

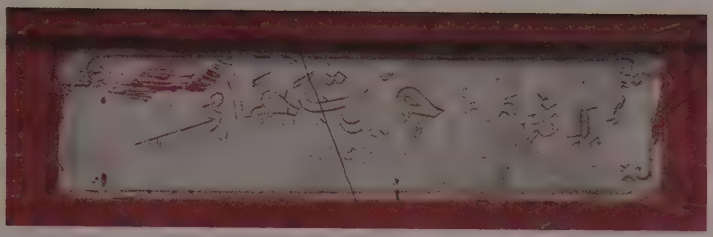
Hürriyet Hamamı, Beyoğlu

Rumca, Ermenice ve Osmanlıca olmak üzere üç farklı dilde kitabesi olan müstesna bir hamam.

Dolapdere'de, Serdar Ömer Paşa Sokağı'na açılan Gölbaşı Sokağı üzerindedir. Levon Ağa Kapoyan tarafından yaptırılan hamam, günümüzde de faaliyettedir. Eser, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği yılda açılmış ve o günün hatırasına Pağnik Sahmanatragan yani Anayasa Hamamı olarak adlandırılmıştır. Hamam, hizmet vermeye başladıktan bir süre sonra çıkan yangında büyük hasar görmüştür. Yapı ilk haline uygun şekilde onarıldıktan sonra, Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında ikinci kez Hürriyet Hamamı adıyla açılmıştır.

1960'lı yıllarda bir kez daha yangın yaşayan hamam yeniden tamir edildikten sonra 1983 yılına kadar aynı Ermeni aile tarafından işletilmiştir. Hamamın sıcaklığında halvet yoktur. Tavan görkemli bir kubbeyle örtülmüştür. Ortada kare şekilli bir göbek taşı vardır.

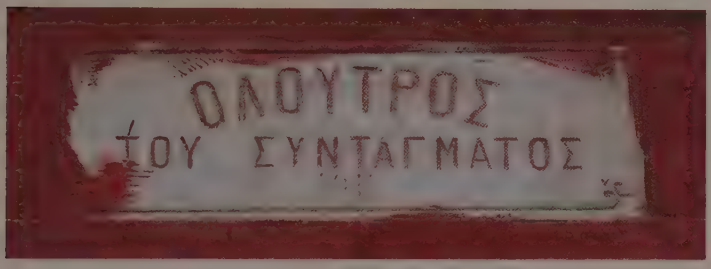
1983'ten sonra işletmesi el değiştiren hamamın dış cephesinde, sağ cumbanın altında Yunanca "Olytros ToySyntagmotos", giriş kapısının üzerinde Osmanlıca "Hürriyet Hamamı", sol cumbanın altında ise Ermenice "Pağnik Sahmanatragan" yazılıdır. Yapı, üç dilde kitabesi olma özelliği taşıyan tek hamam olarak dikkat çekmektedir. Hürriyet Hamamı bu özelliğiyle, farklı etnik grupların İstanbul'da yüzyıllardır tek çatı altında kardeşçe yaşamayı başardıkları huzurlu, adil bir geçmişi vurgulamaktadır. Hamam, bulunduğu semtin adından dolayı Yenişehir Hamamı olarak da tanınmaktadır.

Osmanlıca, Hürriyet Hamamı

Ermenice, Pağnik Sahmanatragan

Yunanca, Olytros Toy Syntagmotos

Yazar Metin Kaçan ***Fındık Sekiz*** adlı romanında hamamdan şu şekilde bahsetmektedir:

"Hayatın monoton akışına kendini bırakıp, herkes gibi yaşamak da çok onursuz geliyor. Ne yapmalı?

Böyle zamanlarda en doğru kararlarını hep hamamda veren Meto, zamanın kadife kucağına binip Yenişehir Hamamı'nın yüzyıllık mermerlerine kaydı. Hamamın kubbesinin helezonik pencerelerinden içeri sızan ışığa soruyor:

- Ne yapmalıyım?

Işığın gösterdiği yol buğulu; karşıt pencereler, yatay yuvarlak zamanlardan arta kalan paslı bir öğretiyi gölgelerle anlatıyorlar. Göbektaşına düşen bir ışık huzmesi Meto'nun yanına yaklaşıp:

- 'Sadece mermere ver kendini, o sana söyleyecektir her şeyi' diyor.

Şıpır, şıpır, şıpır sular tavandan göbek taşına düşüyor, zaman o şıpırtılar arasında yıkanıp paklanıyor..."

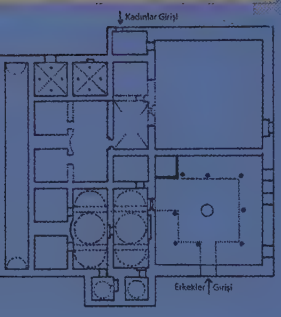
İBRAHİM PAŞA HAMAMI
FATİH

~

Mimar Sinan'ın bu görkemli eserinden bugüne sadece hamamın duvar kalıntısı ulaşabilmiştir.

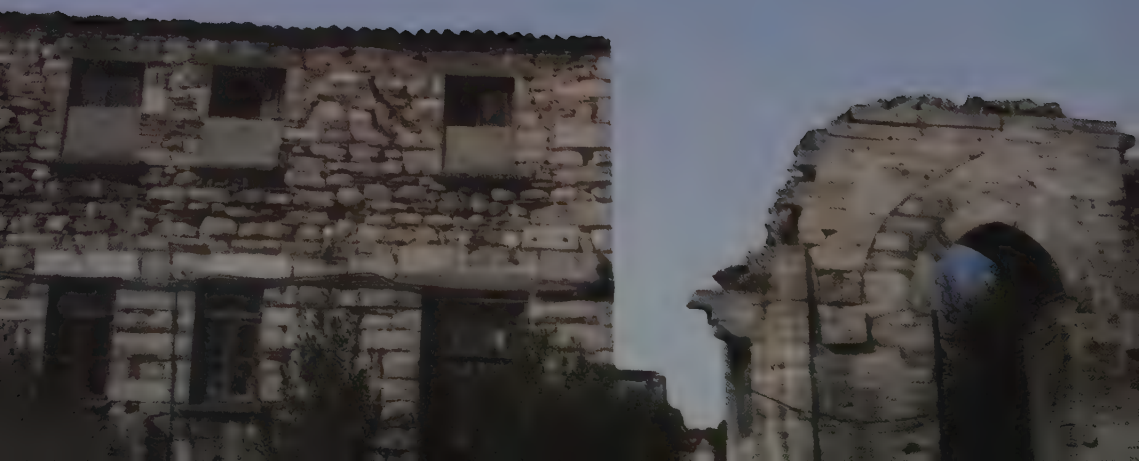
Silivrikapı Caddesi üzerinde, İbrahim Paşa Camii civarında, harabesine ait küçük bir parça bulunmaktadır. İbrahim Paşa tarafından yaptırılan hamam, bir Mimar Sinan eseridir. Paşanın adıyla anılan cami ve bu hamam dışında, Silivrikapı'da iki hamamı daha olduğu bilinmektedir. İbrahim Paşa hadım olmasına rağmen, Yavuz Selim'in kızı Fatma Sultan'la evlendirilmiş, beylerbeyliği ve vezirlik yapmıştır.

Mimar Sinan'ın eseri olan bu çifte hamam, oldukça güzel ve görkemli bir yapıydı. 1768 yılında geçirdiği bir depremle harap olan hamam, 1930'lu yıllarda tamamen yıktırılmıştır. Evliya Çelebi'nin tasnifinde hamam, taş ustalarına münasip bir yer olarak görülmektedir. İbrahim Paşa Hamamı'nın sadece ön duvar kalıntısı günümüze ulaşabilmiştir.

İbrahim Paşa Hamamı esas plânı

İbrahim Paşa Hamamı'nın kalıntısı

İSHAK PAŞA HAMAMI
FATİH

~

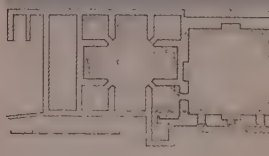

İshak Paşa Hamamı, Fatih

Sultanahmet Meydan'ından Ahırkapı Meydanı'na inen Akbıyık Caddesi üzerindedir. Harap haldeki hamam günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Tahtalı Hamamı adıyla da bilinen yapı, İshak Paşa Camii'nin batısına düşmektedir. Bu camiyle birlikte Fatih döneminde yapıldığı tahmin edilen hamamın inşa tarihi hakkında net bir bilgi yer almamaktadır. Camiye ve hamama adını veren İshak Paşa, II. Murad, II. Mehmed ve II. Bayezid dönemlerinde farklı devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmiştir.

Günümüzde harap halde olan tek hamam tipindeki bu yapının, mimari açıdan oldukça önemli ve güzel bir eser olduğu bilinmektedir.

Turistik bir merkezde yer almasına rağmen hamam harap bir haldedir ve bölge esnafı tarafından depo olarak kullanılmaktadır.

İshak Paşa Hamamı restitüsyon planı

İSTİNYE HAMAMI
SARIYER

İstinye Hamamı, Sarıyer

İstinye Hamamı Sokağı ile İstinye Değirmeni Sokağı'nın birleştiği yerdedir. Karşısında Neslişah Hanım Sultan Camii bulunan hamamın banisi Gazi Ali Paşa'dır. Paşa bu hamamı Çatalca'daki Camisi ve Yazıcı Müslihiddin Mahallesi'ndeki mektebine gelir sağlaması için yaptırmıştır.

Halk arasında Neslişah Sultan Hamamı olarak da bilinmektedir.

Hamamın yapılış yılı tahmini olarak 1460'tır. Neslişah Hanım Sultan Camii'nden çok önce inşa edilen hamam, halk tarafından Neslişah Sultan Hamamı olarak da adlandırılmaktadır. Kahramanlığı sebebiyle halk arasında "Gazi" lakabıyla bilinen Ali Paşa, II. Murad, II. Mehmed dönemlerinde devletin hizmetinde bulunmuştur. Seyahatname'deki tasnifte burası dilencilere ayrılmıştır.

İstinye Hamamı avlusu

Çifte hamam olarak inşa edilen yapının bir süre sonra kadınlar kısmı yıktırılmıştır. Yapı geçirdiği depremlerden dolayı hasar görmüş, onarılırken binaya betonarme ekler yapılmıştır. Camekân kısmına birkaç basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Burası fayans duvar döşemeleri ve pvc tavan kaplamaları, beton aydınlık feneriyle ve ahşap doğramalı soyunmalıklarıyla görenlere hiçbir tarihî duygu verememektedir. Sıcaklık kısmında değişik bir mimari uygulama dikkati çekmektedir: Mevcut toplam on üç kurnalı iki halvet ardışık biçimde yerleştirilmiştir. Göbek taşı kare biçimlidir. Ilıklık kısmına ise bir sauna odası eklenmiştir.

İstinye Hamamı, günümüzde tek hamam olarak faaliyetini sürdürmektedir.

KADIRGA HAMAMI
FATİH

~

Kadırga Hamamı, camekân

Kumkapı'da, Kadırga Liman Caddesi üzerindedir. Halen aktif olan hamamın kapısında, yer alan levhada banisinin Mısır Valisi Vezir Yahya Paşa olduğu ve 1734 yılında inşa ettirildiği yazmaktadır. Bu bilginin doğrusu şu şekildedir: Kadırga Hamam'ı, II. Bayezid'in Rumeli beylerbeyi ve daha sonra veziri olan Yahya Paşa tarafından yaptırılmış, gelirleri ise Yahya Paşa'nın Üsküp'teki imaretine vakfedilmiştir. Paşa aynı zamanda II. Bayezid'in damadıydı.

Hamam, seferden dönen Osmanlı donanmasına ve ticaret amacıyla limana uğrayan gemilere uzun süre hizmet etmiştir.

Soyunmalıklar

Hamam, seferden dönen Osmanlı donanmasına ve ticaret amacıyla limana uğrayan diğer gemilere uzun süre hizmet etmiştir. Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde, hamamı gemicilere uygun görmüştür.

Çifte hamam tipinde inşa edilen hamama giriş, cadde üzerinde hamam binasını büsbütün kapatan büyük apartmanların altından açılan uzun bir koridorla hamamın soyunmalıklarla çevrelenmiş camekânına ulaşılmaktadır. Girişteki garip görüntü, çarpık yapılaşmanın doğurduğu sonucu net olarak göstermesi bakımından ilginçtir. Sıcaklık üzerleri birer kubbecikle örtülmüş üç eyvan ve iki halvetten oluşmaktadır. Kurnalar arasında mermer bloklar vardır. Büyük bir kubbe dikdörtgen biçimli göbek taşının olduğu meydanı kapatır ve aydınlatması mükemmeldir.

Kadırga Hamamı, II. Bayezid'den bu yana birçok onarım geçirmek suretiyle önemli bir takım mimari özelliklerini yitirmiş olsa da, halen İstanbul'un en güzel ve temiz hamamları arasında zikredilebilir.

Soyunmalıklara çıkan merdiven

KILIÇ ALİ PAŞA HAMAMI
BEYOĞLU

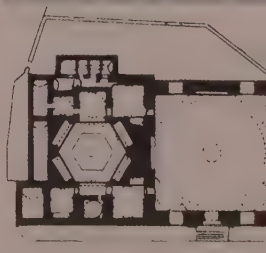

Kılıç Ali Paşa Hamamı, Beyoğlu

Tophane Meydanı'nda, Kemankeş Kara Mustafa Paşa Mahallesi'ndeki Hamam Sokağı üzerindedir. Eser, Kılıç Ali Paşa Camii külliyesinin bir parçasıdır. 1581 yılında yaptırılan bu külliye medrese, sebil, türbe ve hamamdan oluşmaktadır. Külliyenin son parçası olarak Kılıç Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilen yapı, 1583'te tamamlanmıştır. Kılıç Ali Paşa'nın bir de Fener'de bir hamamı bulunmaktaydı.

Kılıç Ali Paşa tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilen külliyenin inşaatında çalışan esirlerin içinde rivayete göre ünlü İspanyol Cervantes de bulunuyormuş.

Osmanlı'nın İstanbul'unda, şehrin önemli sayılan iskelelerinde hayrat yaptırmak güzel bir adet olarak yaşatılmıştır. Bu alanlarda genellikle cami ve sebil inşaatlarına önem verilmiştir. Kılıç Ali Paşa Camii ve külliyesi de iskeleye yapılmış, fakat zamanla şehrin denize doğru büyümesi ve biçimsiz yapılaşma sonucunda etrafı binalarla çevrilen külliye içerde kalmıştır. Rivayete göre Kılıç Ali Paşa kaptan-ı deryalığının son günlerinde usule uyarak bir külliye yaptırmak istemiştir. Bunun üzerine kendisiyle rekabet halindeki devlet ricalinden bir takım kimseler "Bütün denizler senin, sen kaptanıderyasın; karadan ne istiyorsun" diyerek ona güçlük çıkarmaya yeltenmişlerdir. Buna kızan Kılıç Ali Paşa, "Madem denizler benim, ben de burayı doldurur, külliyemi buraya yaptırırım" diyerek bu düşüncesini gerçekleştirmiştir. Evliya Çelebi, burayı topçulara layık görmüştür.

Tophane Kılıç Ali Paşa Hamamı'nın planı (A. Kuran'dan)

Külliye hakkında anlatılan hikâyelerden bir diğeri de, bir deniz savaşında Osmanlı'ya esir düşerek bir süre İstanbul'da kalan Cervantes'le ilgilidir. Ölümsüz eser Don Kişot'un yazarı Cervantes, anlatıldığına göre bu külliyenin inşaatında çalıştırılmış esirlerden biriydi.

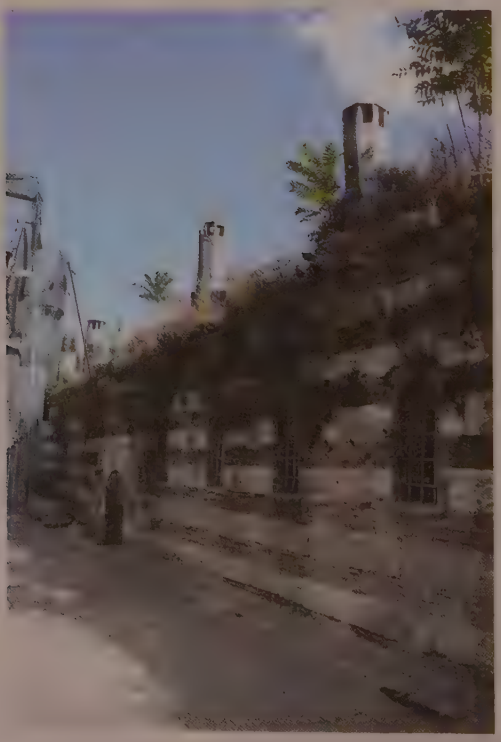
Tek hamam tipinde inşa edilen yapı, Mimar Sinan'ın ustalık eseridir. Asırlarca İstanbul'a hizmet veren hamam, özel-

likle son yüzyılında ilgisizlik ve ihmalin kurbanı olmuş, bir süre atıl halde beklemek zorunda kalmıştır. Hatta o dönem burası evsiz barksız insanların barındıkları bir yer olarak ünlenmiştir.

Zaman içinde zemin kotu yükseldiği için hamam günümüzde biraz çukurda kalmıştır. Kılıç Ali Paşa Hamamı tipik Türk hamamı mimarisinden ayrılan bazı yeni detaylara sahiptir. Camekân aydınlık feneri olan büyük bir kubbeyle örtülmüş ferah bir yerdir. Buradan sıcaklığa iki ayrı giriş bulunmaktadır. Sıcaklık kısmı geleneksel hamam mimarimizden farklı olarak altıgen bir plana göre yapılmıştır ve birer kubbecikle örtülmüş üç halvetle altı eyvandan oluşmaktadır. Göbektaşı da genelde rastlanan dörtgen ve sekizgen dışında, altıgen biçimlidir. Fayansla çepeçevre sarılmış sıcaklık duvarı hamamın tarihsel misyonuyla hiç uyuşmayacak bilinçsiz bir uygulama olarak göze çarpmaktadır.

Orhan Yılmazkaya'nın kaleme aldığı ve 2002 yılında yayınlanan İstanbul hamamlarını konu eden rehberine bakıldığında hamamın halen faaliyette olanlar arasında olduğu görülmektedir. Kitabımızın hazırlandığı zaman dilimi içinde, hamam hizmete kapanmıştı ve içerisinde restorasyon çalışmaları yürütülmekteydi. Restorasyon projesinde, yapılacak düzenlemeyle yapının orijinal mimarisindeki detayların yeniden canlandırılmasının amaçlandığı vurgulanmıştır.

Kılıç Ali Paşa Hamamı, dış duvarı

KOCA MUSTAFA PAŞA HAMAMI
FATİH

~

Koca Mustafa Paşa Hamamı, Fatih

İstanbul'un manevi önderlerinden Sümbül Sinan Efendi'nin bu hamamda yıkandığına inanılır.

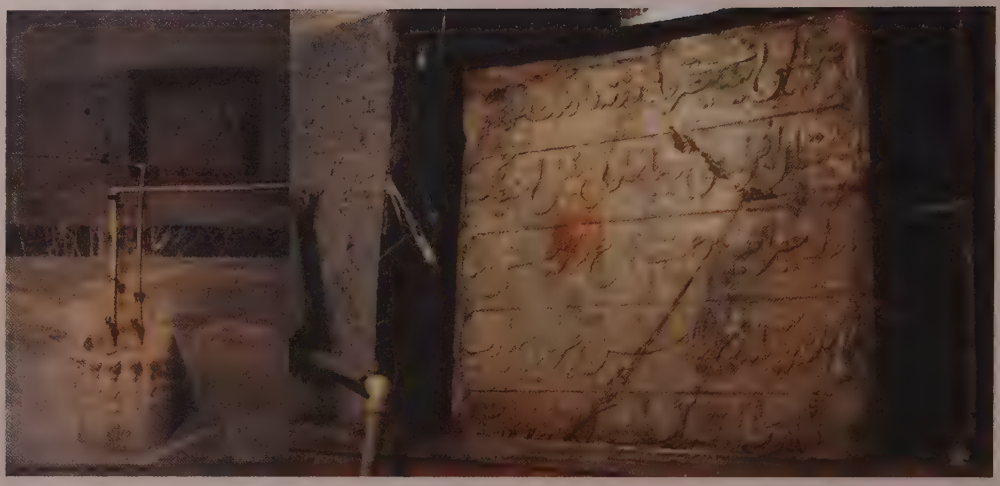

Mermer fıskiye

Kocamustafapaşa'da, Sümbül Efendi Camii civarında, Kocamustafapaşa Caddesi üzerindedir. Halen faaliyette olan bu hamam, İstanbul'un temiz ve bakımlı çifte hamamlarından biridir. Evliya Çelebi'nin hamam tasnifinde burası "ehl-i tevhid"e ayrılmıştır.

Saltanat kavgasına kurban giden Osmanlı sadrazamlarından Koca Mustafa Paşa tarafından 1486'da yaptırılan hamamın günümüze kadar ayakta kalabilmesi için birçok tadilat gerçekleştirilmiştir. Hamam, tarihimizin dönüm noktalarında önemli rol oynamış Koca Mustafa Paşa'nın vakfıdır. Paşa, II. Bayezid döneminde Rumeli beylerbeyliği ve ardından sadrazamlık görevlerinde bulunmuştur.

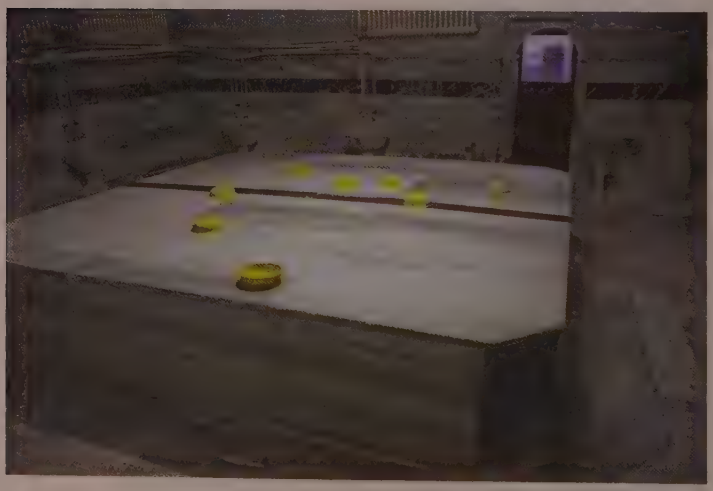
Hamam kitabesinde, "Gurur etme libâs-ı fahr ile, ömrüm, cihândır bu / Kabâ-yı cismini kor bunda herkes câmekândır bu" yazan bir beyit bulunmaktadır. Ne var ki üzerine bindirilen ışıklı pano yüzünden bu kitabe görülememektedir. Yapının girişindeki camekânın ortasında şık mermer bir fıskiye yer almaktadır. Aynı zamanda çatı ve aydınlık feneri ahşaptır. Bazı hamamlarda görülen ılıklık girişindeki süslemeli mermer çeşmeye burada da rastlanmaktadır. Sıcaklık bölümünde dört köşeli göbek taşı ve üç halvet vardır. Halvetlerden biri günümüzde sauna vazifesi görmektedir.

Sümbül Efendi'nin kurnası (Solda); kitabesi (Sağda)

İstanbul'un manevi önderlerinden Sümbül Sinan Efendi'nin bu hamamda yıkandığı rivayet edilir. Bu veli zatın şahsına ayrılmış olan halvet normal günlerde kullanıma kapalı tutulmaktayken, arefeleri ve mübarek günlerde halkın istifadesine açılmaktadır. Halvetteki Sinan Efendi'ye mahsus silindirik formdaki süslemeli kurnanın hemen yukarısında yer alan kitabedeki metin okunabildiği kadarıyla şöyledir:

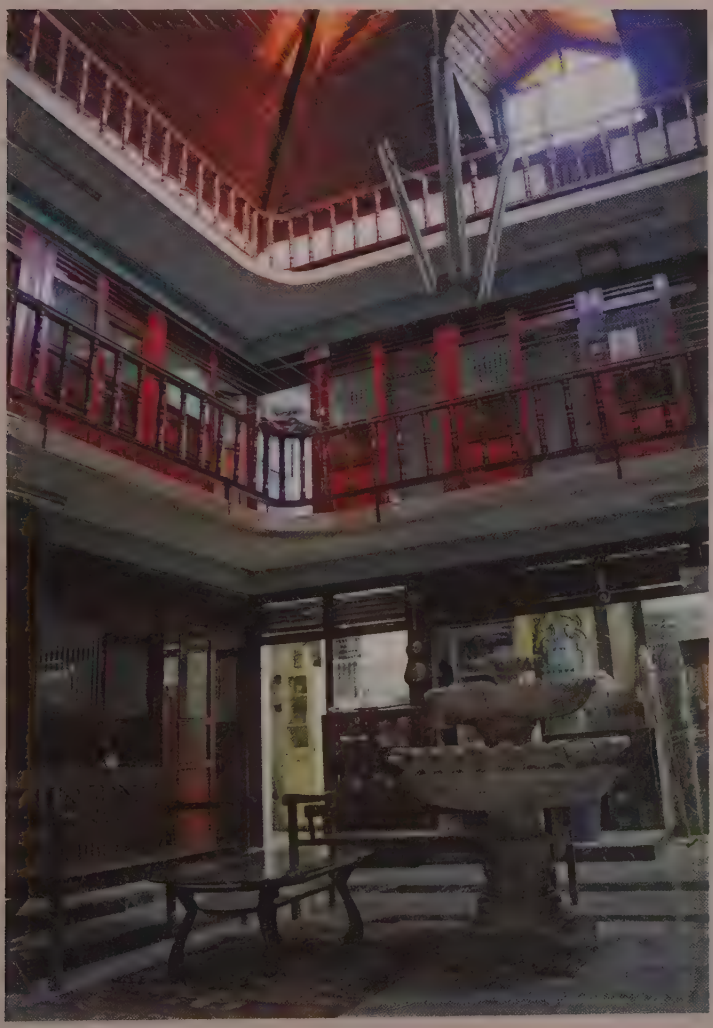
Su gibi itdi masraf veznedâr-ı mülk-i (...)
Gülistan oldu ziba halveti Sümbül Efendi'nin
Ola sîrâb-ı rahmet-i ruh-ı Koca Mustafa Paşa
Erenler himmetiyle zir-i tas-ı çarhda yâ Rab
(...) tarihe itse âb-ı Kevsere ser-fürû Safvet

Göbek taşı

Su gibi masraf etti saltanatın veznedarı (...)
Süslü bir gül bahçesi oldu Sümbül Efendi'nin halveti
Gül bahçesi oldu güzel halveti Sünbül Efendi'nin
Koca Mustafa Paşa'nın ruhu bir rahmet serâbı olsun
Ya Rabbi, erenlerin himmetiyle feleğin tası, Kevser suyunun
Safvet'ini (paklığını) şu kıymetsiz tarih düşürmeye (çeşmeye) de versin.

Koca Mustafa Paşa Hamamı, eski İstanbul'un mahalle özelliğini yitirmemiş bir bölgesindeki konumu sayesinde hâlâ şirin, güzel bir mahalle hamamı olma özelliğini koruyabilmiş işler durumdaki nadide tarihî hamamlarımızdandır.

Koca Mustafa Paşa Hamamı avlusu

Koca Mustafa Paşa Hamamı, halvet kubbesi

KULAKSIZ HAMAMI
BEYOĞLU

~

Kasımpaşa'da, Kulaksız Caddesi ile Kulaksız Hamamı Sokağı'nın birleştiği yerde bulunmaktadır. Hamamın geliri, Sinan Paşa tarafından 1579'da Mimar Sinan'a yaptırdığı Okmeydanı'ndaki camisine vakfedilmiştir. Arnavut asıllı Sinan Paşa, tarihte Tunus ve Yemen fatihi olarak ünlenmiştir. Paşanın ayrıca Üsküdar sahilinde de bir camisi bulunmaktadır.

Evliya Çelebi'nin yakıştırmasına göre hamamda çalışanlar sağır kimselerdi.

Kulaksız Hamamı, çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Evliya Çelebi, hamamın tertip ve düzeninden övgüyle söz etmiş ve adından yola çıkarak yaptığı bir yakıştırmayla çalışanlarının sağır kimseler olduklarını söylemiştir. Bir süre atölye olarak kullanılan hamam oldukça bakımsız bir haldedir.

Kulaksız Hamamı, Beyoğlu

KUTB İBRAHİM EFENDİ HAMAMI BEYOĞLU

Hamam 1. Dünya Savaşı sonlarında Fransız Cizvitleri tarafından "Sacre caur de Jesuites" adıyla Katolik kilisesi haline dönüştürülmüş.

Süryani Katolik Patrikliği Vekaleti

Gümüşsuyu Mahallesi'nde, Saray Arkası Sokağı'ndadır. Günümüzde kiliseye dönüştürülmüş haldeki bu hamamın banisi, Aziz Mahmud Hüdaî'nin halifelerinden biri olan Kutb İbrahim Efendi'dir. İstanbul valiliği görevinde de bulunan ve 1678 yılında vefat eden İbrahim Efendi, Hadikatü'l Cevâmi'deki bilgiye göre hamamı 1667 yılında yaptırmıştır. Burası Ayaspaşa Hamamı olarak da bilinmektedir.

1918'de İstanbul'un itilaf devletlerince işgalinden sonra Fransız Cizvitleri hamamın bulunduğu bölgeyi satın almış, hamamı da "Sacre caur de Jesuites" adıyla Katolik kilisesi haline dönüştürmüştür. Günümüzde binanın kapısında "Süryani Katolik Patrikliği Vekâleti" ibaresi bulunmaktadır. Eski görünümünü tamamıyla kaybeden hamamdan geriye sadece kubbeli bölümü kalmıştır.

Bu ilginç hamam İstanbul'un yok olmuş bir başka ilginç hamamını akıllara getirmektedir. Eminönü mevkiinde, Ali Muhiddin Hacı Bekir Şekercisinin hemen arkasında 1983 yılına kadar direnen Yıldız Dede Hamamı, kiliseden hamama dönüştürülmüş ilk ve tek hamamdır. Rivayete göre Fatih Sultan Mehmed, fethin neşesiyle askerlerinin arasında bulunan Necmeddin adındaki bir zata o an kilise olarak bulunan bir binayı hediye etmiştir. Bina o zat tarafından hemen hamama çevrilmiş, İstanbul'a asırlarca hizmet eden Yıldız Dede Hamamı'nın yerinde şimdi bir iş hanı bulunmaktadır.

KÜÇÜK HAMAM
FATİH

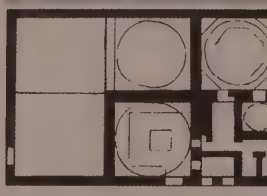
~

Küçük Hamam, soyunmalıklar

◂

Çifte hamam tipinde tasarlanmasına rağmen oldukça küçük ölçülerde inşa edilmiş bu tesis görevini sürdürmektedir.

▲

Küçük Hamam takribi planı, A. S. Ünver

Altımermer'de, Cevdet Paşa Caddesi ile Altımermer Caddesi'nin birleştiği yerdedir. Küçük Hamam, halen hizmet veren tarihi hamamlar arasında yer almaktadır.

Bakımlı durumda olan ve oldukça temiz işletilen hamamın inşa tarihi hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. 16.yüzyıl hamamlarından olduğu tahmin edilen yapının gelirleri Ayasofya Camii'nin giderlerine harcanmak üzere vakfedilmiştir. Bu eser, çifte hamam tipinde inşa edilmesine rağmen oldukça küçük bir hamamdır. Camekân kısmındaki aydınlık feneri ahşaptır. Sıcaklık tek halvetlidir. Hamamın göbek taşı ise kare biçimindedir.

KÜÇÜK MUSTAFA PAŞA HAMAMI

Küçük Mustafa Paşa Hamamı, Fatih

Talep görmediği için kapatılan bu hamam, ivedilikle koruma altına alınması lazım gelen tarihi eserlerin arasında yer alıyor.

Küçük Mustafa Paşa Hamamı

Ayakapı Mevkii'nde, Küçük Mustafa Paşa Mahallesi'ne bağlı Müstantik Sokağı ile Kara Sarıklı Sokağı'nın birleştiği yerdedir. İstanbul'un en eski hamamlarından olan Küçük Mustafa Paşa Hamamı, günümüzde ne yazık ki faaliyette olmayan hamamlar sınıfındadır.

Hamamın banisi Mustafa Paşa, II. Bayezid'in vezirlerinden biri olarak bilinmektedir. Bir başka Mustafa Paşa'yla karıştırılmaması için adının başına "Küçük" lakabı getirilmiştir.

Çifte hamam tipinde, oldukça geniş ve zarif olarak yaptırılan hamam, Mustafa Paşa'nın Bursa'daki cami, okul ve imaretlerine gelir kazandırması için düşünülmüştür. Yapı, inşa edildiği şekliyle günümüze ulaşan tarihi binalardan olmasına rağmen, ilgisizlikten nasibini almıştır. Hamamın kadınlar kısmı 1993'te talep olmadığı için kapatılmış, kısa bir zaman içerisinde de burası tümüyle kullanım dışı kalmıştır.

İstanbul kültür tarihi üzerine çalışmalar yapan araştırmacı Murat Belge, hamamın içindeki sökülebilir parçaların -tahmin edilebileceği gibi- yağmalanmış olduğunu, vakit kaybetmeden korunma altına alınması gerektiğini 2003'teki bir yazısında dile getirmiştir. Kırılmış camlarından, bozulmuş kiremitlerinden ve parçalanmış kubbe kaplamasından (çevre sakinlerine göre kubbedeki kurşunlar çalınmaktadır) binanın savunmasız bırakıldığı anlaşılmaktadır.

KÜÇÜK AYASOFYA HAMAMI
FATİH

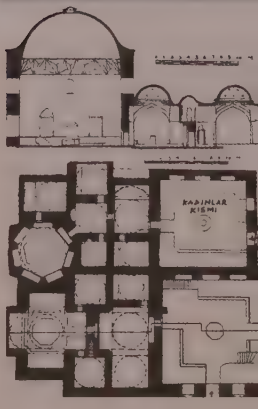
~

Küçük Ayasofya Hamamı, Fatih

Bir Roma hamamının kalıntıları üzerine inşa edildiği düşünülen hamamın giriş kapısını Bizans motifleri süslemektedir.

Küçük Ayasofya Camii Sokağı ile Kaleci Sokağı'nın birleştiği yerde bulunmaktadır. Eser, Çardaklı Hamamı adıyla da bilinmektedir. Bölgeye adını veren Küçük Ayasofya Camii'nin eski adı Sergios ve Bakos Kilisesi'ydi. Ayasofya'ya benzetildiği için Müslüman Türkler buraya Küçük Ayasofya adını vermiştir. Bizans kilisesine özgü bu mimari plan özellikleri, Rüstem Paşa ve Edirne'deki Selimiye Camii gibi önemli Türk İslam yapılarına örnek teşkil etmiştir. Kilise,16. yüzyılın başlarında Kapı Ağası Hüseyin Ağa tarafından camiye çevril-

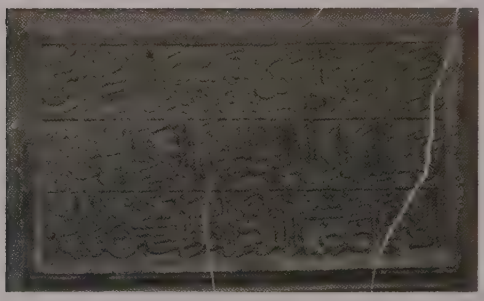

Küçük Ayasofya Hamamı
(Çardaklı Hamam)
(Kesit ve plân: Heinrich Glück)

Küçük Ayasofya Hamamı, kubbe

miştir. Hamam kapısı üzerindeki Arapça kitabede, hamamın 1503 yılında bu şahıs tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Kitabedeki satırlar şöyledir:

Qad ravveha'l-ervâha ve berra'l-eşbâha bi-temhîd-i bünyân-i (mebneyât-i) hâze'l-binâi'r-rafi' ve teşyîd-i erkân-i zâke'l-behâi'l-menî'i'l-kebîri (emîr) Hüseyin Beg el-hatîru'z-zahîrü eş-şehîru bi-KapuAğası 'ında'z-zâkiri ve'n-nâsî, ve zâlike fî sene seb'a ve tis'a mieh.

Kıymetli, hayır-hâh (emîr) Hüseyin Beg –ki adını hatırlayanın da unutanın da zihninde KapıAğası diye şöhret bulmuştur- bu ulu binânın hücrelerini yayıp genişleterek ve bu eşsiz, muazzam letâfet âbidesinin temellerini sağlamlaştırarak ruhlara ferah, cisimlere sekînet vermiştir. Bu (tamir işi) da dokuz yüz yedi (907) senesinde olmuştur.

Hamamın giriş kapısında yer alan süslemelerin Bizans dönemine ait olduğunu söyleyen bizantolog Semavi Eyice'ye göre hamamın inşa tarihi daha eskidir. Yüksek bir ihtimalle bu hamam eski bir Bizans hamamının üzerine kurulmuştu. Evliya Çelebi'nin yakıştırmasına göre Küçük Ayasofya Hamamı imamlara layıktır.

Zaman içinde büyük onarımlar geçiren hamam 1918 yılında şahıslara satılmış, kısa bir zaman sonra da depo ve atölye haline dönüştürülmüştür.

Bizans süslemeleri

KÜÇÜKPAZAR HAMAMI

~

◂
Küçükpazar Hamamı, Fatih

Unkapanı'nda, Hacı Kadın Caddesi ile Küçükpazar Caddesi'nin birleştiği yerde bulunmaktadır. Rum Mehmed Paşa tarafından yaptırılan bu hamamın geliri, paşanın Üsküdar'daki camisine bırakılmak üzere vakfedilmiştir. Tek hamam tipinde inşa edilen hamam günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir.

Unkapanı'nda, Hacı Kadın ile Küçükpazar caddelerinin birleştiği yerde bulunmaktadır.

Camekân tavanı büyük bir kubbeyle kaplanmıştır. Yapılan tadilatlar sonucunda soğukluğun orijinal ahşap aksamı yok olmuş, mekân betonarme olarak yenilenmiştir. Sıcaklık kubbe ile örtülmüştür. İçeride kemerli, kubbeli (toplamı) on bir kurnalı üç eyvan; üzeri birer kubbe ile örtülmüş, dörder kurnalı iki halvet bulunmaktadır. Göbek taşı mekana göre büyükçe ve dikdörtgen formdadır. Kubbenin ışık gözleri iricedir, bu sayede hamamın aydınlatması gayet iyidir.

Türk hamamı gibi, şöhreti dünyaca bilinen gölge oyunumuz Hacivat ve Karagöz'ün eski bir faslında yer verilen Küçükpazar Hamamı hakkındaki bazı diyaloglar, hamam kültürümüzü ve hamamlarımızdaki işleyişi ifadelendirmesi bakımından oldukça hoştur. Türk tiyatrosunun duayen isimlerinden Metin And'ın düzenlemesiyle "Karagöz'ün Pehlivanlığı" adlı faslın Küçükpazar Hamamı'nda geçen kısımları şöyledir:

Hacivat – Neyse yoluyorum!

Karagöz – Nereye gidersin be kardeş değil mi? Kaçıyorsun. Cesaretin

Karagöz'ü nasıl, bir yerine koydu. Karagöz: Hamama

gelip hamamı gözyaşı dolmuş odamı yıkadınız cezanız beş para yok.

Hacivat – O halde para ile hamamı yıkayınız.

Karagöz – Kelepçeyi bıraktım, hamamın kapısına asmalık aynalık, ayakkabı bir sağlık mangalı gibi yere çöktüm. Gözü yaşlar asmalık para atmaya başladı.

Hacivat – Adeta ditenmek...

Karagöz – Neden ditleniyon, gamlı-rızalı ile para saymadın. Ejderha para biriktirdiğini sanıyor. Hamam sahibi bilmem, ben de yiyorum dedim.

Hacivat – Ay sen sarmaşık bir hamamın gırtlağını sar!

Karagöz – Dağılıyoruz zaman sarsın bahçe yakışıyorsa yakışsın, eğlen bir akşam hanımı uzak görmezin demiş. Hamamcı gözüne girer girmez üç kişi mahallesi odasındaki ocağına hamam taşları Herifler yıkanmaya başladı.

Hacivat – Acaba hamamcı mı kızıyordu?

Karagöz – Beni bayıltmamak için kendini zor tutuyordu. sıcak bana sarmıştı. Fenalık hafif hayat diye yapmıyorum.

Hacivat – Hamamlar da kılıncı mahsus kesmeyeceğim sandım sayın diye ona derler.

Karagöz – Hacivat dayağa yakın sıcaktır sıcak hamamda kılıncı sıyırırlar. Herif bir bıçkın adı. Yıkanmış bakkal kılıncı sıyırmamış dedi. Değerim kendi ölçüsü hamam kim olacaktı?

Hacivat – Hamamcılar(ın) kurt) (ısırmış) saldırmak) bulunmuşlar.

Karagöz – Bir pazarcı alınmış bir de sırtımız kaşıdı hamamcıdan geri gördüm. Bir de ne görsem! Hanım kendi ölçümü sıyırıp kucağının ortasına yatırmışlar...

Hacivat – Hamamın gülek mi?

Karagöz – Öyle ya sarmaşık hamamı dilenciliğe düş sanıp yatırmışlar

Hacivat – Elbet yanında onda bir eksiktir.

Karagöz – Tellaklardan biri gelip sürmek mümkün değilmiş. Ol de kızma, zaten yırtmıyorum.

Hacivat – Kese sürdürecek misin, yani kendini yıkattıracak mısın demek.

Karagöz - Epey zaman ben de o göbek taşında yattım, uyuya kalmışım.

Hacivat – Hamamın mükâfatı onu geçiyorum.

Karagöz – Gözümü açtım yıkanmakta bir fütursuz...

Hacivat – Zavallı, hamam sana dokunmuş olacak...

Karagöz – Kalktım, nalınları giyeyim dedim, ikisi de kırıldı. Tellak geldi, dayanma haberin diye kalanını giydi fütursuzca. Gülüşün bırakın tarifimi. Kurnanın kenarını tutuşum dedim, kurna kaçtı!

Hacivat – Çok iyi, bir işkembe bahşiş olmuştur!

Karagöz – Hatırlık değil. Bizi göbek taşının yanından mı? Orada uyuyakalmışım. Beni evvel emirde ayıltmış, bakıyorum peştamal yıkarken oraya bırakmış. Yüzü koyun değil yapmış, kaba peştamalde itibarî emniyet etmiş, uyuyakalmışım fütursuzca, kâğıt için pehlivan olmuşum.

Hacivat – Hamamcılar senin pehlivan olduğunu anlamadılar mı?

Karagöz – Anlamaz olurlar mı, daha evvel ilânımı yazdım.

Hacivat – Kavga yakıştın galiba mı?

Karagöz – Büyük kısa lakırdı yardımına yapıştırıştım, geriye sarıldım kaydoldum. Herif kazak götürmeye gitti, uyuşturduğu sudan bakayım dedim, elimi sıktım bir avuç aldım. Meğerse sakalı kepçeyi imiş.

Hacivat – Seni sakatlamak için

Karagöz – Herif geldi kurnanın kenarından bir akıtışıyla çıkardı.

Hacivat – Lif olacak.

Karagöz – Lif, mif sanmış her tarafını kabarttı, bir kapıya bıraktım bir kendime, sanal sharı çıkarayım diye beni bir düşünmek aldı!

Hacivat – Tellak bir ufak su döker, bıkıp usanır.

Karagöz – Ufak ve bir şey değil. Su döşeğimin sırtına, kurnayı bırakır. Herif beni bir güzel yıkadı, büyük kurnanın ucuyla değil kapıyla! Hamamcım can dedim, fırçanın ihsanı eyledi. Deyiverdim, bir daha bir daha derken onu on dört kurnuk içeriye giydirdim çekmece kapısı gibi. Tezgâhtan beni sıyırıp attı doğruca.

Hacivat – Ne dedi Karagözüm?

Karagöz – Ne diyecek hesabınız sarılmalarla pehlivan olmasın mı?

Hacivat – Nasıl, yanlış hatırlıyorsun galiba başlamış...

Karagöz – Hem yırtıldı, hem de altı üstüne kaçtı. Hamamdan çıktım, mahalle kahvesine geldim. Gördüler gülle ile tıraş oluyorlar. Elli okkalık bir güllaçı iki elle zor kaldırıyorlar. Şöyle kendimi bir yoklayıp edeyim dedim, ucuz parmağımı elli okkalık güllacın kalbinden batırdım. Ora kez ayırı sıyır attım. Beni böyle gördüler, bunu oyun yapıldım dediler, sağdıçları yere sarıldım.

Hacivat – Afferin Karagözcüğüm! Şimdi anladım, sen adamakıllı pehlivan olmuşsun...

MAHMUD PAŞA HAMAMI
FATİH

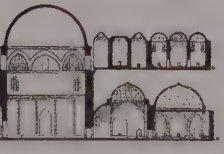
Mahmud Paşa Hamamı, Fatih

Eminönü'nde, Mahmutpaşa Yokuşu üzerinde, Mahmud Paşa Hamamı Sokağı'nda bulunmaktadır. 1466 yılında inşa edilen eser, İstanbul'daki en eski hamamlardan biridir. Hamamın banisi fetih sonrası devlet örgütlenmesinde çok önemli görevler üstlenen ve Bosna fatihi olarak tanınan Mahmud Paşa'dır. İstanbul'a birçok eser kazandırmıştır. Hamamı Evliya Çelebi Seyahatname'sinde bezirganlara layık görülmüştür.

Hamamın banisi Bosna fatihi olarak bilinen Mahmud Paşa'dır.

Mahmud Paşa Hamamı kesiti

Gösterişli ve güzel bir çifte hamam yapısındaki yapı, 18. yüzyıldaki büyük yangında tahrip olmuş, sonrasında tamir görmüştür. 1900'lerde kadınlar kısmının yıkılmasıyla hamam tek hamam tarzında hizmet vermeye devam etmiştir. Döneminin karakteristiğini yansıtması açısından iyi bir örnek olan Mahmud Paşa Hamamı'nda uygulanan ince zevk ve güzel işçilik göze çarpmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında uzun süre kapalı kalan hamam, bu süre zarfında ne yazık ki harap bir hale gelmiştir.

İç mekan tavan görüntüsü

Mahmud Paşa Hamamı, ışık gözleri

İstanbul'un oldukça kalabalık ve canlı bir ticaret bölgesinin ortasında kalan hamamın yeniden işlevlendirilmesi gündeme gelmiş, yapı 1989 yılında kapsamlı bir restorasyon geçirmiştir. Çalışmalar sonucunda hamamın soyunmalık kısmı dükkân, ılıklık bölümü çay ocağı, sıcaklık bölümü halı, kilim teşhir ve satış mağazası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hamamın yok olan ahşap soyunmalığı tekrar inşa edilmiştir. Günümüzde yapının soyunmalık odaları, giyeceklerin satıldığı sıra dükkânlar olarak kullanılmaktadır. Yok olan mermer döşemeler ve mermer kurnalar ise değiştirilmiştir.

MEHMED AĞA HAMAMI
FATİH

Mehmed Ağa Hamamı, Fatih

Mehmed Ağa Hamamı orijinal mimarisini koruyabilen ender yapılar arasındadır.

Çarşamba'da, Mehmed Ağa Hamamı Sokağı'ndadır. Bu yapı, mimari özelliklerini büyük ölçüde koruyabilmiş ender tarihî yapılar arasında yer almaktadır.

Hamam, darüssaade ağası Mehmed Ağa tarafından1586 yılında Mimar Davud Ağa'ya camisinin masraflarını karşılamak için yaptırılmıştır. III. Murad zamanında harem ağalığı görevinde bulunan Mehmed Ağa'nın saraydaki ilk Habeş asıllı harem ağası olduğu bilinmektedir. Birçok eser yaptı-

Soyunmalıklar

Hamamın kitabesi

ran Mehmed Ağa'nın Beyoğlu İstiklal Caddesi'nde bir hamamı daha bulunmaktadır. Bu hamamı Ağa Camii'nin karşısındaki bir mağazanın içinde kalmıştır. Evliya Çelebi de hamamı banisiyle ilişkilendirerek hadımlara uygun bulmuştur.

Hamamın kitabesinde şu kısımlar okunabilmiştir:

Hân Murad'ın ki zamânında tamâm
Oldu ma'mur(e) cihân buldu nizâm

Pes ânın Dar'üssa'âde Ağası
Ol Mehemmed Ağa ferhunde makâm

Vakf idüb câmi'ine kıldı binâ
Âli hammamı-ı latif oldu benâm

Âbı cârî ve havâsı dilkeş
Pür-ziyâ-sâfî derûn-i âyine-kâm

Cây-ı hazzıdır, ve bihî râhat-ı cân...
(...)

Medh idüb didi Nihâdi târih(in)
Rûşenâ menzil-ü tâhir hamam

Murad Han zamanında tamamlanarak cümle âlemin imarına sebep oldu.

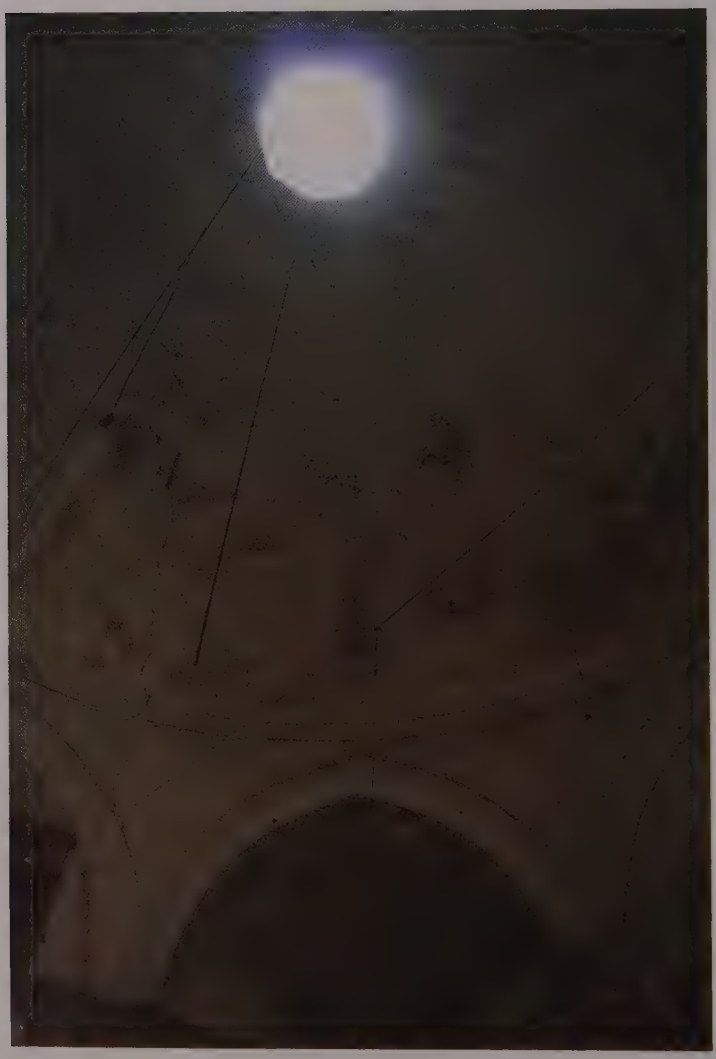
Öyleyse saadet yerinin ağasının makamı da mesut ve mübarek olsun.

Camisine vakfeylediği binasıyla; o yüce hamam, güzelliğiyle şöhret buldu.

Nihadi, temizliğiyle parlamış bu hamamın güzel vasıflarını tarih düştü.

Çifte hamam tipinde yapılmış olan Mehmed Ağa Hamamı'nın soğukluk ve sıcaklık bölümleri oldukça geniş kubbelere sahiptir. Sıcaklık bölümünde üç eyvan ve üçer kurnalı ve üzerleri birer kubbecikle örtülü üç halvet bulunmaktadır. Göbek taşı sekizgendir.

Özgün özelliklerini nispeten koruyabilmiş olsa da Mehmed Ağa Hamamı'nın şu anki hali hayli bakımsızdır. Bilhassa kubbelerde rastlanan dökülmeler, duvarlarda rutubetin yarattığı tahribat göze çarpmaktadır. Gereken müdahaleler yapıldığı sürece bu güzel yapı Çarşamba halkına verdiği hizmeti kuşkusuz uzun yıllar sürdürecektir.

İç mekan tavan görüntüsü

MERKEZ EFENDİ HAMAMI ZEYTİNBURNU

Merkez Efendi Hamamı, Zeytinburnu

Hamamın yeniden canlandırılması için Zeytinburnu Belediyesi'nin 2009 yılında başlattığı restorasyon çalışmaları halen sürmektedir.

Zeytinburnu'nda, Merkezefendi Mahallesi'ndeki Merkezefendi Yolu Sokağı'ndadır. Hamam, Yavuz Selim'in kızı Şah Sultan tarafından Merkez Efendi hayrına yaptırılmıştır. Çifte hamam tarzındaki eser, Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir. Hamamın 1552-1572 yılları arasında tamamlandığı tahmin edilmektedir.

Merkez Efendi, kendisi gibi ulu bir zat olan Sümbül Efendi'nin müridi ve aynı zamanda damadıdır. Şahıs hakkında halk arasında dolaşan pek çok inanış vardır; hepsi de fazilet timsali, hünerli bir şifacı olduğuna ilişkin enteresan örneklerdir. Manisa Bimarhanesi'nde hastaların dertleriyle meşgul olması için memur edildiği senelerde Merkez Efendi'nin ilk kez 41 çeşit baharattan oluşan bir karışımla bulduğu mesir macunu günümüzde de dertlilere deva, hastalara şifa dağıtmaya devam etmektedir. Şah Sultan'ın derin sevgi ve hürmet beslediği Merkez Efendi adına yaptırdığı hamamın içinde Merkez Efendi'nin yıkandığına inanılan bir halvet bulunmaktadır. Ünlü tarihçi Ayvansarayi, hasta ve sakat insanların bu halvette yıkanarak şifa bulmayı ümit ettiklerini kitabında nakletmektedir.

Hamamın camekânı ahşap aydınlık feneriyle aydınlanmaktadır. Sıcaklık bir kubbeyle örtülmüş, dört bir tarafı üzeri birer kubbecikle örtülmüş halvetlerle donatılmıştır. Halvetlerin arasında yerleştirilmiş üç eyvan bulunmaktadır. Sekizgen, küçük bir göbek taşı ve toplam on bir kurna vardır.

2002 yılında Orhan Yılmazkaya imzasıyla yayımlanan Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık Türk Hamamı-İstanbul Hamamları Rehberi adlı kitapta burası çalışan hamamlar listesinde gösterilmiştir. Bu tarihten kısa bir zaman sonra kapandığı anlaşılan hamam, 2009 yılında Zeytinburnu Belediyesi tarafından koruma altına alınmış, Mimar Sinan'ın bu güzel hamamının yeniden canlandırılması için mekanda restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.

Hamam restorasyonu çalışmaları

MİHRİMAH SULTAN HAMAMI
FATİH

~

Mihrimah Sultan Hamamı, Fatih

Edirnekapı'da, Fevzipaşa Caddesi üzerindedir. Bu eser, Türk hamam kültürünü dünyaya tanıtma çabasında olan ve turistik özeliklere sahip hamamlar arasında yer almaktadır. Tesis, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kızı Mihrimah Sultan adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Üç önemli ismi; altın çağların hükümdarı Kanuni'yi, adına benzeri görülmemiş zarafette eserler yapılan Mihrimah'ı ve elbette mimarların piri Sinan'ı bünyesinde birleştiren müthiş bir eser olmasına rağmen mimari açıdan oldukça mütevazı özellikler taşımaktadır. Fakat yapı aynı zamanda biçim mükemmelliğine de erişmiş bir eserdir.

Tahrirlerde yer alan 11 Muharrem 973 tarihli bir hükme göre Kanuni Sultan Süleyman, "İstanbul kadısına hükümki hâliya seyyidet'ül-muhadderat Sultan-ı dâmet ismethâ cânibinden Darüssaltanatıaliyye mahmiyyei Konstantiniyye... Edirnekapusı'nın iç yüzünde müceddeden binâ olunan cami'i kurbinde hamam binâ eylemek isticaze etdüği ecilden izni şerifim mukarin olub buyurdum ki zikrolunan cami kurbinde mülk yerinde mumaileyhima canibinden hamam binâ etdükte şer'i şerife muhalif kimesneye dahl ve taarruz etdirmeyesin" şeklinde ferman buyurmuştur. Yani padişah bu fermanıyla, atılan her adımda hakka hukuka kesinkes riayet edilmesini emretmiştir.

Evliya Çelebi'ye göre hamam Arnavutlara ayrılmalıdır. Osmanlı hamamlarında Arnavut tellakların çok şöhretli olduğu düşünüldüğünde, bu taksim oldukça manidardır. Çifte hamam olarak inşa edilen hamamın erkekler ve kadınlar kısmı plan ve hacim bakımından birbiriyle aynıdır.

Hamam Kanuni Sultan Süleyman tarafından kızı Mihrimah Sultan adına Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Mihrimah Sultan Hamamı girişi

Mihrimah Sultan Hamamı, sıcaklık, iç görünüm

Soyunma odaları

1562-1565 yılları arasında inşa edilen hamam, diğer hamamların hiçbirinde olmayan bazı mimari özelliklere sahiptir. Ne yazık ki İstanbul'un geçirdiği birtakım doğal felaketlerden nasibini alan hamamdaki bu özelliklerin bir kısmı tahrip olmuş ve günümüze ulaşamamıştır. Tarihi kaynaklarda 1719'da İstanbul'da bir deprem yaşandığı, bu afette caminin kubbelerinin çöktüğü ve özgün niteliklerini kaybettiği belirtilmektedir.

Camekân kısmı kare şeklindedir ve on iki sütun üzerine inşa edilmiştir. Sıcaklık kısmı her biri kubbe ile örtülmüş dört halvet ve dört eyvandan oluşmaktadır. Geniş bir kubbe sıcaklık tavanını kaplamaktadır. Ortada sekizgen bir göbektaşı bulunmaktadır. Buraya sonradan ilave edilmiş, havuz, jakuzi gibi fonksiyonlar binanın tarihî kıymetini düşürmektedir.

Mimari özelliklerini büyük ölçüde yitiren yapının, günümüzde sadece erkekler kısmı işlevini sürdürebilmektedir.

NİŞANCI PAŞA HAMAMI
FATİH

Nişanca Hamamı, Fatih

Fatih Sultan Mehmed'in son sadrazamı olan Nişancı lakaplı Karamani Mehmed Paşa tarafından yaptırılmış bir hamam.

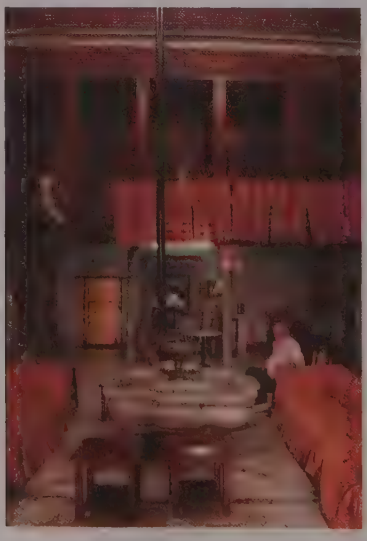
Kumkapı'da, Nişancı Mehmed Paşa Camii Sokağı ile Türkeli Sokağı arasında, caminin karşısında bulunmaktadır. Nişancı Hamamı halk arasında Nişanca Hamamı olarak da bilinmektedir

Fatih Sultan Mehmed'in son sadrazamı olan Karamani (Nişancı) Mehmed Paşa tarafından yaptırılan hamam,1475 yılında camiyle birlikte inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'nin tasnifinde burası katiplere uygun bulunmuştur.

Nişancı Hamamı plân krokisi

Çifte hamam tipinde inşa edilen İstanbul'un en eski hamamları içinde yer alan bu yapı, bazı felaketlere maruz kalmış, bu sebeple de birçok özelliğini yitirerek günümüze ulaşabilmiştir. Kubbesi yıkılan camekân kısmı oldukça geniştir ve mutad olmak üzere fiskiyeli mermer bir havuza sahiptir. Sıcaklık geniş bir kubbeyle örtülmüştür ve içinde dört halvet, üç eyvan ve sekizgen bir göbek taşı bulunmaktadır.

Avlu

Nişancı Paşa Hamamı halen işlevini sürdüren hamamlar arasındadır.

58

ORTAKÖY HAMAMI
BEŞİKTAŞ

~

Tezkiretü'l-Mimarin ve Tezkiretü'l-Ebniye'de bir Mimar Sinan yapısı olduğu belirtilmiştir.

Ortaköy Hamamı, Beşiktaş

Ortaköy'de, Dereboyu Caddesi ile Muallim Naci Caddesi'nin kesiştiği yerde bulunmaktadır. Asıl adı Hüsrev Kethüda olan hamamın, Tezkiretü'l-Mimarin ve Tezkiretü'l-Ebniye'de bir Mimar Sinan yapısı olduğu belirtilmiştir.

Sadrazam Kara Ahmed Paşa'nın kethüdası olan Hüsrev Bey, Osmanlı'da çok büyük vakfiyesi olan önemli devlet adamlarından biriydi. Balkanlardan Anadolu'nun iç kısımlarına kadar vakfiyesini besleyen hayır eserleri ve akarları bulunmaktaydı. Bıraktığı medrese, hamam, köprü, kervansaray, darülkurra, sebil vb. eserlerden bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Daha başka hamamları ve hayır eserleri de bulunan Hüsrev Bey, hamamlardan temin edilecek geliri Vefa'daki darülkurrasına (Kur'an eğitiminin yapıldığı müesseselere verilen ad) vakfetmiştir.

1565 yılında çifte hamam olarak inşa edilmiştir. 1950'li yıllardaki yol çalışmaları sebebiyle hamamın bir kısmı yıkılmak durumunda kalmıştır. 1990'lı yıllara kadar hamam olarak kullanılan eser, 2001 yılında tamamlanan restorasyonundan sonra bu işlevini yitirmiştir. 16. yüzyıl mimari formunu büyük oranda korumayı başaran bu yapı, yenileme çalışmaları tamamlandıktan sonra geçici sergi salonu, kafe-bar ve antika satış mağazası olarak kullanılmıştır.

Çalışmamız esnasında restore edilmekte (sanat tarihi açısından önemli olan mermer kurnaları, mermer döşemesi ve nişleri aslına uygun olarak yenilenmiştir) olan Ortaköy Hamamı, halen Ortaköy'ün en eski yapısı olma özelliğini korumaktadır.

OSMAN PAŞA HAMAMI
BEYOĞLU

Hamam binası günümüzde atölye ve iş yeri olarak kullanılmaktadır.

Hasköy'de, Piri Paşa Mahallesi'nde, Kalafatçı Hamam Sokağı'ndadır. Hamam işlevini yitiren bina, günümüzde atölye ve iş yeri olarak kullanılmaktadır.

Çifte hamam tarzındaki eser, Enderun'dan yetişen Sirke Osman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Osman Paşa, vezir olarak ve çeşitli valiliklerde görev almıştır. II. Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan'la evlenen paşa, hamamın dışında bir de Yahudihane yaptırmıştır.

Osman Paşa Hamamı, Beyoğlu

ÖRÜCÜLER HAMAMI
FATİH

~

Örücüler Hamamı, Fatih

Beyazıt'ta, döneminde İstanbul'un en önemli ticaret merkezi sayılan Kapalıçarşı'nın Örücüler Kapısı çıkışında, Mercan Ağa Camii avlusunun karşısındadır. Sadece erkeklere hizmet veren Örücüler Hamamı şehrin çalışan en eski hamamlarından biridir.

İstanbul'daki diğer pek çok tarihi hamam gibi Örücüler Hamamı da geçirdiği yenilemeler yüzünden orijinalitesinden bir çok şey kaybetmiştir.

1489 tarihinden önce inşa edildiği düşünülen hamamın banisi kesin olarak bilinememektedir. Örücüler Hamamı Fatih Camii vakfına kayıtlıdır. Ekseriyetle çarşı ve çevresinde çalışan hamallar tarafından tercih edilmesi nedeniyle Sırt Hamamı adıyla ünlenen bu yer Mercan Hamamı adıyla da bilinir. Evliya Çelebi'nin tasnifinde burası hamallara münasiptir.

Göbek taşı

▲
Camekân

İstanbul'daki diğer pek çok tarihi hamam gibi Örücüler Hamamı da geçirdiği yenilemeler yüzünden orijinalitesinden birçok şey kaybetmiştir. Tek hamam tipinde yaptırılan hamamın soyunmalık kısmında 1833 tarihli muhteşem, barok süslemeli bir mermer kahve ocağı dikkat çekmektedir. Soyunmalığın sıcaklık kısmına giriş cephesini hamamı 1967 yılında devralan kişi tarafından yaptırılan Kütahya ürünü serigrafi baskılı çiniler süslemektedir. Sıcaklıkta birbiriyle bağlantılı 5 halvet ve dikdörtgen formda iki ayrı göbektaşı vardır.

2004 yılında İstanbul Ticaret Odası tarafından satın alınarak üniversiteye çevrilmesi gündeme gelen Örücüler Hamamı'nın halen asli işlevini sürdürebiliyor oluşu yaşamın yıkıcı dinamizmine zorlukla direnen taşınmaz kültür varlıklarımız adına sevineceğimiz bir durumdur. Hamam İstanbul'un bakımlı, temiz hamamları arasındadır.

▶
Aydınlık feneri (solda); Barok süslemeli mermer kahve ocağı (sağda)

PERŞEMBE PAZARI HAMAMI
BEYOĞLU

Perşembe Pazarı Hamamı, Beyoğlu

Karaköy'de, Perşembe Pazarı ve Voyvoda Caddesi ile Yeni Çeşme Sokağı'nın birleştiği yerde bulunmaktadır. Kaymak Mustafa Paşa tarafından 1720'lerin sonlarında yaptırıldığı tahmin edilen hamam, günümüzde işlevini sürdürmesine rağmen oldukça bakımsız ve pis bir haldedir. Hamamın geliri, Üsküdar'daki Kaptan Paşa ve Kuleli'deki Kaymak Mustafa Paşa camilerine vakfedilmiştir.

Karaköy'de, Perşembe Pazarı ve Voyvoda Caddesi ile Yeni Çeşme Sokağı'nın birleştiği yerdedir.

Tek hamam planında yapılan eser, uzun yıllar kuşluk hamamı olarak kullanılmıştır. Zamanla hamamın bir kısmı dükkânların kullanımına verilmiş, böylece asıl işlevini sürdürdüğü alan küçülmüştür. Günümüzde çok işlek bir bölgede olmasına ve halk tarafından tercih edilmesine rağmen oldukça kötü durumdadır. Yapı, daha çok Çeşme Hamamı olarak bilinmekte ve bu isimle işletilmektedir.

PİRİ MUSTAFA PAŞA HAMAMI
FATİH

Piri Mustafa Paşa Hamamı, Fatih

Fatih Camii civarında, Şebnem Sokağı'ndadır. Fakat hamamdan günümüze sadece duvar kalıntıları ulaşabilmiş, yapının bulunduğu arazi üzerine bir apartman dikilmiştir. Hemen karşısındaki boş arazide ise medrese kalıntıları bulunmaktadır. Hamam, 1894 İstanbul depreminde büyük hasar görmüş, daha sonra 1918'de Fatih'i saran yangında da tamamen yok olmuştur.

Hamamdan geriye sadece duvar kalıntıları kalmıştır.

Hamamın banisi Piri Mustafa Paşa, 1744-1746 yılları arasında kaptanıderyalık yapmış önemli bir devlet adamıdır.

Hamam kalıntısı

PİRİ PAŞA HAMAMI
BEYOĞLU

~

Hasköy'de, Kumbarahane Caddesi ile Piri Paşa Hamamı Sokağı'nın birleştiği yerdedir. Piri Mehmed Paşa tarafından yaptırılan yapıya, tahrir kayıtlarında Hamam-ı Cedid olarak yer almasından dolayı Yeni Hamam dendiği de anlaşılmaktadır. Piri Mehmed Paşa, Yavuz Selim ve Kanuni Süleyman'a sadrazamlık yapmış bir devlet adamıdır. Seyahatmane'deki tasnifte hamam pîrlere layıktır.

Uzun zamandır çalışmayan hamamın binası tekstil atölyelerinin kullanımındadır.

Piri Paşa Hamamı, 1990'lı yıllarda asli işlevini yürütemez halde olduğu için kapatılmıştır. Günümüzde yapının yerinde tekstil atölyeleri bulunmaktadır.

◂ *Piri Paşa Hamamı, Beyoğlu*

SARIYER HAMAMI
SARIYER

~

Hamamın kubbesi

Yeni Mahalle Caddesi ile Sarıyer Hamamı Sokağı arasında bulunmaktadır.

Yeni Mahalle Caddesi ile Sarıyer Hamamı Sokağı arasında bulunmaktadır. Eser, Çelebi Müfti lakabıyla maruf Şeyhülislam Hocazade Mehmed Efendi tarafından Zekeriyaköy'deki camisinin giderlerini karşılaması için yaptırılmıştır.

Çifte hamam olarak planlanmış yapının inşa tarihi kesin bilinmemekle birlikte, 1600'lerin başında yapıldığı tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi'nin hamam tasnifinde burası aşık ve maşuklara ayrılmış bir yerdir. Geleneksel anlayışımıza aykırı biçimde kadınlar ve erkekler hamama aynı ana kapıdan giriş yapmakta, koridorun sonunda kapılar içeride ayrılmaktadır. Camekânı bir kubbe örtmektedir. Sıcaklık kısmında üzerleri kubbelerle örtülmüş on bir kurnalı dört halvet; iki kurnalı bir eyvan bulunmaktadır. Göbek taşı dikdörtgen biçimlidir.

Sarıyer Hamamı, günümüzde de işlevini sürdürmektedir.

Soyunmalıklar

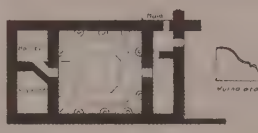
SEFA HAMAMI
FATİH

~

Topkapı Mahallesi'nde Hamam Odaları Sokağı ile Dr. Nasır Bey Sokağı arasında yer alan hamam Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü tarafından Doğa Koleji'ne devredilmiştir. Hamam okul tarafından restore edilerek sanat atölyeleri, kütüphane, galeri ve sergi alanı olarak kullanılacak, bundan sonraki hayatını okulun bir parçası olarak sürdürecektir.

Topkapı Hamamı veya Ahmet Efendi Hamamı olarak da isimlendirilen hamamın kime ait olduğu, ne zaman yapıldığı belli değildir; Osmanlı vakıf mallarının da kaydedildiği tahrir defterlerindeki bir takım bilgilerden yola çıkılarak hamamın II. Bayezid dönemlerine ait olabileceği düşünülmektedir.

Hamam Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü tarafından restore edilmesi karşılığında Doğa Koleji'ne devredilmiştir.

▲
Sefa Hamamı planı

■
Sefa Hamamı, Fatih

SEFA HAMAMI
ŞİŞLİ

~

Isıtması kömürle yapılan ilk İstanbul hamamıdır.

Sefa Hamamı, kubbeler

Eski adı Tatavla olan Kurtuluş'ta, Fadıl Arif Çıkmazı ile Kurtoğlu Sokağı'na açılan bir başka çıkmazın arasında bulunmaktadır. Hamam, 1857 yılında Sultan Abdülmecid'in saray mimarlarından Hacı Kostil tarafından yapılmıştır.

İstanbul'un su ve yakacak sıkıntısını önlemeyi amaçlayan III. Mustafa'nın çıkardığı hamam yapma yasağından sonra İstanbul'da yeni bir hamam inşa etmek neredeyse imkânsızlaşmıştır. Sefa Hamamı'nın yapımı için ancak linyit kömürü yakılacağı sözü verildikten sonra izin çıkmıştır. Bu bilgiye göre eser, ısıtması kömürle yapılan ilk İstanbul hamamı olma özelliğine sahiptir.

1920'li yıllarda İstanbul'un sigorta şirketlerine semt haritaları çizen topograf Jacgues Pervititch'in Tatavla planında bu yapı Kiryakidis Hamamı olarak yer almaktadır. Günümüzde eser Sefa Hamamı adıyla, 10.00-17.00 saatleri arasında kadınlara, 17.00-23.00 saatleri arasında ise erkeklere hizmet vermektedir.

Sefa Hamamı, Şişli

SOFULAR HAMAMI
FATİH

~

Sofular Hamamı, Fatih

Molla Hüsrev Sokağı ile Sofular Caddesi'nin birleştiği yerde bulunmaktadır. Sofular Hamamı, günümüzde İstanbul'un işleyen en temiz, en bakımlı hamamları arasında rahatlıkla gösterilebilir. Çifte hamam olarak yapılan tesisin mimarı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bir klasik dönem yapısı olmasına rağmen hamamın dış görünümü bu izlenimi uyandırmamaktadır. Bunun sebepleri arasında çeşitli tarihlerde geçirdiği yangınlar ve buna bağlı olarak uğradığı tadilatlar yer almaktadır.

Evliya Çelebi'nin yaptığı sınıflandırmaya göre Sofular Hamamı sofulara yaraşmaktaydı.

Mermer fiskiyeli camekan

Eser Osmanlı vakıf kayıtlarında sofuluğuyla hatırlanan Bayezid-i Veli'nin, yani II. Bayezid'in evkafı olarak geçmektedir. Padişah bu hamamı Edirne'deki külliyesine gelir sağlaması için yaptırmıştır. Bu külliyede dönemin tıp okulu vazifesi gören, göz hastalıklarının dahi tedavi edildiği bir şifahanede bulunmaktaydı.

Evliya Çelebi'nin yaptığı sınıflandırmaya göre Sofular Hamamı sofulara yaraşmaktadır. Bu durum, hamamı çevreleyen tekkelerin bolluğundan anlaşılabilmektedir.

Soyunmalıkların bulunduğu camekânın aydınlık feneri ahşaptır ve ortada duran fıskiyeli mermer havuz görülmeye değerdir. Geniş bir kubbeye sahip sıcaklık bölümü bir daire ekseninde planlanmıştır ve oldukça ferahtır. Üçer kurnalı beş eyvan ve dörder kurnalı, üzeri birer kubbeyle örtülmüş iki halvetten vardır; ortadaki göbek taşı ise sekizgen şeklindedir.

Sofular Hamamı, zamana karşı direnmiş ve günümüze ulaşmış diğer hamamlar gibi ilgi ve özen gösterilmesi gereken bir eserdir. Binanın durumu yok olmuş onca hamam, metruk ve akıbeti meçhul pek çok tarihi yapıyla kıyaslandığında oldukça iyidir, fakat bu durumla yetinilmemesi gerekmektedir. Zira medeniyetimizin gururu olan bu temizlik müesseselerinin hâlâ birçoğu harap durumdadır.

SULTAN HAMAMI
FATİH

~

Sultan Hamamı, Fatih

Edirnekapı ile Balat, Sultan Çeşme Sokağı ile Molla Aşkî Camii arasında, Paşa Hamamı Sokağı üzerinde bulunmaktadır. II. Bayezid'in kızı Hatice Sultan tarafından yaptırılan eser, günümüzde "Paşa Hamamı" adıyla işlevini sürdürmektedir. Hamamın geliri, sultanın Çukurbostan'daki camisi, mektebi ve çeşmesinin ihtiyaçlarına harcanmak üzere vakfedilmiştir.

Sultan Hamamı İstanbul'daki tarihî hamamların en küçüğüdür.

Hatice Sultan'ın eşi Küçük Mustafa Paşa'nın da, adını bulunduğu semte veren fevkalade güzel bir hamamı vardır. Ama Sultan Hamamı kadar şanslı olmayan bu yapı, atıl bir halde kaderine terk edilmiştir.

İstanbul'daki tarihi hamamların en küçüğü olan Sultan Hamamı, bu haliyle saray hamamlarını andırmaktadır. Bina zaman içerisinde, yıkanma mahalli dışında tamamen değişime uğramıştır. Sıcaklık kısmına girince hemen sol tarafta bir halvet bulunmaktadır; buradan diğer iki halvete geçiş yapılabilmektedir. Halvetlerin tavanı birer küçük kubbeyle örtülüdür ve dokuz kurnalıdır. Hamam tek eyvanlıdır. Göbek taşı da oldukça küçüktür.

Hamam malzemeleri

Sultan Hamamı, İstanbul'un faaliyette olan sayılı tarihî hamamlarından biridir.

SULTAN SÜLEYMAN HAMAMI
FATİH

Sultan Süleyman Hamamı, Fatih

Mimar Sinan bu hamamı yaptığı tarihten vefatına kadar geçen zaman içinde bu hamamı kullanmıştır.

1557'de Süleymaniye Camii külliyesinin bir parçası olarak inşa edilen eser, Dökmeciler Çarşısı'nda olduğu için Dökmeciler Hamamı olarak da bilinmektedir. Yapı günümüzde Mimar Sinan Caddesi üzerinde Süleymaniye Hamamı adıyla hizmet vermektedir. Ülkemize gelen turistlerin yoğun ilgi gösterdiği hamamların başında gelmektedir.

Mimar Sinan'ın en etkileyici ve günümüzde de en iyi durumdaki hamamlarından biridir. Tarihî özellikleri nispeten korunmuş bir bölgede bulunması hasebiyle mimari orijinalitesini büyük oranda muhafaza edebilmiştir. Haseki Hürrem Sultan Hamamı'na benzer plana sahip yapı, tek hamam tipinde yapılmıştır. Burası uzun yıllar boyunca sadece külliye mensuplarının kullanımına sunulmuştur. Seyahatname'de, Evliya Çelebi bu hamamı şairlere layık bir yer olarak belirtir.

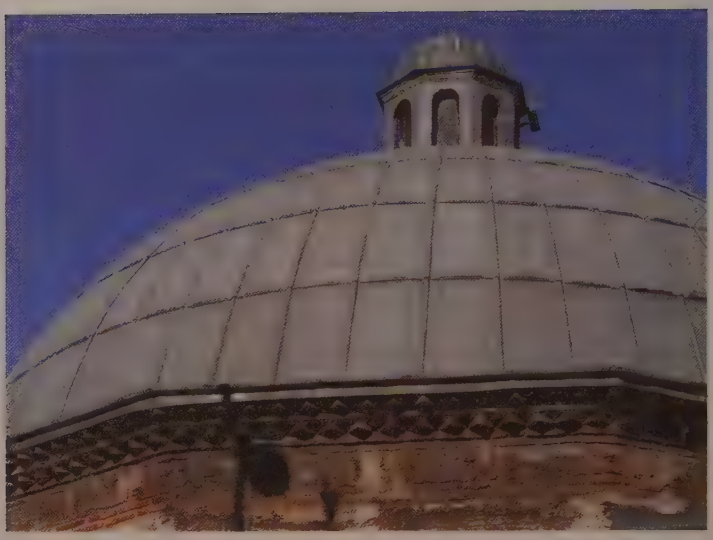

Sultan Süleyman Hamamı, camekan

Sultan Süleyman Hamamı, camekan

Sultan Süleyman Hamamı, tuğla silmesi

İstanbul Ansiklopedisi'nde geçen bir bilgiye göre, Mimar Sinan külliyenin tamamlandığı tarihten vefatına kadar geçen hayatında bu hamamda yıkanmıştır. Mimar Sinan'a ait olduğu kabul edilen çini bir fincan parçası hem mimarın hatırasını yaşattığı hem de bu iddiayı güçlendiren bir nesne olduğu düşüncesiyle yüzyıllar boyunca elden ele gezmiştir. Hamamın içinde "hünkâr halveti" olarak bilinen özel bir bölümün bir de hikâyesi vardır: Buna göre Kanuni Sultan Süleyman külliyenin tamamlandığı gün düzenlenen bir merasimde bereket getirmesi için dua ve niyazla bu hamamda yıkanmıştır. Padişahın yıkandığı bu kısım, sonraki yıllarda hamamın önemli bir yeri sayılmış ve halvet medrese hocalarına tahsis edilmiştir.

Mimar Sinan'ı gösteren minyatür

Yine bu hamamda bulunan ve Mimar Sinan'a ait olduğu tahmin edilen bir taştan bahsedilmektedir. Buna göre sarılık hastalığına tutulan kimseler gelip "sarılık tası" adını koydukları bu tasla yıkanır, şifa bulmayı umarlarmış.

1924 yılında kapatılan hamam, 1930'lu yıllarda şahısların eline geçmiş ve atölyeye dönüştürülmüştür. 1980'li yıllarda ise ciddi bir restorasyon geçiren eser, ancak 2004'te hizmete girebilmiştir. Büyük bir kubbeyle kapatılmış olan camekândaki ahşap soyunmalıklar 19. yüzyılda yapılmıştır. Yine ortada mermerden oyulmuş fıskiyeli bir havuz bulunmaktadır. Sıcaklık, geleneksel hamam mimarimizin özelliklerini başarıyla yansıtır. Birer kubbeyle örtülmüş dört eyvan ve dört halvetten oluşan sıcaklığın tavan aydınlatması oldukça iyidir. Ana kubbe birbirlerine kemerlerle bağlanmış sekiz sütun üzerine oturtulmuştur.

Süleymaniye Hamamı, İstanbul'da faaliyet gösteren, temizliği ve atmosferiyle makbul sayılabilecek hamamlar ın başında gelmektedir.

SÜTLÜCE HAMAMI
BEYOĞLU

~

Sütlüce Hamamı, yıkılmadan önceki hali (M.Nermi Haskan'dan)

Sütlüce'de Karaağaç Caddesi ile Hamam Sokağı'nın birleştiği yerde büyük ölçüde yıkılmış kullanılamaz durumdadır. Harabe görüntüsü saç plakayla kamufle edilmiştir. Hamamı, Sütlüce Camii'nin de banisi olan Kapıağası Mahmud Ağa yaptırmıştır. Hamamın kitabesi olmadığından yapım tarihi ve mimarıyla ilgili kesin bir bilgi de yoktur. Yalnız Sütlüce Camii'nin mimarı Sinan olduğuna göre hamam da onun tarafından yapılmış olabilir. Hamam Seyahatname'deki tasnifte çobanlara ayrılmıştır.

Sütlüce'de Karaağaç Caddesi ile Hamam Sokağı'nın birleştiği yerde harabesi bulunmaktadır.

II. Abdülhamid zamanında binası kısmen yenilenmiştir. Tek hamam grubuna giren Sütlüce Hamamı yakın bir zamana kadar erkeklere hizmet vermiştir.

Sütlüce Hamamı, şu anki hali

ŞENGÜL HAMAMI
FATİH

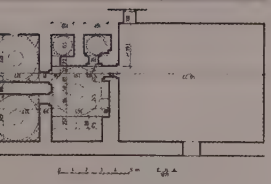
Şengül Hamamı

Sultanahmet Meydanı civarında, Alemdar Mahallesi'ndeki Alay Köşkü Caddesi üzerinde, Hacı Beşir Ağa Külliyesi'nin yakınlarındadır.

Şengül Hamamı Seyahatname'de anılan hamamlar arasındadır.

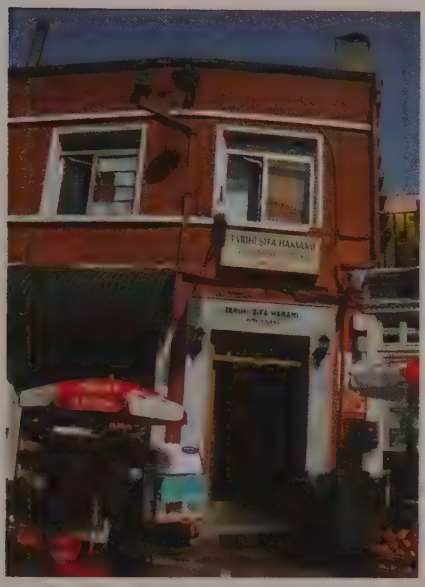
Günümüzde harap haldeki hamam, Seyahatname'de İstanbul'un namlı çifte hamamları arasında gösterilmektedir. Sadrazam Mahmud Paşa'nın vakfı olan tesis, 1769'da çıkan yangında büyük zarar görmüştür. 1962'den 1984 yılına kadar Köşk Hamamı adıyla hizmet vermiş, sonra kapanmıştır. Bir ara yeniden faaliyete geçen hamam, 2008'de Kültür ve Turizm Bakanlığı kararıyla kapatılmıştır. Evliya Çelebi'nin hamam tasnifinde burası maskaralara layıktır.

Şengül Hamamı planı

Ekrem Hakkı Ayverdi, hamamın Mahmud Paşa Sarayı'nın bir parçası olduğunu yazmaktadır. Üç halveti bulunan bina, klasik Türk hamamının basit, sade bir örneğidir.

ŞİFA HAMAMI
FATİH

Şifa Hamamı, Fatih

Sultanahmet Meydanı civarında, Şifa Hamamı Sokağı'nda yer almaktadır. Günümüzde işlevini sürdüren hamam, Hekimbaşı Ömer Efendi tarafından Molla Güranî ve Pirî Mehmed Paşa camileri karşısında kurduğu medreseye gelir sağlaması amacıyla yaptırılmıştır. Yapının 1715 yılından evvel inşa edildiği tahmin edilmektedir. Hekimbaşı Ömer Efendi ayrıca II. Mustafa'nın ve Lale Devri'nin hükümdarı III. Ahmed'in de doktoruydu.

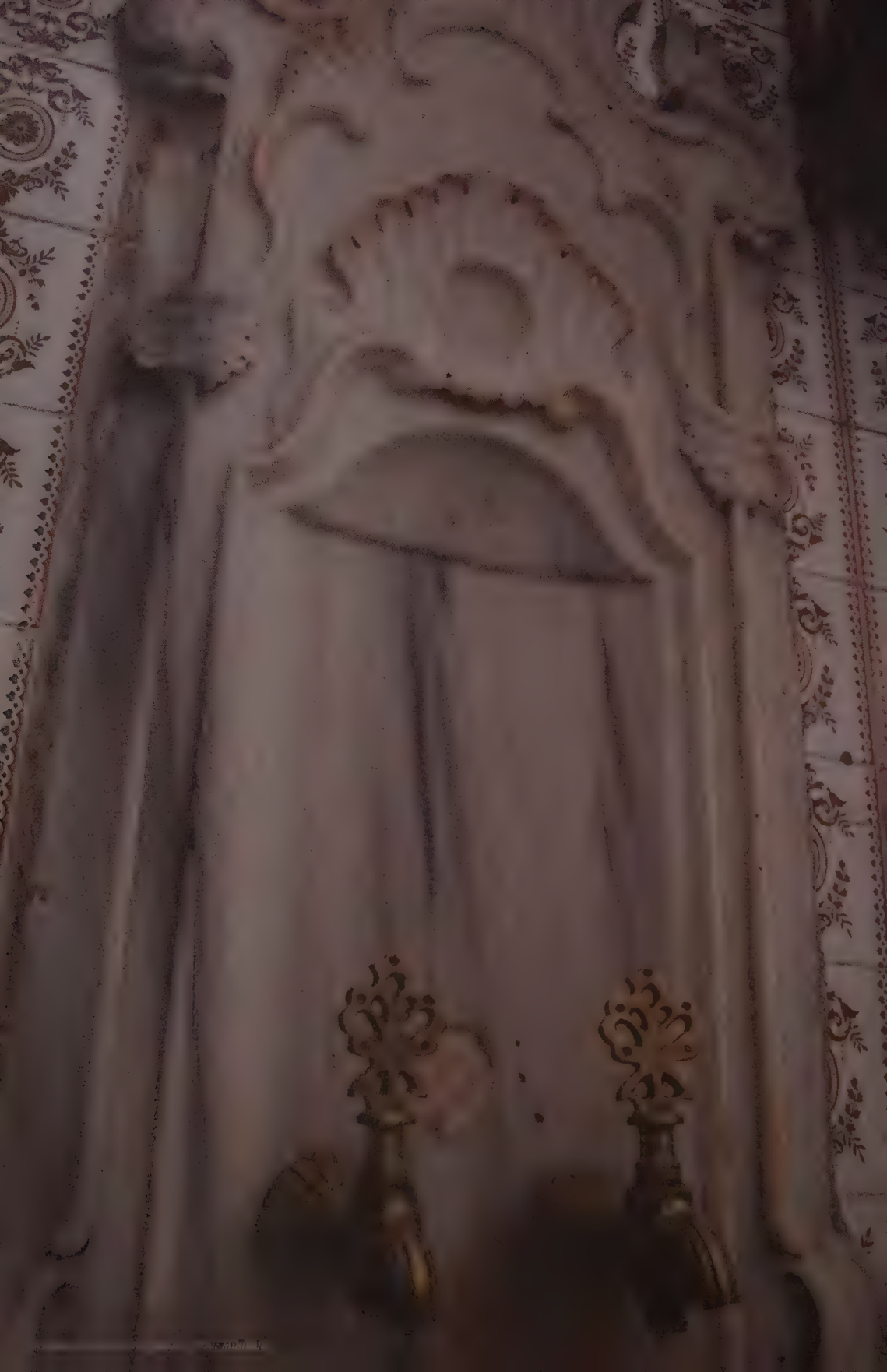
Tek hamam tipinde yaptırılan tesis, başlangıçta sadece erkekler için hizmet vermiştir. Günümüzde ise eskiden ılıklık olarak kullanılan küçük bir bölüm kadın müşteriler için düzenlenmiştir. Camekânın ortasında küçük, fıskiyeli mermer bir havuz vardır. Sıcaklığında üç eyvan ve iki halvet bulunaktadır. Dört köşeli göbek taşının kullanıldığı hamamda 16 kurna bulunmaktadır. Hamam turistik amaçlı şirin bir Türk hamamı kimliğinde işletilmektedir.

Yapılan yenileme ve onarım çalışmalarında yapının dış cephesi ve camekânlı kısmı özgünlüğünü tamamen kaybederek betonarme bir hale dönüşmüş, içerisi fayanslarla döşenmiştir. Hamamın barok üslupta yapılmış mermer çeşmesi ve ılıklığa geçilen kapının (şimdiki kadınlar kısmı) süslemesi görülmeye değer güzelliktedir.

Hamamın banisi Hekimbaşı Ömer Efendi II. Mustafa ve III. Ahmed'in doktorluğunu yapmıştır.

Sonradan ayrılan kadınlar bölümü

TAHTA MİNARE HAMAMI
FATİH

~

Tahta Minare Hamamı, Fatih

Fener ve Balat'ı bağlayan Vodina Caddesi üzerindedir. Adını İstanbul'un en eski camilerinden olan Tahta Minare Camii'nden alan hamam halen hizmet vermektedir.

Cami kapısındaki levhaya göre, burası 1458 yılında Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilmiştir. İlk yapıldığı dönemdeki tahta minaresi camiye, dolayısıyla hamama ve mahalleye isim olmuştur. Levhada ayrıca caminin hemen ilerisinde yer alan hamamın da Fatih'in vakfı olduğu yazmaktadır. Oysa hamam, Sadrazam Koca Ragıp Paşa tarafından kütüphanesine gelir kaynağı sağlaması için yaptırılmıştır. Hamamın yapılış tarihi ise 1762 olarak bilinmektedir.

Hamamın sıcaklık kısmında üzerleri beşik kubbeyle örtülü üçer kurnalı üç eyvan ve üzerleri birer kubbecikle örtülü dört halvet bulunmaktadır. Halvetlerden biri saunaya çevrilmiştir. Göbek taşı kare biçimindedir.

Ermeni vatandaşlar düğün merasiminin bir parçası sayılan gerdek hazırlığı için bu hamamı kullanırlarmış.

Tahta Minare Hamamı Plân

Tahta Minare Hamamı, kurnalar

Aydınlık

Bölge halkına tek hamam tipinde hizmet veren müessesede önceleri Ermeni batağının bulunduğu söylenmektedir. Gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki hamamlarda yer alan, onlardan başka kimsenin giremediği, bu hususun dinî ve örfi olarak algılandığı, başkalarınca saygı gösterildiği özel halvet yerlerine batak denmektedir. Özellikle Ermeni halk düğün merasimlerinde damatların gerdek hazırlığı için bu hamamı kullanırlarmış. Batak bölümü, halvetlerden ikisinin birbiriyle bağlanarak sıcaklıktan ayrılması şeklinde oluşturulmuştur.

Tahta Minare Hamamı, İstanbul'da faaliyet gösteren tipik Türk hamamlarına güzel bir örnektir.

Sıcaklık

TAHTAKALE HAMAMI
FATİH

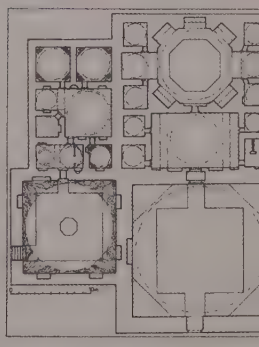

Tahtakale Hamamı, Fatih

Hamam 1994 yılında geçirdiği restorasyon neticesinde hırdavat eşyalarının satıldığı dükkânlardan oluşan turistik bir çarşı olarak işlevlendirilmiştir.

Tahtakale'de, Uzunçarşı Caddesi ile Kantarcılar Caddesi'nin birleştiği yerde, Rüstem Paşa Camii'nin karşısındadır. Bu muhteşem eser, restore edildiği 1994 yılından bu yana çarşı olarak kullanılmaktadır.

İstanbul'un en eski tarihli Osmanlı yapılarından olan hamam, Fatih'in vakfiyesinde "...bundan sonra havayic-i halk için hamamlar bina edip cümlesini mesahil-i hayrat-ı Şerifeleri için vakf buyurdular; cümleden biri Tahtakale hamamıdır..." benzeri bir ifadeyle yer almaktadır. Geliri Fatih Camii'ne aktarılan hamamın 1470 yılında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Evliya Çelebi'nin tasnifinde burası ilginç bir şekilde Araplara layık görülmüştür.

Tahtakale Hamamı'nın plânı. (C tipine örnek olarak plânın üst yarısında görülen kadınlar kısmı söz konusu edilmektedir.) Glück, Bâder'den yararlanılarak çizilmiştir.

Tahtakale Hamamı

Rüstem Paşa Camii'ne çok yakın olmasından dolayı yapı bir dönem Rüstem Paşa Hamamı zannedilmiştir. Şehrin en büyük çifte hamamlarından sayılan eser 1726'da yangın,1894'te deprem olmak üzere iki büyük felaket geçirmiş ve büyük hasar görmüştür. Ayrıca burası I. Dünya Savaşı'ndan da olumsuz yönde etkilenmiştir. Önce Vakıflar İdaresi tarafından şahıslara satılan hamam, yapılan bilinçsiz yenilemeler yüzünden mimari özelliklerini büyük ölçüde kaybetmiştir. Betonarme ekler yapılan ve kubbe yapısı tahrip edilen hamam, bu halde bir müddet depo olarak kullanılmıştır.

Eser şimdiki görünümüne günümüzün önemli mimarlarından Doğan Kuban ve Kemal İpek sayesinde kavuşmuştur. Tarihi dokusuna aykırı ilavelerin binadan titizlikle ayıklandığı ciddi bir restorasyon gerçekleştirilmiştir. Yapı, bu çalışmalar sonucunda hırdavat eşyalarının satıldığı dükkânlardan oluşan turistik bir çarşı haline getirilmiştir.

Turistik bir çarşı haline gelen Tahtakale Hamamı

VEZNECİLER HAMAMI
FATİH

Vezneciler Hamamı, Fatih

Vezneciler Caddesi ile Bozdoğan Kemeri Caddesi'nin kesiştiği yerde bulunmaktadır. Halen faaliyette olan hamam, III. Murad döneminde sadrazamlık yapan Siyavuş Paşa tarafından Süleymaniye Camii civarında bulunan medresesine gelir getirmesi amacıyla yaptırılmıştır.

Zemin seviyesinden bir kat çıkılarak girilen yapı, bu ilginç özelliğiyle diğer hamamlardan ayrılmaktadır.

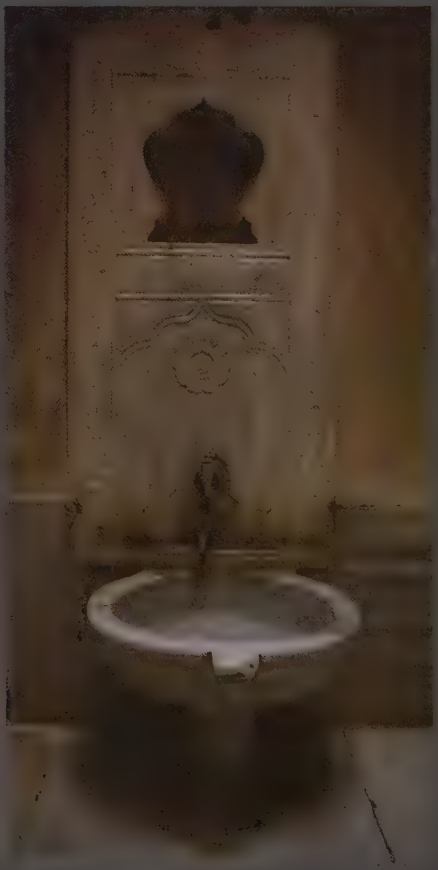
Vezneciler Hamamı, Evliya Çelebi'nin tasnifinde kantarcılara ayrılmıştır ve yine onun anlattığına göre çifte hamam tipindedir. Ama uzun yıllar sadece erkeklere hizmet veren bir hamam olarak kullanılmaktadır. Hamamın eski saray surlarının üzerine yapıldığı tahmin edilmektedir. 1960'lı yıllarda büyük bir tadilat geçiren hamam binasına betonarme kısımlar eklenmiştir. Hamam bu görüntüsüyle tarihî görünümünden oldukça uzaklaşmıştır.

Kot nedeniyle zemin seviyesinden bir kat çıkılarak girilen yapı, bu özelliğiyle diğer hamamlardan ayrılmaktadır. On yedi basamaklı bir merdivenle camekânlı kısma çıkılmaktadır. Sıcaklıkta peykeli bir alan ve dört halvet bulunmaktadır. Fakat sıcaklıkta diğer hamamlarda rastlanan simetrik dağılıma burada rastlanmamaktadır. Göbek taşı kubbeye ortalı şekilde yerleştirilmiş, dikdörtgen biçimlidir. Benzerine Örücüler Hamamı'nda rastlanan işçilikli mermer oyması kahve ocağı görülmeye değerdir.

Vezneciler Hamamı, İstanbul'un işleyen tarihî hamamları içerisinde bakıma en muhtaç olanları arasındadır.

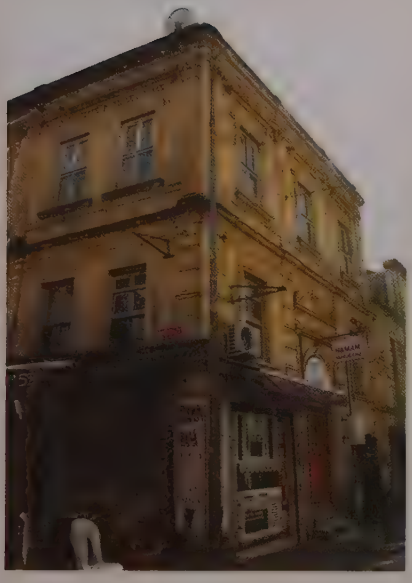
Mermer kahve ocağı

Vezneciler Hamamı'nın aynalı kurnası

YENİ HAMAM
BEYOĞLU

~

Yeni Hamam, Beyoğlu

Kasımpaşa'da, Kızılay Meydanı'ndaki Sarnıç Sokak'ta bulunmaktadır. Halen faaliyette olan hamam meydandan dolayı Kızılay Hamamı, banisinden dolayı da Osman Paşa Hamamı olarak adlandırılmaktadır. Osman Paşa, tarihimizdeki üzücü hatıralardan biri olan Ertuğrul Fırkateyni deniz kazası şehitlerinden biridir. Mirliva yani tuğamiral rütbesiyle kafile başkanı olarak Japonya'ya gönderilen Osman Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in yüksek nişanını İmparator Meiji'ye sunmakla görevlendirilmişti.

Kasımpaşa'da, Kızılay Meydanı'ndaki hamam İstanbul'daki tek halvetsiz hamam olma özelliğini taşımaktadır.

Osman Paşa'nın yaptırdığı Yeni Hamam, aydınlık ve ferah bir çifte hamamdır. Üç katlı kâgir binadaki camekân bölümün altında dükkânlar yer almaktadır. 1974'te geçirdiği onarımla ahşap soyunmalıkların bulunduğu yer betonarme eklerle yenilenmiştir. Daha sonra yapılan düzenlemeyle hamamdaki halvetler kaldırılmıştır. Bu özelliğiyle İstanbul'daki tek halvetsiz hamam özelliğini taşımaktadır.

Soyunmalıklar

YEŞİLDİREKLİ HAMAM
BEYOĞLU

~

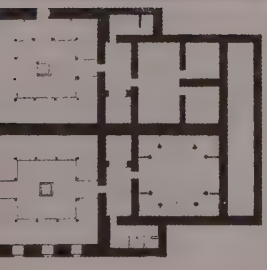

Yeşildirekli Hamam, Beyoğlu

Azapkapı'da, Yolcuzade ve Yolcu Hamamı sokaklarının Tersane Caddesi'yle kesiştiği yerdedir. Eser, Sokullu Mehmed Paşa Hamamı ve Çeşme Meydanı Hamamı isimleriyle de bilinmekte, günümüzde ise Şifa Hamamı adıyla işletilmektedir.

Yeşildirekli Hamam Sokullu Mehmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır.

Hamam, Sokullu Mehmed Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Tezkiretü'l-Bünyan, Tezkiretü'l-Ebniye, Tuhfetü'l-Mimarin, Adsız Risale gibi kaynaklarda adı geçen eserin yapım tarihi net olarak belirtilmemiştir. Bunun yanı sıra yapımına ait birçok açıklanamayan noktanın da olması, hamamın sanat tarihçileri ve araştırmacılar tarafından ihmal edilmesine neden olmuştur. Bazı araştırmacıların görüşüne göre, Mimar Sinan Azapkapı'daki Sokullu Mehmed Paşa Camii'ni yaparken daha önceden var olan bir hamamı da onarmıştır. Evliya Çelebi eserinde hamamla ilgili şunları demiştir: "Azep Kapısı'nın iç yüzünde taş merdiven ile çıkılır bir hamamdır, binası, havası, suyu gayet latiftir."

Azapkapısı Yeşildirekli Hamam planı (A. Kuran'dan)

Plan ve mimari özellikleriyle Sultan Süleyman Hamamı'na çok benzetilen eser, çifte hamam tipinde inşa edilmiştir. Günümüzde hamamın bir bölümü dükkân olarak kullanıldığı için ancak kalan bölüm tarihi işlevini sürdürebilmektedir.

ZEUKSİPPOS HAMAMI
FATİH

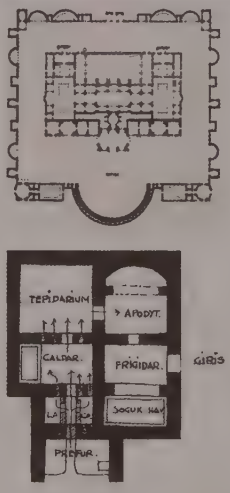
~

Sultanahmet Meydanı ile Ayasofya arasında kalan bölgede, takribi olarak Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın olduğu yerde bulunduğu tahmin edilmektedir. Bizans'ın en büyük hamamı olarak kabul edilen Zeuksippos Hamamı'nın sanatsal ve mimari açıdan önemi, Türk hamamının Bizans hamamlarından esinlenilerek form bulmasından dolayı oldukça büyüktür. Roma hamam yapısının işlevsel kısımları Türk hamam mimarisinde aynen uygulansa da, kültürel ve dini detaylar başta Sinan olmak üzere birçok mühim Türk mimarı tarafından hassasiyetle vurgulanmış ve özgün Türk hamam formu oluşturulmuştur.

Kendisinden hiçbir iz kalmayan Zeuksippos Konstantinapolis'in en büyük hamamıdır.

Zeuksippos ismi, Trakların atlı tanrısı olduğu varsayılan Zeus Hippios'tan gelmektedir. Traklar ise Trakya'ya adını veren, tarihçi Heredot'un "vahşi, kana susamış savaşçılar" olarak tanımladığı ve Bizanslıların ataları olarak kabul ettikleri bir topluluktur. Günümüzde Trakya bölgesi bu halkın adını yaşatmaktadır.

2. yüzyılda İstanbul'u ele geçiren Roma imparatoru Septimius Severus kapsamlı bir imar hamlesi başlatmış, birçok eserin yanı sıra Zeuksippos Hamamı'nı da yaptırmıştır. Hamamın inşa edildiği yerde daha önce Zeus Tapınağı bulunmaktaydı. Zeuksippos Konstantinapolis'in en büyük hamamıdır. İmparator Konstantinos, Konstantinopolis'in 330 yılındaki resmi açılışından önce burayı yenilemiştir. Hamamın bakımı için yapılan masraf, bir nevi vakıf sistemiyle etrafındaki dükkânların gelirlerinden karşılanmıştır.

▲ *Roma hamamı planları*

Bizans tarihçilerine göre hamamın içinde devlet adamları, komutanlar, sanatçılar ve filozofların büstlerinden oluşan yetmiş beş heykellik bir galeri bulunmaktaydı.

◂ *Hamam kalıntıları*

ZİNCİRLİKUYU HAMAMI
FATİH

~

Zincirlikuyu Hamamı, yıkılmadan önceki hali (M.Nermi Haskan'dan)

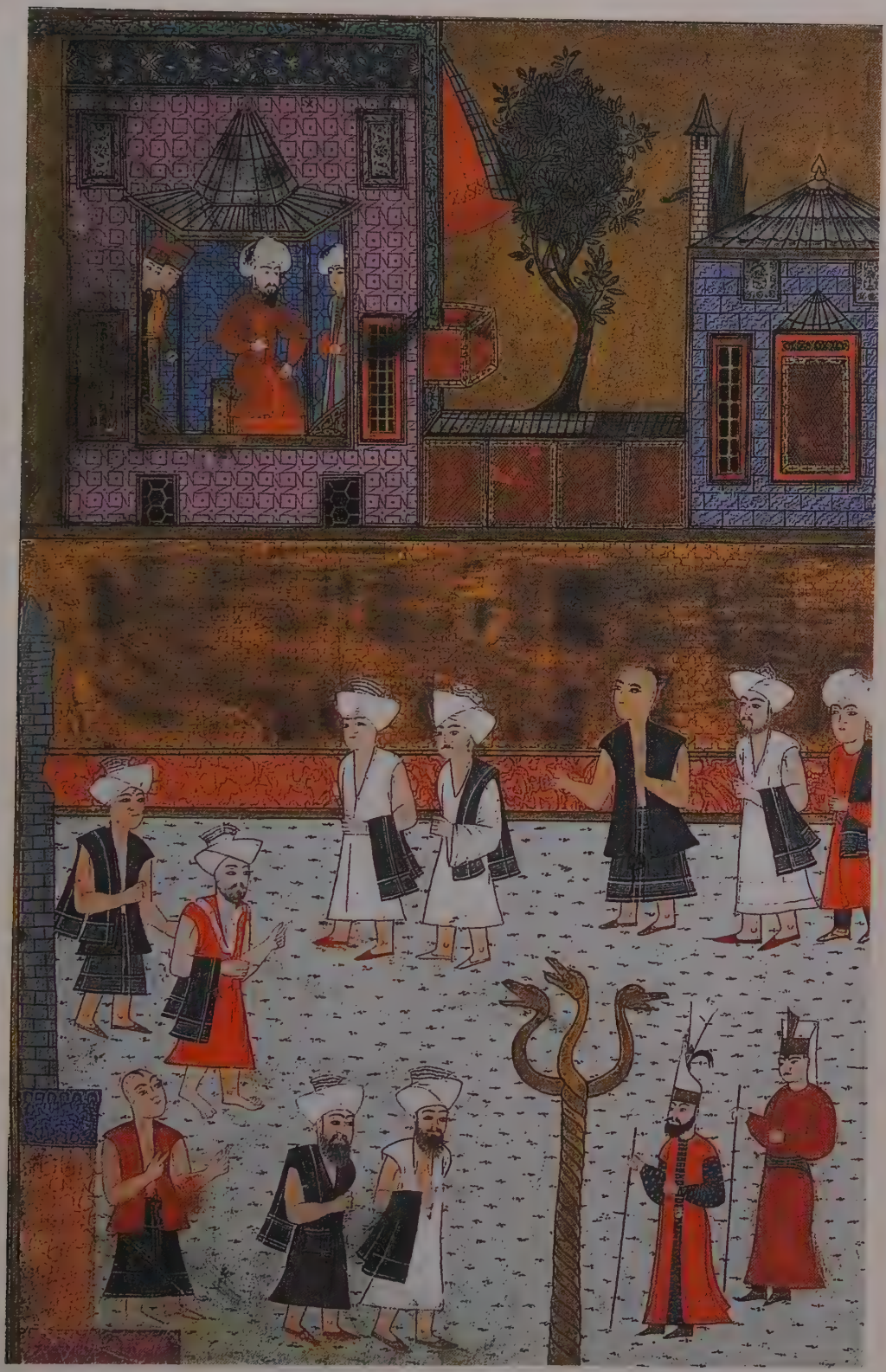
Zincirlikuyu Hamamı Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan vakfına kayıtlı bir eserdir.

Karagümrük Atik Ali Paşa Camii civarında, Hasan Fehmi Paşa Caddesi ile Ali Paşa Hamamı Sokağı'nın birleştiği yerdeydi. Yakın geçmişte tamamen yok olan hamam, Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan'ın vakfına kayıtlıdır.

Eserin 1562-1565 yılları arasında Edirnekapı Mihrimah Sultan Külliyesi'nin yapımı sırasında tamamlandığı tahmin edilmektedir. Çifte hamam olarak inşa edilen ve 1990'lı yıllara kadar harap halde bulunan binanın ahşap cephesi, günümüzde tamamen yıkılmıştır. Arsanın etrafı sahipleri tarafından saçla çevrilerek kubbelerin bulunduğu alan örtülmeye çalışılmıştır.

Zincirlikuyu Hamamı, şimdiki hali

Üçüncü Murad Han'ın önünden resmi geçit yapan hamamcı esnafı.

Klasik Türk hamamının süslemeli mermer kurnalarına örnek

ANADOLU YAKASI

AĞA HAMAMI
ÜSKÜDAR

Ağa Hamamı, Üsküdar

Ağa Hamamı temizliği ve tertibiyle İstanbul'un gözde hamamları arasındadır.

Üsküdar'ın Ahmediye semtinde, Pırnal Sokağı ile Gündoğumu Caddesi'nin buluştuğu yerdedir. Çifte hamam tipinde inşa edilmesine rağmen oldukça küçüktür. Eser, 1609-1610 yıllarında I. Ahmed'in kiler ağası Malatyalı İsmail Ağa tarafından yaptırılmıştır.

Ağa Hamamı günümüze gelene kadar pek çok tamirat geçirmiştir. Kubbemsi ahşap bir çatıyla örtülmüş, ahşap aydınlık feneri sayesinde oldukça ışıklı bir camekânı vardır. Sıcaklık kısmı klasik hamam tertibine uygun biçimde, üç eyvan ve dört halvetten oluşmaktadır. Küçük bir plana sahip olduğundan eyvanlar ikişer, halvetler birer kurnalıdır. Halvetlerden biri saunaya çevrilmiştir. Yine aydınlatması iyi olan bir kubbeyle örtülü sıcaklığın orta yerinde çokgen, dairevi şekilde bir göbek taşına bulunmaktadır.

Hamamın avlu ve soyunmalıklarından görünüm

Göbek taşı

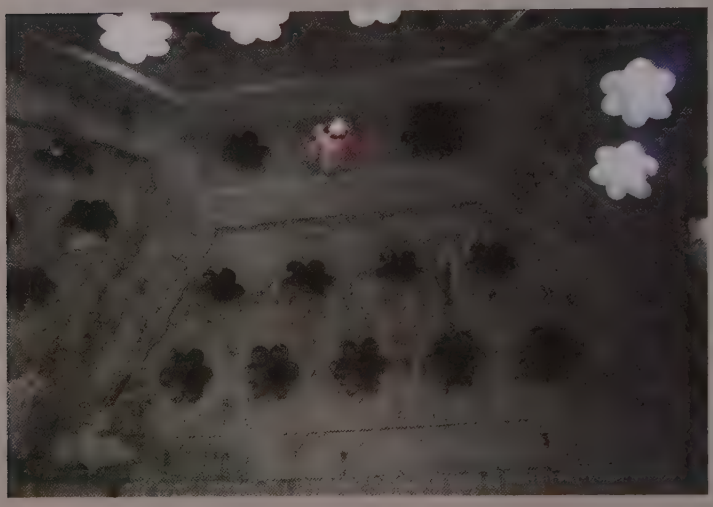
Üsküdar Ağa Hamamı
(Solda) cadde yüzü
(Ortada) câmekân
(Sağda) ara sokaktan
(İstanbul Ansiklopedisi'nden)

Temizliği ve tertibiyle günümüzün gözde hamamları arasında yer almaktadır. Semtte cuma günleri pazar kurulduğu için halk arasında Cuma Hamamı adıyla da bilinmektedir.

Sıcaklık

ALTUNİZADE İSMAİL PAŞA HAMAMI
ÜSKÜDAR

Hamam tavanından görüntü

Üsküdar ve Kadıköy arasında bulunan Koşuyolu semtinde, Altunizade Mahallesi, Fahrettin Kerim Gökay Caddesi üzerindeki Altunizade Camii'nin yanındadır. Sıbyan mektebi, akaret dükkânları, fırın, imam ve müezzin evlerinin de bulunduğu külliyenin bir parçası olarak 1866 yılında inşa ettirilen hamam, günümüzde kullanılmaz durumdadır.

Hamamın bulunduğu muhite adını veren zat, 19. yüzyılda yaşamış, mal varlığının önemli bir kısmını devleti için harcamasıyla ünlenmiş Altunizade lakabını ilk kullanan İsmail Zühdü Paşa'dır.

Hamamın bulunduğu muhite adını veren zat 19. yüzyılda yaşamış, mal varlığının önemli bir kısmını devleti için harcamasıyla ünlenmiş, Altunizade lakabını ilk kullanan İsmail Zühdü Paşa'dır.

Tek hamam tipinde inşa edilen hamam, I. Dünya Savaşı sonrasında azalan nüfus sebebiyle olumsuz yönde etkilenmiş ve zamanla kullanılmaz hale gelmiştir. Günümüzde terk edilmiş görüntüsüyle hâlâ ayakta durmaktadır.

AYAZMA HAMAMI
ÜSKÜDAR

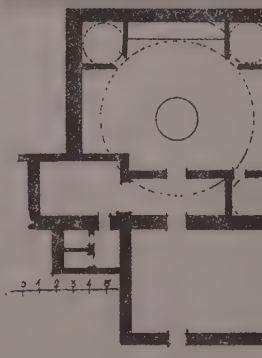
~

Aziz Mahmud Hüdai semtinde, Enfiyehane Sokağı ile Öğdül Sokağı arasında bulunmaktadır. Ayazma Camii külliyesinin bir parçası olan hamamdan geriye sadece yıkıntıları kalmıştır. 1760'ta III. Mustafa tarafından yaptırılan bu hamamdan önce külliyenin içinde yer alan hamamın daha eski tarihlerde yapıldığı tahmin edilmektedir.

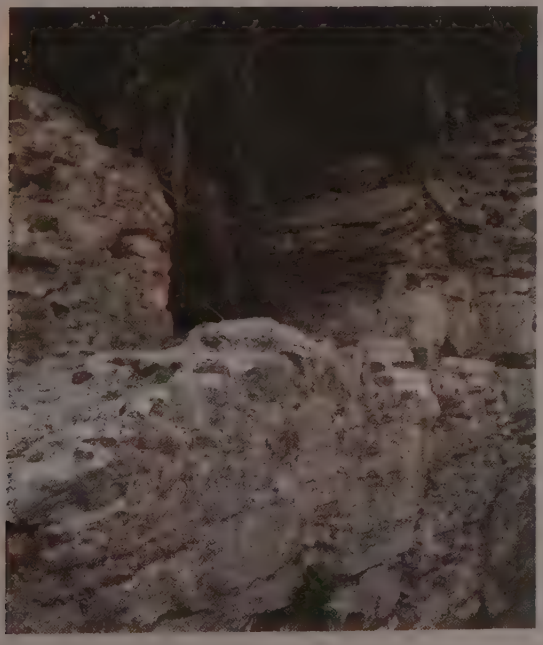
Hamamın bulunduğu bölgede önceleri Ayazma Sarayı bulunmaktaydı. Topkapı Sarayı arşivinde bulunan 1758 tarihli bir evrakta, Ayazma Sarayı'nın arazisinde bulunan bir hamamın yenilenmesi ve hamama bitişik iki dükkân ile birkaç başka tesisin daha tamiri için 59 akçe 5,694 kuruş harcandığı kayıtlıdır. Tezkiretü'l-Ebniye'de de Ayazma Sarayı'ndan bahisle bu hamamın adı geçmekte, eserin Mimar Sinan tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Daha temkinli olan bazı araştırmacılar, hamamın Fatih dönemine ait olduğunu ileri sürmektedir. Önceleri saray halkına hizmet veren hamam, III. Mustafa tarafından tamir ettirilerek Ayazma Camii külliyesine dâhil edilmiş ve kamunun hizmetine sunulmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın yarattığı büyük yıkım, sosyal hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Ayazma Hamamı da bu durumdan nasibini almış ve 1915-1916'lı yıllarda kapanmıştır. Günümüzde ise terk edilmiş eserler arasındaki yerini almıştır.

İnşa edildiği dönemde saray halkına hizmet veren hamam, daha sonra Ayazma Camii külliyesine dâhil edilmiş ve kamunun hizmetine sunulmuştur.

Üsküdar Ayazma Hamamı (Plân: Reşad Sevinçsoy)

Hamam kalıntıları

AZİZİYE HAMAMI
KADIKÖY

Aziziye Hamamı, Kadıköy

Aziziye Hamamı Anadolu yakasında bulunup günümüzde faaliyet gösterebilen ender tarihî hamamlardan biridir.

Kadıköy Aziziye Hamamı (Resim: Nezih)

Kadıköy Rıhtım'da, Recaizade Sokağı üzerinde bulunmaktadır. Eser, 32. Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz'in son yıllarında tamamlandığı için Aziziye Hamamı adını almıştır.

Pencere yapısı oldukça ilginç görünen hamamın sade bir mimarisi vardır. Geçirdiği tamiratla dış cephesinin ikinci katı, camekân kısmı tamamen değişmiştir. Sıcaklık kısmını büyükçe ve aydınlatması çok iyi olan bir kubbe örtmüştür. Dikdörtgen biçimli bir göbektaşı vardır.

Aziziye Hamamı, bakımlı ve temiz bir hamam kimliğinde günümüzde de faaliyetini sürdürmektedir.

KUZGUNCUK BATAK HAMAMI
ÜSKÜDAR

~

Batak Hamamı, Üsküdar

Merdivenli bir yokuş olan Meşruta Sokağı'nın Tenekeci Musa Sokağı ile birleştiği yerdedir. 1980'li yıllarda kapanan ve günümüzde harap bir halde olan Batak Hamamı'nın 1900'lerin başında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Kullanımda olmayan Batak Hamamı'nın 1900'lerin başında yapıldığı tahmin edilmektedir.

Küçük Hamam adıyla da bilinen Batak Hamamı gayrimüslim halkın rağbet gösterdiği bir yerdir. Türk hamamlarının bazılarında değişik milletlere özgü bataklar olduğu bilinmektedir. Özellikle Musevilerde bireysel temizlik, Müslümanlardaki gusül gibi dini bir vecibedir; dolayısıyla hamamlarda batak adı verilen bölümlerde bulunan havuzlara batıp çıkmak suretiyle bu vecibe yerine getirilmekteydi.

Kuzguncuk'un Musevi vatandaşlarca önemli bir durak sayıldığı, eskiden hac yolculuğu için Kudüs'e gitmeye niyet edenlerin son çıkış noktası olduğu düşünüldüğünde Batak Hamamı'nın daha çok Musevilere hizmet veren bir tesis olduğu anlaşılmaktadır. Tek hamam tipinde inşa edilen ve şahsa ait olan yapı, yalnızca kadınlara hizmet vermekteydi.

BEYKOZ HAMAMI
BEYKOZ

~

▲
Beykoz Hamamı, Beykoz

Beykoz Meydanı'nda, İshak Ağa Çeşmesi civarında ve Beykoz Hamamı Sokağı'nın sağ köşesinde bulunmaktadır. Günümüzde de faaliyet gösteren bu yapı, Has Odabaşı Behruz Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Behruz Ağa ayrıca1562 yılında Mimar Sinan'a kendi adını verdiği bir cami inşa ettirmiştir. Hamamın da o tarihlerde camiye ya da çeşmeye akar sağlaması için yapıldığı tahmin edilmektedir. Eser, Beykoz'un en tarihi binasıdır.

Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde has odabaşılık yapan Behruz Ağa'nın daha başka hayır eserleri de bulunmaktadır. Yine Beykoz Meydanı'nda bulunan meşhur On Parmak Çeşmesi ve Horhor Hamamı kendisinin yaptırdığı vakıf eserlerindendir.

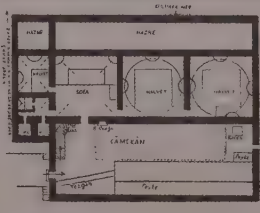
Evliya Çelebi Beykoz'dan şu şekilde bahsetmektedir:"Lebi deryadan bağlar kenarından gitmek üzere Servi Burnu'nun üç bin adım güney tarafında, bir liman-ı âzimin kenarındadır. Sekiz yüz haneli, bağ ve bahçeli, mamur bir kasabadır. Camii, mescidi, hamamı, sibyan mektebi, küçük sokakları, ağaçlarla müzeyyen çarşı ve pazarı vardır. Çarşı ve pazarı çok bakımlıdır."

Evliya Çelebi ayrıca hamamlar hakkında yaptığı tasnifte Beykoz'u ceviz bağlarının şöhretinden olacak, koz (ceviz) bekçilerine ayırmakta ve yapının çifte hamam tipinde olduğunu söylemektedir. Ayvansarayi Had'ikatü'l-Cevâmi adlı eserinde, hamamın çeşmenin vakfı olduğuna ve tek olarak yapıldığına değinmektedir. İstanbul Ansiklopedisi'nde, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Beykoz'da birkaç konak ve yalı ile modern apartman haricinde hiçbir evde hamam ve banyo bölümünün yer almadığı, bu sebeple hamamın çok işlek olduğu bilgisi yer almaktadır.

Çifte hamam tipinde yapılmasına rağmen günümüzde bu işlevi tek binasında sürdürmektedir. Sıcaklık kısmı da dahil olmak üzere Beykoz Hamamı, mimari özelliklerini zaman içinde tamamen yitirmiş görünmektedir. Sıcaklıkta on üç kurnalı beş halvet bulunmaktadır. İçerisi kemerli ve parçalı bir yapıdadır. Göbek taşı dikdörtgen biçiminde ve duvara bitişiktir.

Hususi özelliklerini kaybeden Beykoz Hamamı, halen hizmet verebiliyor oluşuyla bile tarihî değerleri günden güne eriyen İstanbul'un kıymet biçilmez bir değeridir.

Hamam Beykoz'un en eski binasıdır ve Mimar Sinan tarafından yapılmıştır.

Beykoz Hamamı (Plân: Hüsnü)

Beykoz Hamamı, camekandan soyunmalıklara bir kesit.

BEYLERBEYİ HAMAMI
ÜSKÜDAR

Beylerbeyi Hamamı, Üsküdar

Beylerbeyi'nde halen faaliyette olan hamam I. Abdülhamid tarafından annesi Rabia Şermi Kadın'ın adına yaptırılmıştır.

Beylerbeyi Hamamı (Plân: Hüsnü)

Beylerbeyi İskelesi'nde, caminin hemen dibinde yer almaktadır. Ahşap binası kolaylıkla fark edilen Beylerbeyi Hamamı halen faaliyettedir. Tek hamam tipindeki bu eser, 1778yılında Sultan I. Abdülhamid tarafından annesi Rabia Şermi Kadın'ın hatırasını yaşatmak amacıyla inşa ettirilen Beylerbeyi Camii'ne gelir sağlaması için yaptırılmış bir vakıf eserdir.

Ayvansarayi Hafız Hüseyin Efendi Hadîkatü'l-Cevâmi adlı eserinde Beylerbeyi Hamamı'nı caminin mihrap tarafında inşa edilmiş, yüksek kalitede, eşi benzeri olmayan bir hamam olarak tasvir etmektedir. Camekânı aydınlatma fenerli ve ahşap tavanlıdır; ılıklık geçişinde geniş tekneli, güzel bir mermer çeşme bulunmaktadır. Dikdörtgen planlı sıcaklık kısmında kare biçimli, küçük bir göbek taşı vardır. Burası on üç kurnalı beş halvetten oluşmaktadır.

Beylerbeyi Hamamı, sabah ve ikindi arası kadınlara, ikindiden sonra da erkeklere hizmet vermektedir.

BULGURLU HAMAMI
ÜSKÜDAR

~

Bulgurlu Hamamı, Üsküdar

Aziz Mahmud Hüdayi tarafından yaptırılan hamamın gelirleri dergâhın masraflarını karşılamada kullanılmıştır.

Bulgurlu Hamamı (Plân: A.B. Koçu)

Bulgurlu semtinin yine aynı isimdeki caddesi üzerinde bulunmaktadır. Celvetiye yolunun üstadı Aziz Mahmud Hüdayi tarafından 1618 yılında yaptırılan eserin geliri, Hüdaî Dergâhı'nın masraflarına vakfedilmiştir. Aziz Mahmud Hüdayi, I. Ahmed döneminde yaşamış büyük bir mutasavvıftır.

Camekân kapısının iç kısmında bulunan Bulgurlu Hamamı'nın kitabesinde şunlar yazılıdır:

Girseler sıdkile bu hammâme ger
Pâk olur ecsâm zevk eyler kulûb
Görse bu üslûbu bir ehl-i nazar
Derdi, târihin keşi: "hammâm-ı hûb". / 1027

Hamamın kitabesi

Burada, hamama doğrulukla girildiğinde cisimlerin tertemiz olacağı, kalplerin arınacağı söylenmektedir. Eserin halvet kapısından girildiğinde tam karşıda bulunan kurna, Hüdayi Hazretlerinin yıkandığı yer olarak bilinmektedir. Tekke ve zaviyelerin kapatıldığı yıla kadar kurnanın etrafı parmaklıkla çevrili tutulmuş, bu şekilde hamamın banisine duyulan derin saygı ifade edilmiştir. Kurnanın üzerinde bulunan levhada, buranın önemine ve suyunun şifalı olduğuna değinilmiştir.

Camekân kısmına birkaç basamakla inilmektedir. Burası ahşap doğrama ve lambirilerle tamamen yenilenmiştir. Sıcaklık üzerleri birer kubbeyle örtülmüş iki halvetten oluşmaktadır. Aziz Mahmud Hüdayi'ye atfedilen mermerden oyulmuş süslemeli kurna dışındaki kurnalar ve mermer aksam yenilenmiş haldedir. Göbek taşı dikdörtgen şeklindedir.

Tek hamam tipindeki Bulgurlu Hamamı, bir günü kadınlara olmak üzere haftanın yedi günü hizmet vermektedir.

Bulgurlu Hamamı, sıcaklık

Bulgurlu Hamamı, Aziz Mahmud Hüdayi'ye atfedilen sayın yüzlü kurna

BÜYÜK HAMAM
ÜSKÜDAR

Büyük Hamam, Üsküdar

Üsküdar'da, Hâkimiyeti Milliye Caddesi'nin üzerinde bulunmaktadır. Bir Mimar Sinan eseri olan Büyük Hamam, günümüzde Mimar Sinan Çarşısı olarak bilinmektedir.1583 yılında inşa edilen eserin bir diğer adı da Yeşil Direkli Hamam'dır. Bina üzerinde inşa tarihini gösteren bir kitabe bulunmamaktadır.

Büyük Hamam, 1964 yılından bu yana Mimar Sinan Çarşısı olarak hizmet vermektedir.

Hamam, III. Murad'ın annesi Nurbanu Valide Sultan tarafından yaptırılmıştır. Buradan elde edilen gelirler, Toptaşı'ndaki Valide-i Atik Camii'ne vakfedilmiştir. Evliya Çelebi, hamama ve hamam çalışanlarına övgü dolu sözcüklerle değinmektedir. Ona göre hamam havasıyla, yapısı ve konumuyla gayet ferah, gayet hoş; çalışanları da dilber, sevimli, temiz insanlardır.

Büyük Hamam, Türk hamamlarının en nadide örneklerinden biridir. Çifte hamam tipinde inşa edilen yapı, 18.yüzyılın ortalarında vakıf malı olmaktan çıkarılmış, I. Dünya Savaşı sonlarına kadar kesintisiz olarak şahıslara kiralanmıştır. Bu tarihten sonra yaşanan ekonomik çöküntü ve sosyal buhranlar,hamamın kapanmasına neden olmuştur. Bir süre depo olarak kullanılan hamamın kıymetli parçaları yağmalanmış, dönem hükümetlerinin tarihi eserlere karşı yıkıcı tutumları sonucu uygulanan istimlâklerle özgün mimarisi yok edilmiş, asıl görevi adeta unutturulmuştur. 1959 yılında yol genişletme

çalışmaları sırasında hamamın soyunmalıkları da yıkılmıştır. Eser, eski günlerine bir daha dönememiştir.

1962 yılında hamamda başlatılan restorasyon çalışmaları sırasında, hamamın anıtsal bütünlüğünü yok eden birçok bilinçsiz uygulama yapılmıştır. Eserin sıcaklık bölümünde bulunan eyvanlar alüminyum doğramalarla bölünerek dükkâna çevrilmiş, ılıklık duvarları arasında bulunan duvarlar yıkılmıştır. Hamamın külhan duvarının bitişiğine tarihi yapısına aykırı malzeme kullanılarak betonarme bir ek yapı inşa edilmiştir. Bu yapı günümüzde ayrıca yer kazanılmak amacıyla genişletilmiştir. Bütün geçişleri silinen hamamın asli bölmeleri tanınmaz bir hal almış, yapının içi mimarisi adeta yok edilmiştir. Büyük Hamam, 1964 yılından bu yana Mimar Sinan Çarşısı olarak hizmet vermektedir.

Büyük Hamam,
(Mimar Sinan Çarşısı)

ÇARŞI HAMAMI
KADIKÖY

Çarşı Hamamı, Kadıköy

Hamamın banisi Fazıl Efendi, Osmanlı'da 23 yıl şeyhülislamlık yapan Zembilli Ali Efendi'nin oğludur.

Osman Ağa Camii'nin yanında, Yağlıkçı İsmail Sokağı ile Üzerlik Sokağı arasında bulunmaktadır. Tarihinin İstanbul'dan bile eski olduğu kabul edilen Kadıköy'ün en canlı yerinde halen çalışır durumda olan bu hamam, Molla Çelebi namıyla ünlenmiş Fazıl Efendi tarafından, yine kendisinin yaptırdığı Yeniköy'deki camiye gelir getirmesi için inşa edilmiştir. Bu cami, 1958'de imar düzenlemesi bahanesiyle yıktırılmıştır.

Tek hamam tipinde inşa edilen Çarşı Hamamı'nın camekânı fenersizdir ve ılıklık kapısının yanında şık görünümlü, işlemeli mermer çeşme görülesi güzelliktedir. Sıcaklık değişik bir yapıdadır; on beş kurnalı dört halvet (biri sonradan ilave edilmiş) ve dokuz kurnalı üç eyvandan oluşmaktadır. Halvet ve eyvanlar kubbeli, tonozlu, düz unsurlarla, birbirinden farklı biçimde tasarlanmıştır. Ana kubbesi küçük çaplıdır ve iki eyvan arasına yerleştirilmiştir. Dikdörtgen biçimli, küçük bir göbek taşı vardır.

ÇİNİLİ HAMAM
ÜSKÜDAR

▲
Çinili Hamam, Üsküdar

Murat Reis Mahallesi'ndeki Çinili Hamam Sokağı'nda (Eski adı Çınçınlı veya Çinçinli Hamam Sokağı olarak bilinmektedir) yer almaktadır. Türk hamamının en güzel örneklerinden biri kabul edilen Çinili Hamam, günümüzde de hizmet vermeyi sürdürmektedir.

Türk hamamının en güzel örneklerinden biri kabul edilen Çinili Hamam, halen çalışır olan hamamlarımızdandır.

Hamam, 17. yüzyılın ortalarında saray kadınlarının hanedanlıkta en etkili oldukları duraklama döneminin belki de en ilginç ve muhteris şahsiyeti sayılan Mahpeyker Kösem Sultan tarafından yaptırılmıştır. Çifte hamam tipinde inşa edilen hamamın yapım tarihi 1640 olarak bilinmektedir. Bazı iddialara göre hamamın yapımına 1640'ta başlanmış, hamamın kadınlar kısmı tamamlandığı sıralarda Mahpeyker Kösem Sultan sarayda yaşanan iktidar kavgaları neticesinde Turhan Valide Sultan tarafından öldürtülmüştür. Bunun üzerine Kösem Sultan'ın kardeşi, hamamın tamamlanmasını sağlamıştır. Evliya Çelebi eserinde, Üsküdar'da İstanbul'da bile eşi benzeri bulunmayan oldukça latif bir hamam olduğundan bahsetmektedir. Hamamı öven bir dörtlük de şöyledir:

Şehr-i Üsküdarı tuttu şöhreti
Şübhesiz ki pîri Ubeyd himmeti
Germâbenin lâyık yazsam tâkına
Çinili Hamamdır dünya cenneti.

Adını Çinili Camii'nden alan hamamın inşasında da çini kullanıldığı, bu çinilerin sonraki dönemlerde tah-

rip edildiği ya da çalındığı ileri sürülmektedir. Hamamın 1923-1947 yılları arasında bir nedensiz yere kapalı tutulduğu düşünüldüğünde,bu iddianın gerçek olma ihtimali de yüksektir. 1947 yılında erkekler kısmı, bundan on altı yıl sonra da kadınlar kısmı tamir edilerek hizmete açılmıştır.

Yapının temel mimari özellikleri korunmuş görünse de iç mekândaki fayans döşemeler, ahşap doğramalar, mermer basamaklar vb. yenilemeler yapılmıştır. Erkekler ve kadınlar kısmı birbirinden farklı planda ve ebatlarda yapılmıştır. Erkekler kısmı klasik mimarimizdeki hamam tertibiyle birebir örtüşmekte, kare plan üzerine inşa edilmiştir. Kadınlarınkinde ise sekizgen bir plan uygulanmıştır. Ayrıca kadınlar kısmı erkeklerinkine nazaran daha büyük ve görkemli yapılmıştır.Hamamdan içeri girildiğinde, camekânın ortasında fiskiyeli mermer bir havuz bulunmaktadır. Mekân büyük bir kubbeyle örtülmekte ve iki katlı soyunmalıklarla çevrilmektedir. Sıcaklıkta ışık gözleri iri muhteşem bir kubbe iyi bir aydınlatma sağlamaktadır. Dört köşede ikişer kurnalı halvet, bunların arasında da nişli eyvanlar vardır. Sekizgen göbek taşı farklı mermer cinsleriyle renklendirilmiştir. Erkekler kısmına hamamın tarihî havasına tümüyle aykırı bir de sauna odası eklenmiştir.

Çinili Hamam, zaman içerisinde maruz kaldığı tüm olumsuz müdahalelere rağmen İstanbul'un en iyi ve tercih edilebilir hamamlarından biri olarak Üsküdar'da hizmet vermeyi sürdürmektedir.

İCADİYE DAĞ HAMAMI
ÜSKÜDAR

~

İcadiye Dağ Hamamı, Üsküdar

Türk hamamı olmasına rağmen içinde havuz bulunan ender hamamlardan biridir.

Kuzguncuk'ta, İcadiye Hamam Sokağı'ndadır. 1854 yılında inşa edilen hamam, geç klasik dönem eseridir. Şeyhülislam Arif Hikmet Bey tarafından Medine'deki kütüphanesine gelir sağlaması için tek hamam tipinde yaptırılmıştır. 1905'te ve 1970'te kapsamlı onarımlar geçiren şu an terk edilmiş bir haldedir. Üsküdar ilçesi sınırları içinde kalan tek vakıf hamamıdır.

Kuzguncuk Batak Hamamı'nın hizmete girmesiyle de genelde Ermeni vatandaşlarımız tarafından tercih edilen bir çarşı hamamı olmuştur. İcadiye sırtlarında bulunduğu için bu isimle anılan hamam son yıllarında yazlık sinema olarak kullanılmıştır.

Hamamın şu anki durumu

KARTAL HAMAMI
KARTAL

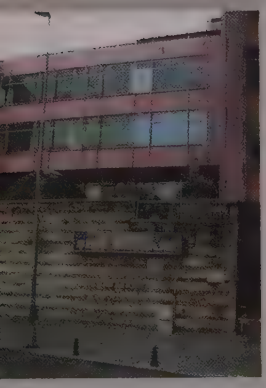
~

Kartal İskelesi civarında, Hükümet Caddesi üzerindedir. Şinasi Akbatu'nun bilgilerine göre hamam, Hacı Mustafa Paşa'nın mülkü olarak 1807 yılında, tek hamam tipinde inşa edilmiştir. Hamam binası günümüzde çevresini kuşatan büyük binalar arasında sıkışmış durumdadır.

Hamamın orijinali 1974 yılında yapılan yenilemeler ve ilaveler nedeniyle büyük ölçekte bozulmuştur. Ahşap camekanlı alan betonla çevrilmiş, orijinali iki eyvanlı (birer kurnalı) olan sıcaklık alanın içine iki de halvet eklenmiştir. Sıcaklık kısmını büyük bir kubbe örtmektedir. Ortada dikdörtgen biçimli bir göbektaşı vardır, bu alan sekiz kurnayla çevrilidir.

Kartal Hamamı "Şifa" adıyla halen çalışmaktadır.

Kartal iskelesi civarında, Hükümet Caddesi üzerindeki hamam çalışır vaziyettedir.

Kartal Hamamı

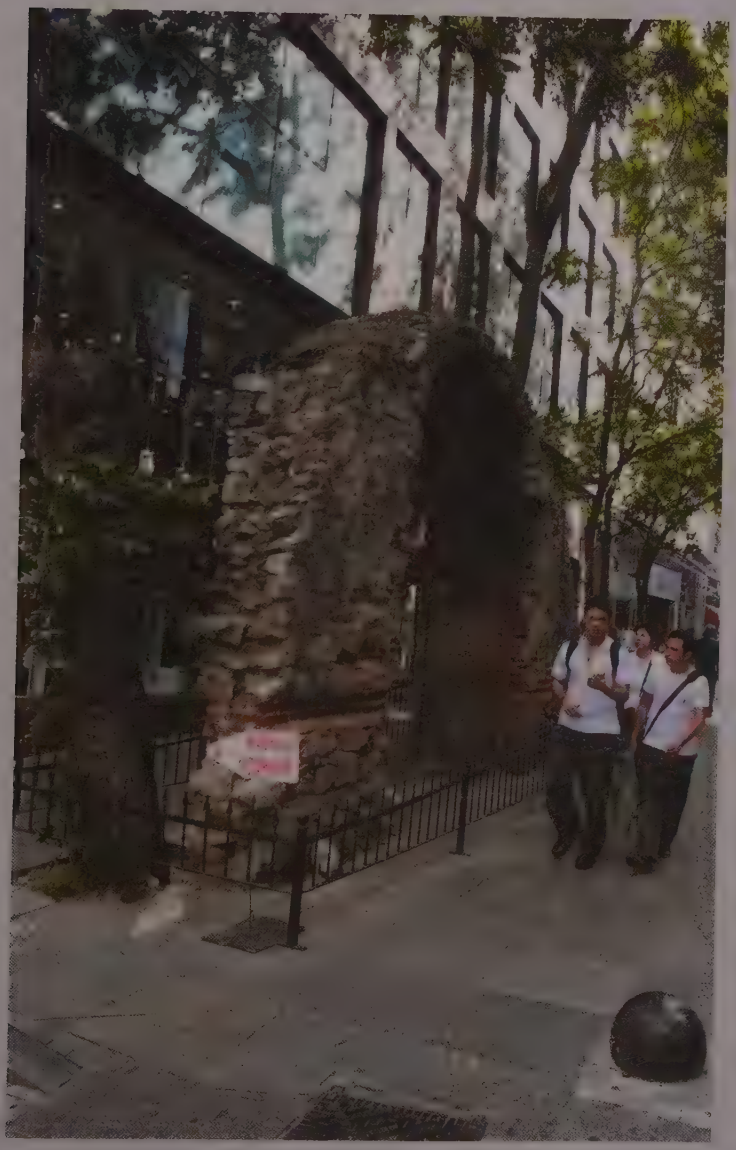
Türk hamamı kurna örneği.

KÖÇEOĞLU HAMAMI
KADIKÖY

~

Bahariye Caddesi ile Nevzemin Sokağı'nın kavşak noktasındadır. Günümüze sadece kemeri ve duvar kalıntısı ulaşmış tek hamam tipindeki bu eser, 1960'lı yıllara kadar Kadıköy halkına hizmet vermiştir. Kalıntının üzerindeki levhada yer alan bilgiye göre bu eser, 1840 yılında saray sarrafı Agop Köçeyan adına yaptırılmıştır. Dönemin önemli bankerlerinden olan Agop Köçeyan, Osmanlı sultanlarına kredi verecek kadar zengindi.

Hamamdan günümüze sadece kemer ve duvar kalıntısı ulaşmıştır.

Köçeoğlu Hamamı, Kadıköy

KÜÇÜK HAMAM
ÜSKÜDAR

Küçük Hamam, Üsküdar

Küçük Hamam'ın günümüzdeki durumu tarihimiz karşısındaki bilinçsizliğimizin ve kültürel mirasımız konusunda gösterdiğimiz duyarsızlığın boyutlarını anlamak bakımından ibretamiz bir örnektir.

İskele Meydanı'nda, Mihrimah Sultan Camii'nin sağ tarafında bulunmaktadır. Mihrimah Sultan tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan çifte hamam tipindeki bu eser, zamanının en iyi hamamları arasında yer almaktaydı.

Çarşı yapılacağı gerekçesiyle 1991'de yıktırılan eserin yerine, tarihi görüntüsünü yansıttığı düşünülen yeni bir bina yapılmıştır. Aynı yıl gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucunda hamamın bölmeleri birleştirilmiş ve eser çarşı–mağaza olarak işlevlendirilmiştir. Hamam soyunmalıklarının ön kısmına ek yapı tasarlanmış, hamamın iç mekânları tamamıyla kimliğini yitirmiş, özgün detaylar yok olmuştur. Kurşun kaplamalı kubbeleri tekrar yapılmayan hamam, bu haliyle dışarıdan bakıldığında eski işlevinin ne olduğunu yansıtmamaktadır.

Çevresindeki tarihi yapılardan da kopuk bir görünüme sahip olan bina, market ve spor malzemelerinin satıldığı mağaza kimliğiyle hizmet vermektedir.

MALTEPE HAMAMI
MALTEPE

Yalı Hamamı, Maltepe

Maltepe'de, Feyzullah Efendi Camii'nin yanında,Hamam Sokağı üzerindedir. Eser, sadaret kethüdası Yusuf Ağa tarafından, tahmini olarak 1771-1773 yılları arasında yaptırılmıştır. Yusuf Ağa'nın Cağaloğlu'nda bulunan ve günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kullanılan okuluna gelir sağlaması amacıyla yaptırılan hamam, oldukça sade bir binadan oluşmaktadır.

Geliri bir eğitim müessesesine vakfedilen hamam bir 18. yüzyıl eseridir.

Hamamın yapıldığı bu bölge, günümüzde Bağdat Caddesi adıyla tanınan tarihî Bağdat Yolu üzerinde, geçmişte ordunun konakladığı bir yerdir. Hamamın camekânı çift katlıdır. Dikdörtgen bir alana dağılmış, üzerleri birer kubbecikle örtülü ikişer kurnalı iki halvetten oluşan bir sıcaklığa sahiptir. Dörtgen formlu göbek taşı duvara bitişiktir.

Tarihî vasfını ve mimari özelliklerini yitirmiş görünen Maltepe Hamamı, günümüzde Yalı Hamamı adıyla hizmet vermektedir.

Maltepe Yalı Hamamı erkekler bölümü

RUM MEHMED PAŞA HAMAMI
ÜSKÜDAR

Rum Mehmed Paşa Hamamı, Üsküdar

Üsküdar'da, Doğancılar Caddesi ile Uncular Caddesi'nin kavşak noktasında, Darı Sokağı'nın başındadır. İstanbul'un en eski hamamlarından biri olan eser, günümüzde de hizmet vermektedir. Bu hamam, yakınında bulunan Rum Mehmed Paşa Camii'ne gelir sağlaması için yapılmıştır. Caminin inşa yılı göz önünde tutulduğunda, hamamın 1471-1472 yılları arasında yapıldığı tahmin edilebilir. Rum Mehmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed döneminin1467-1470 yılları arasında sadrazamlık yapmış bir devlet adamıdır.

Üsküdar'ın bu en eski hamamı bugün Şifa Hamamı olarak faaliyet göstermektedir.

Sıcaklık

Günümüzde Tarihi Şifa Hamamı adıyla işletilen tesis, Üsküdar'ın en eski hamamı sayılmaktadır. Çifte hamam tipindeki eser, klasik Türk hamamına güzel bir örnektir. Geçmişte büyük onarımlar sonrasında hamamların durumunu ifade eden bazı manzumeler yazılmıştır. Burası da 1885-1886 yılları arasında büyük bir onarım görmüştür. Hamamın yeniden açıldığını ilan eden manzume şu şekildedir:

Üsküdar beldesinin âbı rûyi bu hamam
Çamaşır bisâte âlâdan âlâ tamam
Bâdettâmir küşâdın halka edisin ilân
Buyurunuz efendim açıldı Eski Hamam

Üsküdar beldesinin yüz suyudur bu hamam
(Çamaşır) döşemeleri, iyisidir iyisinin
Duyurulsun halka tamirinden sonraki açılış merasimi
Buyurunuz efendim açıldı Eski Hamam

Dilkûşâ binâ ile suyundaki şifâyı
Mimâri üstâdâne elhak eylemiş te'lif
Geldi bir dellâki pâk nakşeyledi târihinin
Eski Hamam bu sene târnir oldu pek lâtif
Dellâk-i Pâk-1303

Kalbe ferahlık veren binası ve suyundaki şifayla
Mimarı gerçekten hünerlice eylemiş inşa
Geldi bir mübarek tellak nakşeyledi tarihini
Eski Hamam bu sene tamir oldu pek latif.

Geniş ve aydınlatması mükemmel kubbenin örttüğü sıcaklık kısmı, her biri ikişer kurnalı ve üzerleri birer kubbecikle örtülmüş dört halvet ve yine ikişer kurnalı üç eyvandan oluşmaktadır. Göbek taşı kare biçimindedir.

Göbek taşı

97

SELAMSIZ HAMAMI
ÜSKÜDAR

~

Üsküdar'ın Selamsız semtinde, Selami Hamamı Sokağı ile Ethem Ağa Sokağı'nın çevrelediği alanda yer almaktadır. Günümüzde hamamdan geriye sadece arsası ve bir miktar duvar kalıntısı kalmıştır.

Tekke Kapısı de denen bu bölgede, aslen Muğlalı olan Celvetiyye Tarikatı'nın şeyhlerinden Selami Ali Efendi'nin tekkesi bulunmaktaydı. Tekkenin külliyesi içerisinde yer alan hamamdan çevre sakinleri de faydalanabilmekteydi. Osmanlı'nın son yıllarına kadar aktif olan tekke ve hamam, Cumhuriyet sonrasında kullanılmaz duruma gelmiştir.

Hamamın sadece arsası ve duvar kalıntısı görülebilmektedir.

Selamsız Hamamı, Üsküdar

SELİMİYE HAMAMI
ÜSKÜDAR

~

Selimiye Hamamı, Üsküdar

Üsküdar'da, Selimiye Hamamı Sokağı, Selimiye Camii Sokağı, Şerif Kuyusu Sokağı ve Selimiye Kışlası Caddesi'yle çevrelenen yerleşim adası üzerinde yer almaktadır. Bu yerleşim alanı, III. Selim'in Nizam-ı Cedit ordusu için yaptırdığı ve içerisinde büyük kışla, tulumbacı kışlası, Selimiye Camii, hankâh, mektep, cami görevlileri ve subaylar için lojmanlar, kiralık konutlar ve dükkânlarla birlikte çarşı, değirmen, fırın, matbaa, hastane, su deposu, dört ayrı çeşme, sekiz ayrı han, taş bir iskele, liman vb. bulunduğu dev bir külliyenin sınırları içerisindedir. III. Selim'in vakfiyesinde, padişahın bu hamamı kendi mal varlığıyla yaptırdığı kayıtlıdır.

Hamam, 1802-1817 yılları arasında yapılmıştır. Câbî Tarihi'nde Selimiye Hamamı'nın eski Saray-ı Hümayun Hamamı'nın yerine, eski hamamın temellerinden yararlanılarak yapıldığı yazmaktadır. Hamamın içerisindeki kurnaların bazılarında görülen ince ve özenli işçilik bu bilgiyi adeta doğrulamaktadır. Eser klasik Türk hamamı planı şemasında, tek hamam olarak inşa edilmiştir.

Mevlevi şairlerden Aynî, III. Selim'in hamamına şu dizeyi düşmüştür:

Pâk tiynet ab-ı rûy-ı saltanat Sultan Selim
Yapdı İhsaniye'de germâye kim misili adim
Baksa Aynî bayılur ins ü perî târihine
Yapdı bu hammâmı âb-ü tâb viri Şeh Selim

Saltanatın yüz suyu temiz yaratılışlı Sultan Selim,
İhsaniye'de benzeri olmayan bir hamam yaptı.
Tarihine baksa insan ve peri, bayılır ey Aynî:
"Yapdı bu hammâmı âb ü tâb-ver Şeh Selim"
(Bu hamamı su ve güç/ışık sahibi Selim yaptı.)

Selimiye Hamamı, Cumhuriyet döneminde kışlanın Türk Silahlı Kuvvetleri 1. Ordu Komutanlığı'nın kullanımına verilmesinden sonra uzun süre Kışla Hamamı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde yapıya bazı betonarme ekler, ısıtma sistemi merkezi, "Eski Lahmacun Fırını" olarak adlandırılan küçük bir fırın binası yapılmıştır. Daha sonra bir süre depo olarak da kullanılan yapı, günümüzde boş ve bakımsız bir haldedir.

Selimiye Hamamı İstanbul'un derhal müdahale edilerek hayata döndürülmesi gereken mühim bir kültür varlığıdır.

▲ *Tıraşlık çeşmesi*

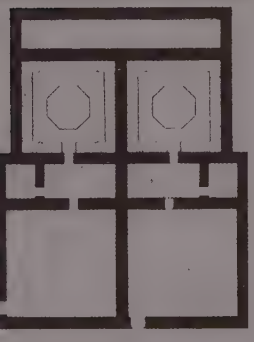
◀ *Selimiye Hamamı kubbe kesiti*

TOPTAŞI HAMAMI
ÜSKÜDAR

Toptaşı Hamamı, Üsküdar

Uğradığı restorasyonlar yüzünden mimari özelliklerini büyük oranda kaybeden bir Mimar Sinan eseridir.

Üsküdar Toptaşı Atik Valide Sultan Hamamı'nın planı (A. Kuran'dan)

Üsküdar Toptaşı'nda, Valide-i Atik Mahallesi'ndeki Dr. Fahri Atabey Caddesi üzerindedir. İstanbul'un en gözde hamamlarından olan bu eser, günümüzde de bu işlevini sürdürmektedir.

Nurbanu Sultan veya Valide-i Atik Hamamı olarak da bilinen Toptaşı Hamamı, Valide-i Atik Külliyesi'nin bir parçası olarak Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Eserin, Mimar Sinan'ın kalfası Davud Ağa (Murat Belge'nin anlatımında Kasım Ağa) tarafından yapıldığı da düşünülmektedir.

1583 yılında yapılan ve cami, ilkokul, medrese, darüşşifa, imaret ve hamamdan oluşan Valide-i Atik Külliyesi'nin bir bölümü kervansaray olarak düşünülmüştür. Haşmetli bir görünüme sahip bu külliye, görenleri adeta büyülemektedir. Sinan'ın mesleğinde doruğa ulaştığını ortaya koyan bu eserin ilginç de bir serüveni vardır. Burası,1865'lerde vuku bulan kolera salgını nedeniyle hastane, 1873'ten sonra bir süre akıl hastanesi olarak kullanılmıştır. Hastane Bakırköy'e taşınınca külliye cezaevi olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. 1970'lerdeVakıf Genel Müdürlüğü'ne bağlanan eser, bir süre için de okul olarak (İmam Hatip Lisesi) hizmet vermiştir.

Günümüzde ise burası Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nin tasarrufuna sunulmuştur. Öğrendiğimiz kadarıyla cezaevi yıllarında kubbeli kısımlardan biri ufak değişikliker yapılarak mahkûmların temizlik ihtiyaçlarını karşılayacak çapta bir hamama dönüştürülmüş. Bölge halkı Cezaevi Hamamı olarak burayı işaret etmektedir.

Toptaşı Hamamı'nın kaderi İstanbul'daki birçok eserin kaderinden farklı değildir. Burası uzun yıllar bir marangoz atölyesi olarak kullanıldıktan sonra 1977 yılında restorasyon projesi kapsamında ticaret kompleksi olarak işlevlendirilmiştir. Fakat hazırlanan proje büyük oranda uygulanmamıştır. Proje dâhilinde yıkık olan ahşap soyunmalıklar ve çatı feneri betonarme sistemle tekrar inşa edilmiştir. Soyunmalıkların önünde hamama ek, dükkân olarak kullanılan iki yapı inşa edilmiştir.

1985'te özgün yapısına uygun olarak yeniden restore edilerek asli işlevine kavuşturulması düşünülmüştür. Yapılan restorasyon çalışmaları sırasında fil gözleriyle aydınlatılan sıcaklık bölümünün üzeri hatalı bir biçimde kurşunla kaplanmıştır. Soyunmalıklar betonarme olarak iki kat halinde inşa edilmiştir. Bilinçsizce eklenen bu yeni unsurlar hamamın özgün mimari özelliklerini yok etmiştir. Geniş, ışıklı bir kubbenin kapattığı sıcaklık kısmında dört halvet, üç eyvan vardır. Ortada sekizgen biçimli göbek taşı bulunmaktadır. Kadınlar kısmının sıcaklık duvarları mozaikle kaplanarak yenileme yoluna gidilmiştir.

Toptaşı Hamamı, günümüzde hamam olarak çalışmaya devam etmektedir.

Hamamın kurnalarına bir örnek

Toptaşı Hamamı, sıcaklık

YOROS KALESİ HAMAMI
BEYKOZ

İstanbul'un saklı cenneti Anadolukavağı'ndaki Yoros Kalesi'nde kalıntıları bulunan hamamdır. Hamamın banisi II. Bayezid, kale dizdarı Mehmed Ağa'ya burada bir cami ve hamam yaptırılması emrini vermiştir.

Aslında kaleyi ilk fetheden Selçuklulardır. Kale Şile Kalesi'yle birlikte Türklerin eline 1305'te geçmiştir. Fakat bu hâkimiyet uzun sürmemiş, Cenevizliler kaleyi Türklerden almışlardır. 14. yüzyıldan sonra kale tamamen Türklerin kontrolüne geçmiştir.

Evliya Çelebi kaleden Yormaz Kalesi olarak bahsetmiş ve hamamın papazlara ayrılması gerektiğini yazmıştır. 18. yüzyılın sonlarında kale içinde 25 evlik bir mahalle barınıyordu. Hamamın yapılış tarihi tam olarak belirlenememiştir..

Ceneviz kalesi içinde küçük bir mahalleye hizmet eden bir Türk hamamıydı.

Yoros Kalesi

Hamamın kalıntısı kalenin içindedir

Gazel

Kıldı ol serv seher nâz ile hammâma hırâm
Şem'-i ruhsârı ilê oldu münevver hammâm

Görünürdü bedeni çâk-i giribânından
Câmeden çıktı yenî âyını gösterdi tamâm

Neyl-gûn fûtaya sardı beden-î uryânın
San benefşe içinê düştü mukaşşer bâdâm

Tâs elin öptü haset kıldı karâ bağrumı su
Yetti sû cismine reşk aldı tenimden ârâm

Oldu pâ-bûs-ı şerîfiyle müşerref leb-i havz
Buldu dîdâr-ı latîfyle ziyâ dîde-i câm

Sandılar kim satılır dâne-i dürr-î arakı
Urdu al kîseye çohlar kılıp endîşe-i hâm

Kâkülün şâne açıp kıldı hevâyı müşkîn
Miyg-i mûyun dağıdıp etti yerî anber-fâm

Çıhtı hammâmdan ol perde-i çeşmim sarınıp
Duttu âsâyiş ile gûşe-i çeşmimde makam

Merdüm-î çeşmim ayâgına revân sû töktü
Ki gerek sû töküle servin ayâgına müdâm

Ezilip üstüne kef kef üter oldû sâbûn
Düşmeğe âyakına eyledi bir bir ikdâm

Müzd-i hammâm Fuzulî vereyim can nakdin
Kılmasın sarf-ı zer ol serv-kad-î endâm

Fuzuli

Üçüncü Murad Han'ın önünden resmi geçit yapan hamamcı esnafı.

Suyı mey kurnası küp tâsı bâde
Me'âlî mey-kede hammâma benzer

Me'âlî

KAYNAKÇA

Akbatu, Şinasi, *İstanbul Hamamları* – İstanbul Yıllığı, 1973

Ali Satı Efendi, *Ayvansarayi Hüseyin Efendi*, Süleyman Besimi Efendi, *Hadikatü'l-cevami*, İstanbul Camileri ve Diğer Dini Sivil Mimari Yapılar, İşaret Yayınları

Aktan, Latife, *İstanbul'daki Çinili Hamamlar*, Acta TurcicaÇevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi Sayı 2, 2010

And, Metin, *16. yüzyılda İstanbul Kent Saray Günlük Yaşam*, Akbank

Aru, Kemal Ahmet, *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul Matbaacılık T.A.O.

Ataman, Sadi Yaver, *Türk İstanbul*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları

Aydıner, Mesut,*"Koca Ragıp Paşa Döneminde Osmanlı Ermenileri,"* Ermeni sorunu Ed. B, Bakar vd, *IQ Kültür yayınları*

Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*, Kitabevi Yayınları

Bassano de Zara, *Luigi*, I Costumi et Modi Particolari della vita de'Turchi, Roma

Bektaş, Cengiz, *Hoşgörünün Öteki Adı: Kuzguncuk*, Tasarım Yayın Grubu

Belge, Murat, *İstanbul Gezi Rehberi*, İletişim Yayınları

Cevdet, Ahmed, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Dersaadet İkdam Matbaası

Cerasi, Maurice M., *Osmanlı Kenti Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. Ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*, Yapı Kredi Yayınları

Çelebi, Evliya, Seyahatname, *Yapı Kredi Yayınları*

Çelebi, Mustafa Sai, *Yapılar Kitabı Tezkiretü'l-Bünyan – Tezkiretü'l-Ebniye*, Koçbank Yayınları

Danışman, Zuhuri, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Zuhuri Danışman Yayınevi

Demircanlı, Yüksel Yoldaş, *İstanbul Mimarisi için Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Türk Dünyası Araştırma Vakfı

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, *Tarih Vakfı Yurt Yayınları*

Erdenen, *Orhan*, Adım Adım İstanbul: Rumeli Hisarı'ndan Kız Kulesi'ne 2700 Yıllık Bir Yürüyüş, *İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları*

Eski Tas Eski Hamam, *Yapı Kredi Yayınları*

Eyice, Semavi, *Tarih Boyunca İstanbul*, Etkileşim Yayınları

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı kültürü ve Gündelik Yaşam*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Gezi Notları.

Glück, *Heinrich, Probleme des Wölbungsbaues: Die Bader Konstantinopels*, Verlag von Halm und Goldmann

Göncüoğlu, *Süleyman Faruk*, Değeri Unutulmuş Tarihî Bir İstanbul Semti: Horhor, Atatürk Üniversitesi e-dergi

Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, *Yapı Kredi Yayınları*

Hamam sahipleri ve personeli ile yapılan mülakatlar.

Haskan, M. Nermi, *İstanbul Hamamları*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları

Haskan, *M. Nermi, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, Üsküdar Belediyesi

Işın, Ekrem, *İstanbul'da Gündelik Hayat*, İletişim Yayınları

Işın, Ekrem, *Türk Hamamları Tarihçesi*, Dekorasyon Dergisi, *Mart 1990*

İslam Ansiklopedisi, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*

İnciciyan, *P. Gugios,* XVIII. Asırda İstanbul, *İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları*

Kadayıfçı, Gülnur, *Eyüp Türbe Hamamı, Eyüp Sultan Sempozyumu 8.* Cilt

Kaplan, Yunus, *Türk Hamam Kültürünün Divan Şiirine Yansımaları*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Sayı 44, *2010*

Karakaya, *Enis*, Gedik Paşa Hamamı, *DİA. c. XIII*, s. 547-548

Konyalı, *İbrahim Hakkı*, Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Yayınları

Koçu, *Reşad Ekrem*, İstanbul Ansiklopedisi, *İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Koll. Şti.*

Köseoğlu, Neşet, *İstanbul Hamamları – TTOK Belleteni Sayı 128*, 1952

Kuban, Doğan, *İstanbul Bir Kent Tarihi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları

Kuban, *Doğan*, 100 Soruda Türkiye Sanat Tarihi, *Gerçek Yayınevi*

Musahipzade Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İletişim Yayınları

Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, *Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü*

Mantran, Robert, *XVI. Ve XVIII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, Eren Yayıncılık

Önge, Yılmaz, *Eski Türk Hamamlarında Aydınlatma*, Vakıflar Dergisi Sayı 12, *Vakıflar Genel Müdürlüğü*, 1978

Önge, Yılmaz, *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu

Sevengil, *Refik Ahmet*, *İstanbul Nasıl Eğleniyordu?*, *İletişim Yayınları*

Sezer, Sennur - Özyalçıner, *Adnan*, Bir Zamanların İstanbul'u Eski İstanbul Yaşayışı ve Folkloru, *İnkılap Kitabevi*

Sözen, *Metin - Arık*, Rüçhan - Asova, *Kozan*, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*

Sözen, *Metin – Sönmez*, Zeki, *Anadolu Türk Mimarisi*, Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, *Görsel Yayınları*

Solmaz, *Mehmet*, Her Yönüyle Üsküdar: Tarih-Coğrafya-Kültür-Araştırma-İnceleme, *Zafer Matbaası*

Taşçıoğlu, *Tülay*, Türk Hamamı, *Unilever Yayınları*

Türk ve İslam Ansiklopedisi, *Tercüman Yayınları*

Ünver A. Süheyl, *İstanbul Hamamlarının İstikbali*, Yeni Türk Mecmuası'nın 84. Sayısının eki

Ünver, *A. Süheyl*, İstanbul Risaleleri, *İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları*

Ünver, A. Süheyl, *İstanbul Hamamları-Yeni Tarih Dünyası Sayı 16*, 1954

Yakıt, *İsmail*, Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, *Ötüken Yayınları*

Yılmazkaya, *Orhan*, Türk Hamamı: Aydınlık Kubbenin Altındaki Sıcaklık, *Çitlenbik Yayınları*

TEZLER

Arınç, *Ahmet Hasan – İşseven*, Hakkı, *Haydar Hamamı Erkekler-Kadınlar Bölümü Restorasyon Projesi*, Yüksek Lisans Tezi, *1982*

Atlı, Süheyla, *Mimar Sinan Dönemi Hamamları Konusunda Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, *1990*

Erdal, *Mehmet*, İshak Paşa Hamamı Restorasyon Projesi, *Yüksek Lisans Tezi*, 1992

Ertuğrul, *Ali Dost*, Mimar Sinan'ın İstanbul'daki Mevcut Hamamları, *Yüksek Lisans Tezi*, 2002

Ramazanoğlu, *M. Gözde*, Osmanlı Yenileşme Hareketleri İçerisinde Selimiye Kışlası ve Yerleşim Alanı, *Doktora Tezi*, 2003

Şen, Yalçın, *15-17. YY. Arası İstanbul'da Yapılmış Hamamlarda İşlev Değişikliklerinin Mimariye Yansıması*, Yüksek Lisans Tezi, 2008

Şentürk, *Gülümser*, Sivil Mimari Değerlerin Planlamaya Etkileri ve Üsküdar Örneği Üzerine Bir İnceleme, *Yüksek Lisans Tezi*, 1992

Yaman, *Tevfik Cem*, Türk Hamamının Mekânsal Kurgusu İstanbul Hamamları, *Yüksek Lisans Tezi*, 2010

Yegül, *Esra*, Üsküdar Hamamları ve İcadiye Dağ Hamamı: Çevresel, *Yapısal*, İşlevsel Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Yüksek Lisans Tezi*, 2008

Yeşilkaynak, *Meltem, Samatya-Kapıağası Yakup Ağa Hamamı Restorasyon Projesi*, Yüksek Lisans Tezi, *1991*

http://forum.arkitera.com/showthread.php/1641-Sevab%C4%B1na-restorasyon

http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=77070

http://www.istanbullife.org/yokolan-hamamlar.htm

Hamamlar, pak medeniyetimizin berrak bakiyeleridir. Tarihimizi, mimarimizi, temizlik anlayışımızı, hayat kalitemizi, zevkimizi günümüze yansıtma kabiliyetine sahip olmaları bakımından her biri paha biçilmez birer belge niteliğindedir. Müslüman Türklerden çok önceki devirlerde kurumsallaşmış köklü yapılar olmasına rağmen, adeta dünya yüzeyinde fikir birliğine varılmışçasına Türklerle mâledilmiş medeni bir olguya işaret etmektedir. Farklı medeniyetlerin süzgecinden geçerek oluşum sürecini devam ettiren ve "Türk hamamı" parantezinde en olgun ve en mükemmel formuna erişen hamamlar, İstanbul ve Anadolu'nun dört bir yanındaki anıtsal örnekleriyle bu savı pekiştirmektedir.

ISBN 978-605-5592-96-7